

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

JANVĀRIS
FEBRUĀRIS /2019
MARTS

Nr. 1 (86)

Print ISSN 1407-2971
Online ISSN 2592-8422

Baltijas Starptautiskās
akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas
zinātniski teorētisks žurnāls

Galvenais redaktors
Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija
Dr.iur. Petrus C.van Duyne (Nīderlande)
Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)
Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)
Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)
Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)
Dr.iur. Risto Pullats (Igaunija)
Ph.D. Cveta Markova (Bulgārija)
Dr.iur. Gediminas Buciuonas (Lietuva)
Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)
Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)
Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)
Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)
Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)
Dr.iur. Jānis Načičionis (Latvija)
Dr.iur. Jānis Baumanis (Latvija)
Dr.iur. Ivars Kronis (Latvija)
Dr.iur. Ilona Bulgakova (Latvija)
Dr.iur. Artūrs Gaveika (Latvija)
Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)
Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)
Vāka autore Anita Dimante
Redkolēģijas sekretāre Jeļena Bescennaja
Angļu valodas redaktore Māriete Opincāne

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas
un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
izdevums**
Reģ.apl. Nr.000702194
Mūsu adrese
Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

Izgatavots: SIA "Elektrokomfort R",
"Atdrukys studeja"
Krasta iela 3, Rēzekne

Visi raksti ir recenzēti atbilstoši Latvijas
Zinātnes padomes prasībām.
Rezenzijas ir pieejamas žurnāla redakcijā.

SATURS

Krimināltiesību apakšnozare

K. Zauere

Nepilngadīgas personas kriminālatbildība par ceļu
satiksmes noteikumu pārkāpšanu 4

S. Labozeviča

Pierādījumu pieļaujamība pirmstiesas
kriminālprocesā par ceļu satiksmes noteikumu
pārkāpšanu 21

G. Bučiuonas

Organizētās noziedzības apkarošanas tiesiskā
regulējuma pilnveide Ukrainā 49

V. Rudņevs

Aizturēto un ar brīvības atņemšanu notiesāto
personu skaita samazināšanas problēmas
Krievijas Federācijā 61

Civiltiesību apakšnozare

A. Kaļva

Juridiskajā adresē nesasniedzamas
kapitālsabiedrības darbības izbeigšana 76

Valsts tiesību apakšnozare

M. Podolak

Referenduma institūts Polijā – tiesiskais
regulējums un politiskā prakse 88

Tiesību teorijas un vēstures apakšnozare

V. Malahovskis

Nacistiskās Vācijas okupācijas varas Audriņu
sādžas iedzīvotāju iznīcināšanas akcijas
krimināllietas Nr. 31 materiālu vēsturiskā nozīme 94

I. Andrejanova, A. Rožkova

Juridiskās izglītības pilnveide tiesiskās sistēmas
digitalizācijas kontekstā 107

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1-2-1
Rīgā, 2007.gada 23.janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un
„Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolēmj iekļaut LZP Vispāratzīto
recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, trīs sadaļas:
krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J.Ekmanis**

Autoru viedoklis var nesakrist ar redakcijas kolēģijas viedokli. Par faktu pareizību atbild rakstu autori.

CONTENT

Department of Criminal Law

K. Zauere

Criminal Liability of a Juvenile Person on Breaking of Traffic Regulations 4

S. Labozeviča

Admissibility of Evidence in the Investigation of Road Traffic
Accidents in Pre-Trial Criminal Proceedings 21

G. Buciunas

Perfection of Legal Basis in Organized Crime's Combating in Ukraine.
Is It Enough to Combat Organized Crime? 49

V. Rudnev

Some Problems of Detainees and Persons' Sentenced to Imprisonment
Number Reducing in the Russian Federation 61

Department of Civil Law

A. Kaļva

Termination of Capital Company's Activity beyond the Reach
at Its Legal Address 76

Department of State Law

M. Podolak

Institution of Referendum in Poland – Legal Regulations
and Political Practice 88

Department of Theory and History of Law

V. Malahovskis

Historical Significance of the Criminal Case's No. 31 Materials
Dealing with the Destruction of the Audrini Village's Inhabitants
by Nazi Germany's Occupation Power 94

I. Andreyanova, A. Rozhkova

On the Issue of Legal System's Digital Transformation:
Human Resources' Upgrading 107

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль уголовного права

К. Зауэре

Особенности уголовной ответственности несовершеннолетних лиц в делах о дорожно-транспортных происшествиях..... 4

С. Лабозевича

Допустимость доказательств при расследовании дорожно-транспортных происшествий в досудебном уголовном процессе 21

Г. Бучюнас

Юридическое обоснование в борьбе с организованной преступностью на Украине. Достаточно ли этого для борьбы с организованной преступностью? 49

В. Руднев

Некоторые проблемы сокращения числа лиц, содержащихся под стражей и осужденных к лишению свободы, в Российской Федерации .. 61

Отрасль гражданского права

А. Кальва

Прекращение деятельности общества капитала в случае его недоступности по зарегистрированному юридическому адресу..... 76

Отрасль государственного права

М. Подоляк

Институт референдума в Польше – правовое регулирование и политическая практика 88

Отрасль теории и истории права

В. Малаховскис

Историческое значение материалов уголовного дела № 31 об акции уничтожения жителей деревни Аудрины оккупационными властями нацистской Германии 94

И. Андреенова, А. Рожкова

К вопросу о цифровой трансформации правовой системы: апгрейд кадрового потенциала 107

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

NEPILNGADĪGAS PERSONAS KRIMINĀLATBILDĪBA PAR CEĻU SATIKSMES NOTEIKUMU PĀRKĀPŠANU

Karina Zauere,

*Baltijas Starptautiskās akadēmijas maģistra studiju programmas
„Krimināltiesības” maģistrante, Latvija*

Abstract

In implementing of the norms provided for by the section 260, article 2 of the of the Republic of Latvia Criminal Law into practice (for breaking of traffic provisions or provisions regarding vehicle operation, if it has been committed by a person operating a vehicle and as a result thereof serious bodily injury has been caused to the victim or death of a person has been caused thereby, the applicable punishment is deprivation of liberty for a period up to eight years, with deprivation of the driver's licence for a period up to five years), the legislator has not taken into account that this violation may be committed by a minor. It results from the analysis of the provisions of Section 260, article 2, section 7, article 3, and section 65, article 2 stems that section 260, article 2 is a less serious crime, for which a minor is not punishable with deprivation of liberty – the sole main punishment intended by the sanction of the provision in question. Therefore, the appropriate punishment for the committing of such a crime resulting in a death of a person and/or serious bodily injury that threatens the life of a person cannot be applied to a juvenile person. With respect to the specifics of criminal liability of juvenile persons for the violation of section 260, article 2 as it is laid down by the Criminal Law the basic punishment – imprisonment for a period exceeding eight years – is not applicable to juvenile persons. Only the additional punishment of deprivation of the driver's licence for a period of up to five years, which is disproportionate to the harm caused.

In order to enable the application of the basic punishment for the committing of the crime as set out by section 260, article 2 of

the Criminal Law (legal effects: death of a person and/or serious bodily injury), it is necessary to amend the sanction of section 260, article 2 to the imprisonment for a period exceeding eight years. Subsequently, such an amendment would re-classify the crime as a severe crime committed through negligence and for the committing which the basic punishment – imprisonment would be applicable, as it was most likely intended by the legislator.

Keywords: breaking of traffic regulations, punishment, classification of criminal offences, criminal liability of juvenile persons.

Ievads

Nepilngadīgas personas kriminālatbildība par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu izraudzīta izpētei ar mērķi akcentēt krimināltiesisku nepilnību kriminālsoda reglamentācijā. Un, proti, Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzēta atbildība par ceļu satiksmes noteikumu vai transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, ja to izdarījusi persona, kas vada transportlīdzekli, un ja tās rezultātā cietušajam nodarīts smags miesas bojājums vai tā izraisījusi cilvēka nāvi. Par šāda veida nodarījumu noteikta brīvības atņemšana uz laiku līdz astoņiem gadiem, atņemot transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz laiku līdz pieciem gadiem. Saskaņā ar Krimināllikuma 10. pantu šis nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības. Savukārt Krimināllikuma 7. panta trešajā daļā noteikts, ka mazāk smags noziegums ir nodarījums, kurš izdarīts aiz neuzmanības un par kuru Krimināllikumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par astoņiem gadiem. Tātad šis nodarījums ir mazāk smags noziegums. Saskaņā ar Krimināllikuma 65.panta otro daļu, kur reglamentēta soda piemērošana nepilngadīgajiem, personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, par mazāk smagiem noziegumiem brīvības atņemšanas sodu nepiemēro.

No tā izriet, ka nepilngadīgai personai nevar piemērot adekvātu sodu par šāda veida nozieguma izdarīšanu, kura sekas ir personas nāve vai smags miesas bojājums.

Pētījuma mērķis ir izpētīt minētās problēmas risinājuma iespējas, nepilngadīgo personu kriminālatbildības īpatnību kontekstā. Mērķa

sasniegšanai tiks apskatīta tiesu prakse, likuma normu attīstība, statistika. Pētījuma objekts ir tiesiskās attiecības, kas rodas, nepilngadīgai personai izdarot Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzēto nodarījumu. Pētījuma priekšmets ir krimināltiesiskās normas, kas jāievēro atbildības kontekstā.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

1) izmantojot Krimināllikumu un zinātnisko literatūru, izpētīt nepilngadīgo personu kriminālatbildības īpatnības, piemērojot Krimināllikuma 260. panta otrās daļas sankciju;

2) apskatīt tiesu prakses risinājumu;

3) analizēt 2017. gada statistikas datus;

4) izpētīt atbildības par minēto nodarījumu regulējuma attīstību.

Darba ietvaros izmantota loģiskās analīzes metode, sistēmiskā metode, vēsturiskās analīzes metode.

Nepilngadīgas personas atbildība par Krimināllikuma 260. pantā paredzēto nodarījumu

Krimināllikuma 260. pants paredz kriminālatbildību par ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, ja to izdarījusi persona, kas vada transportlīdzekli, un cietušajam tiek nodarīti miesas bojājumi. Pants sastāv no četrām daļām un atbildība reglamentēta atbilstoši izraisītajām sekām:

- pirmā daļa - cietušajam nodarīts viegls miesas bojājums. Šīs daļas sankcija paredz brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu;
- pirmā prim daļa - cietušajam nodarīts vidēja smaguma miesas bojājums. Šīs daļas sankcija paredz brīvības atņemšanu uz laiku līdz trīs gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu;
- otrā daļa - cietušajam nodarīts smags miesas bojājums vai iestājusies tā nāve. Šīs daļas sankcija paredz brīvības atņemšanu līdz astoņiem gadiem, atņemot transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz laiku līdz pieciem gadiem;
- trešā daļa - divu vai vairāku cilvēku nāvi. Šīs daļas sankcija paredz brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz divpadsmit gadiem, atņemot transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz laiku līdz septiņiem gadiem.

Krimināllikuma 260. pantā paredzētā nodarījuma subjektīvo pusi nosaka personas attieksme pret seku iestāšanos iespēju, un tā var būt tikai neuzmanība. Savukārt, ceļu satiksmes noteikumus vai transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumus var pārkāpt gan ar nodomu, gan arī aiz neuzmanības. Ja transportlīdzekļa vadītājs apzināti pārkāpj Krimināllikumā 260. pantā minētos noteikumus un vēlas vai apzināti pieļauj tajā norādīto seku iestāšanos, viņa nodarījums kvalificējams kā tīšs nodarījums¹.

Saskaņā ar tiesu praksi Krimināllikumā 260. pantā minētie noziegumi vienmēr tiek vērtēti kā izdarīti aiz neuzmanības.

Analizējamā nodarījuma subjekts ir jebkura fiziska un pieskaitāma 14 gadu vecumu sasniegusi persona, kura vada transportlīdzekli. Raksta ietvaros tā ir persona, kura izdarījusi nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas.

Krimināllikuma 7. pants nosaka noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju un saskaņā ar to mazāk smags noziegums ir arī nodarījums, kurš izdarīts aiz neuzmanības un par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par astoņiem gadiem”. Tātad Krimināllikuma 260. panta pirmā daļa, pirmā prim daļa un otrā daļa ir mazāk smagi noziegumi.

Krimināllikuma 65. pants nosaka sodu piemērošanu nepilngadīgajiem. Respektīvi, nepilngadīgajiem piemērojami šādi pamatsodu veidi: **brīvības atņemšana, piespiedu darbs, naudas sods**, kā arī šajā likumā paredzētie papildsodi.

Krimināllikuma 65. panta otrajā daļā noteikts, ka: „Brīvības atņemšanas laiks personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, nedrīkst pārsniegt: desmit gadus – par sevišķi smagiem noziegumiem; piecus gadus – par smagiem noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījuši smagas sekas; divus gadus – par citiem smagiem noziegumiem. Par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem brīvības atņemšanas sods šādai personai nav piemērojams”.

No minētā izriet, ka par Krimināllikuma 260. panta pirmajā daļā un pirmajā prim daļā paredzētajiem nodarījumiem nepilngadīgai personai nevar piemērot brīvības atņemšanu, bet var piemērot alternatīvos pamatsodus, proti, piespiedu darbu vai naudas sodu. Par otrajā daļā paredzēto nodarījumu, kura sekas ir nāve vai smagi miesas bojājumi, nepilngadīgajam subjektam nevar piemērot sankcijā

noteikto brīvības atņemšanas sodu, bet alternatīvi pamatsodi nav noteikti. Līdzās pamatsodam, proti, brīvības atņemšanai uz laiku līdz astoņiem gadiem ir noteikts papildsods – transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem.

Šāda transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana atbilst Krimināllikuma 36. panta otrās daļas 4. punktā noteiktajam, proti, notiesātajam bez pamatsoda var piespriest papildsodu tiesību ierobežošanu. Ne īpaši veiksmīgs šajā gadījumā ir formulējums “*bez pamatsoda var piespriest*”, kas gramatiski var tikt interpretēts tā, ka pamatsods nav nepieciešams. Tomēr papildsoda būtība nozīmē to, ka tas ir papildus pamatsodam, tāpēc pareizāks būtu formulējums: “*vienlaikus ar pamatsodu var piespriest*”. No minētā izriet arī pretējais, ja nav pamatsoda, tad nevar piespriest arī papildsodu.

Analizējamā pantā papildsods – transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana uz laiku līdz 5 gadiem ir obligāti piemērojams. No kā varētu secināt, ka nepilngadīgai personai, kura, pārkāpjot noteikumus, izraisa ceļu satiksmes negadījumu, kā rezultātā iestājas personas nāve vai personai nodarīti smagi miesas bojājumi, saskaņā ar Krimināllikuma nosacījumiem nedrīkst piemērot pamatsodu, proti, brīvības atņemšanu uz laiku līdz 8 gadiem, bet varētu piemērot tikai papildsodu – tiesību ierobežošanu. Tiesību ierobežošana var būt tikai kā papildsods, salīdzinājumā ar piespiedu darbu vai naudas sodu, kas var būt gan kā pamatsods, gan kā papildsods.

Soda noteikšanas ietvaros jāvērtē arī Krimināllikuma 49. pants, kas paredz vieglāka soda noteikšanu nekā likumā paredzētais sods. Iepriekš minētā panta pirmā daļa nosaka, ja tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošos apstākļus un vainīgā personību, atzīst par nepieciešamu noteikt viņam sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, tā var sodu attiecīgi mīkstināt, spriedumā obligāti norādot šāda nolēmuma motīvus. Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā brīvības atņemšanai uz laiku līdz 8 gadiem minimālā robeža nav norādīta, tāpēc šī norma nav piemērojama.

Krimināllikuma 49. panta otrajā daļā noteikts, ka tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošos apstākļus un vainīgā personību, par tāda smaga nozieguma izdarīšanu, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, un par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu var noteikt vieglāka soda veidu, ja attiecīgais noziegums nav izraisījis cilvēka nāvi, nav radījis

smagus miesas bojājumus vismaz vienai personai vai mazāk smagus miesas bojājumus vairākām personām, nav saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, nav saistīts ar narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti un nav izdarīts organizētā grupā.

Krimināllikuma 260. panta otro daļā paredzētais nodarījums ir mazāk smags noziegums, tāpēc arī šī norma nav piemērojama, turklāt nodarījums vienmēr būs saistīts ar cilvēka nāvi vai smagām sekām.

Ja nebūtu šo nosacījumu, tad naudas sods vai piespiedu darbs kā brīvības atņemšanas alternatīvas būtu piemērojami. Nepilngadīgai personai par mazāk smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ja viņam ir savi ienākumi, ir iespējams piemērot naudas sodu kā pamatsodu. Ja naudas sods likumā noteiktā termiņā netiek atmaksāts, to aizstāj ar brīvības atņemšanas sodu, ko nepilngadīgajam, kas apsūdzēts pēc Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma, nevar piemērot. Tātad iespējamo alternatīvo soda veidu naudas sodu nav iespējams piemērot, jo tā neizciešanas gadījumā, sodu nevar aizstāt ar brīvības atņemšanas sodu.

Krimināllikuma 40. panta pirmā daļa nosaka, ka piespiedu darbs kā pamatsods vai papildsods ir piespiedu iesaistīšana sabiedrībai nepieciešamajos darbos, ko notiesātais vai persona, kurai piespiedu darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, izcieš, veicot dzīvesvietas apvidū piespiedu darba izpildes institūcijas noteiktos darbus no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā un bez atlīdzības.

Analizējot normatīvos aktus, kas regulē darba tiesiskās attiecības, sociālo aizsardzību, var secināt, ka noteikts vecums, slimība, invaliditāte, maternitāte pilnīgi atņem vai daļēji ierobežo personas spēju strādāt, un tāpēc šādām personām nepieciešama sociālā aizsardzība. Šo soda veidu nepiemēro, ja pienākuma uzlikšana strādāt var nelabvēlīgi ietekmēt šo personu veselības stāvokli².

No augstāk minētā ir secināms, ja nepilngadīgais apsūdzētais ir invalīds, vai slimo ar kādu hronisku slimību, grūtniece, tad viņam nevar piemērot šo soda veidu.

Krimināllikuma 66. pantā paredzēta iespēja nepilngadīgajiem piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, proti, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašus apstākļus un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, tiesa var nepilngadīgo atbrīvot no piespriedē soda, piemērojot likumā noteiktos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Tomēr arī šī

iespēja mūsu gadījumā nav izmantojama, jo likumā nav noteikts nepilngadīgajam piespriežamais sods.

Citos apstākļos Krimināllikuma 66. pants darbojas, ja ir konstatēti noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi un par vainīgā personību iegūtās ziņas. Ar īpašiem noziedzīga nodarījuma apstākļiem vispirms jāsaprot apstākļi, kas raksturo situāciju, kura veicinājusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas īpašiem apstākļiem uzskatāma tā izdarīšana vardarbības iespaidā, materiālas vai citādas atkarības dēļ, smagu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ. Par īpašiem apstākļiem tāpat atzīstama nepilngadīgā iesaistīšana noziedzīgā nodarījumā, viņa novešana līdz dzēruma stāvoklim, pamudināšana lietot narkotiskas vai psihotropas vielas, iesaistīšana nemedicīniskā ārstniecības un citu līdzekļu lietošanā, kas izraisa apreibumu, ja šīs pret nepilngadīgo vērstās noziedzīgās darbības sekmējušas noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Pie apstākļiem, kas raksturo personību un mīkstina nepilngadīgā atbildību, pieskaitāmi: personas pieteikšanās par vainīgu, vaļširdīga atzīšanās un izdarītā nožēlošana; noziedzīga nodarījuma atklāšanas un izmeklēšanas aktīva veicināšana; citas personas izdarītā nozieguma atklāšanas sekmēšana; nodarītā zaudējuma labprātīga atlīdzināšana vai radītā kaitējuma novēršana. Par personu pozitīvi raksturojošiem apstākļiem tāpat uzskatāmi noziedzīga nodarījuma izdarīšana pirmo reizi, pozitīvs raksturojums no mācību iestādes, dzīvesvietas vai darba vietas³.

Risinot jautājumu par nepilngadīgas personas atbildību Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzētajā nodarījumā, vēl var minēt Krimināllikuma 6. pantu, kurā reglamentēts noziedzīga nodarījuma jēdziens, proti, par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts Krimināllikumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods. Noziedzīga nodarījuma pazīmes ir vainīgums, kaitīgums, prettiesiskums un sodāmība. Secinājām, ka nepilngadīgajam par šādu nodarījumu sods nedraud, tāpēc konkrētajā gadījumā sodāmības pazīmes nav un nodarījumu nevarētu atzīt par noziedzīgu.

Atbildības risinājuma meklējumi tiesas praksē

Praksē gadījumi, kad nepilngadīga persona pārkāpj ceļu satiksmes noteikumus un izraisa Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā minētās sekas, ir ļoti reti. Tomēr raksta ietvaros analizēsim vienu šādu risinājuma meklējumu⁴. Nepilngadīga persona B garāžu kooperatīvā bez jebkāda veida mehānisko transportlīdzekļu vadīšanas tiesībām (transportlīdzekļa vadīšanas tiesības noteiktajā kārtībā nav iegūtas) vadīja transportlīdzekli, nebija pietiekami uzmanīga, neizvēlējās drošu braukšanas ātrumu, kā rezultātā netika kārtībā ar transportlīdzekļa vadību un notrieca gājēju, personu C, pēc kā turpinot kustību ietriecās garāžas durvīs, kā rezultātā cieta viņa vadītā transportlīdzekļa pasažieris, persona D. Tika konstatēts, ka ar šādu rīcību persona B izdarīja noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā. Tāpat konstatēts, ka saskaņā ar Krimināllikuma 7. pantu apsūdzētais ir izdarījis mazāk smagu noziegumu, tas izdarīts aiz neuzmanības. Noziedzīgā nodarījuma rezultātā ir tikusi apdraudēta satiksmes drošība, kā arī iestājusies viena cilvēka nāve, viens cilvēks guvis smagus miesas bojājumus.

Pārbaudot apsūdzētā personību, noskaidrots, ka viņš noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī un arī lietas iztiesāšanas brīdī ir nepilngadīgs, iepriekš nav sodīts, administratīvā sodāmība dzēsta, ir bērns invalīds (invaliditātes cēlonis – slimība), ar kompleksās tiesu psihiatriskās un psiholoģiskās ekspertīzes atzinumu secināts, ka viņam ir viegla garīga atpalcība un uzvedības traucējumi, no mācību iestādes raksturots visumā negatīvi, ir norādes uz skolas noteikumu un uzvedības normu pārkāpumiem, dzīvo kopā ar māti un audžutēvu, sadzīves apstākļi apmierinoši.

Krimināllikuma 260. panta otrā daļa paredz sekojošu sankciju: brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, atņemot transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz laiku līdz pieciem gadiem. Savukārt Krimināllikuma 65. panta otrā daļa imperatīvā formā nosaka, ka par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem brīvības atņemšanas sods nepilngadīgai personai nav piemērojams.

Nemot vērā norādītos apstākļus, atzīts, ka apsūdzētam saskaņā ar Krimināllikuma 65. panta otro daļu nav piemērojams pamatsods – brīvības atņemšana, bet nosakāms tikai papildsods – transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana uz 5 gadiem.

Tiesa neuzskatīja par nepieciešamu attiecībā uz apsūdzēto vērtēt

Krimināllikuma 49. panta piemērošanu, un tieši, iespēju noteikt vieglāku soda veidu, jo invaliditāte neļauj piemērot piespiedu darbu un viņa mantiskais stāvoklis neļauj arī viņam maksāt naudas sodu. Tāpat tiesa nesaskatīja pamatu lietā piemērot Krimināllikuma 66. panta pirmās daļas regulējumu, un tieši, ka, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašus apstākļus un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, tiesa var nepilngadīgo atbrīvot no piespiedu soda, piemērojot likumā noteiktos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Šis regulējums dod tiesai tiesības, nevis pienākumu nepilngadīgo atbrīvot no soda, to saistot ar noteiktiem īpašiem apstākļiem. Konkrētā lietā tiesa šādu īpašu apstākļu kopumu nekonstatē, jo noziedzīgais nodarījums, lai arī ir izdarīts aiz neuzmanības, ir ar smagām sekām, un arī apsūdzētā personība nav tik pozitīva. Pat pieņemot, ka šādus īpašos apstākļus varētu piemeklēt, tiesa uzskata, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nesasniegtu sodīšanas mērķi un nenodrošinātu taisnīgu krimināltiesisko noregulējumu. Tā tiesa nesaskata par nepieciešamu apsūdzēto ievietot bērnu sociālās korekcijas izglītības iestādē, jo viņš ir bērns invalīds ar veselības problēmām un nepieciešamību saņemt arī īpašu apmācību. Tiesas vērtējumā šis audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis faktiski ir saistīts ar nepilngadīgā brīvības ierobežošanu un būtu piemērojams tādai personai, attiecībā uz kuru citi piespiedu ietekmēšanas līdzekļi ir izsmelti un gūta pārlicība, ka persona nav spējīga iekļauties sabiedrībā, neizdarot atkal jaunus likumpārkāpumus. Attiecībā uz apsūdzēto šis kritērijs neizpildās, jo noziedzīgo nodarījumu viņš nav izdarījis tīši, notikušais faktiski ir saistīts ar pieaugušas personas bezatbildību, kura ir nodevusi nepilngadīgam lietošanā paaugstinātas bīstamības avotu. Savukārt citu vieglāku audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana, tiesas ieskatā, nebūtu samērīga attiecībā uz noziedzīgā nodarījuma smagajām sekām.

Tiesā nosprieda personu B atzīt par vainīgu Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījumā un saskaņā ar Krimināllikuma 65. panta otro daļu nepiemēroja pamatsodu – brīvības atņemšanu, atņemot transportlīdzekļa vadīšanas tiesības uz pieciem gadiem.

Spridumā ir atspoguļota situācija, kad nepilngadīgā persona, pārkāpjot ceļu satiksmes noteikumus, izraisījusi ceļa satiksmes negadījumu, kā rezultātā iestājās vienas personas nāve un otram

personai tika nodarīti smagi miesas bojājumi. Personai piemērotais sods ir transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana uz 5 gadiem. Ņemot vērā nepilngadīgā veselības stāvokli, viņam nevarēja piemērot vieglāku sodu – piespiedu darbu un, ņemot vērā, ka viņa mantiskais stāvokli neļāva viņam maksāt naudas sodu, arī šis soda veids viņam netika piemērots. Kā arī vērtējot tiesas spriedumā izklāstīto, to, ka ir tikai viens mīkstinošais apstāklis, trūka nosacījumi piemērot Krimināllikuma 49. panta nosacījumus. Netika saskatīti arī apstākļi, kas ļautu atbrīvot apsūdzēto no kriminālatbildības un piemērot viņam audziņoša rakstura piespiedu līdzekļus. Ja šāda veida nodarījumu izdarījusi persona 14 gadu vecumā, tad saskaņā ar Ceļu satiksmes likuma⁵ nosacījumiem, tiesības vadīt transportlīdzekli viņai ir tikai no 18 gadu vecumu, tad faktiskais sods, kas personai jāizcieš, ir viens gads pēc pilngadības sasniegšanas. Šis sods ir nesamērīgs radītajam kaitējumam, un, piemērojot šādu sodu, netiek sasniegti soda mērķi.

Var secināt, ka likumdevējs Krimināllikuma 260. panta otrajā daļā nav izvērtējis nepilngadīgas personas kriminālatbildības īpatnības un nav paredzējis, ka šāda veida noziegumu var izdarīt nepilngadīgais.

Krimināllikuma 65. panta pilnveides vēsturiskā attīstība

Šajā raksta daļā mēģināsim saskatīt likuma pilnveides vēsturiskās tendences, kuru ietvaros varēja rasties minētā problēma, kā arī, lai varētu izvērtēt, kriminālatbildības nepieciešamību konkrētajā gadījumā, aplūkosim statistikas ziņas par nepilngadīgu personu izdarītajiem nodarījumiem.

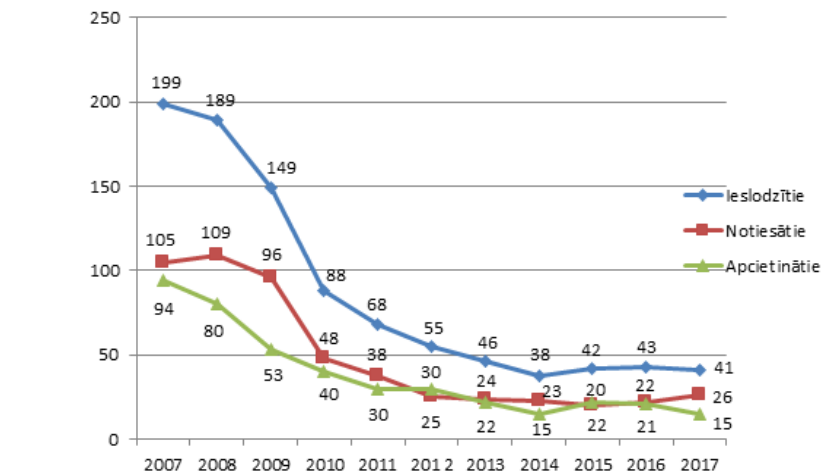
Krimināllikuma 65. panta otrā daļa, kurā noteikta soda piemērošana nepilngadīgām personām, kopš Krimināllikuma stāšanās spēkā ir grozīta divas reizes. Analizējot grozījumu tendences, var secināt, ka grozījumi ir vērsti uz brīvības atņemšanas soda piemērošanas ierobežošanu nepilngadīgajām personām. Sekojošajā tabulā apkopots grozījumu saturs:

Krimināllikuma 65. panta otrās daļas redakciju salīdzinājums

Nodarījuma klasifikācija	Krimināllikuma 65. panta otrās daļas redakcija laika posmā no 01.04.1999.- 11.07.2001.	Krimināllikuma 65. panta otrās daļas redakcija laika posmā no 12.07.2001.- 30.06.2009.	Krimināllikuma 65. panta otrās daļas redakcija no 01.07.2009.
Sevišķi smags noziegums	Brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 15 gadus	Brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 15 gadus	Brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus
Smags noziegums	Brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus	Par noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai, kas izraisījuši smagas sekas, brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus	Par noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai, kas izraisījuši smagas sekas, brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 5 gadus
		Par citiem noziedzīgiem nodarījumiem brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 5 gadus	Par citiem noziedzīgiem nodarījumiem brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 2 gadus
Mazāk smags noziegums	Brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus	Par noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai, kas izraisījuši smagas sekas, brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 10 gadus	Brīvības atņemšanas sods nav piemērojams
		Par citiem noziedzīgiem nodarījumiem brīvības atņemšanas sods nedrīkst pārsniegt 5 gadus	
Krimināl-pārkāpums			Brīvības atņemšanas sods nav piemērojams

Minētie grozījumi Krimināllikumā atspoguļojas arī statistikas datos par nepilngadīgajām personām piemēroto brīvības atņemšanu, kas nepārprotami norāda, ka nepilngadīgām personām strauji tika samazināti ar brīvības atņemšanu saistītie sodi.

Nepilngadīgo ieslodzīto kopskaits 2017. gada 31. decembrī⁶

Attēlotajās līknēs ir redzams, kā nepilngadīgajām personām pēc Krimināllikuma grozījumu spēkā stāšanās 2009. gadā acīmredzami tika samazināti ar brīvības atņemšanu saistītie sodi. Tā, piemēram, 2007. gadā ar brīvības atņemšanas sodu tika notiesātas 105 nepilngadīgās personas, bet, savukārt, 2017. gadā tādas personas tika notiesātas 26, kas ir aptuveni 4 reizes mazāk. Pēc pēdējo grozījumu spēkā stāšanās, no 2010. gada ir redzama pozitīva tendence nepilngadīgo notiesāto skaitā, ik gadu notiesāto ar brīvības atņemšanas sodu skaits krītas, līdz pēdējo piecu gadu laikā tas nav lielāks par 26 notiesātiem gadā.

Situācijas raksturojumam atsevišķa rajona tiesā, tika apkopotas ziņas par nepilngadīgajām personām piespriestajiem sodiem. Ziņas ir divus gadus vecas, taču ļauj izprast tiesu praksi nepilngadīgu personu sodīšanā. 2017. gadā konkrētā rajona tiesā pieņemti 172 spriedumi krimināllietās. No 172 spriedumiem tikai septiņi notiesājošie spriedumi bija par nepilngadīgām personām, un neviens no tiem nebija saistīts ar brīvības atņemšanu.

Nepilngadīgām personām piespriestie sodi

Krimināllietas Nr.	Noziedzīga nodarījuma kvalifikācija	Kvalifikācijas smaguma pakāpe	Nodarītais kaitējums	Atbildību mīkstinošie apstākļi	Atbildību pastiprinošie apstākļi	Piespriestais sods
11130079816 ⁷	KL 180.p.1.d.	Mazāk smags noziegums	Nozagtas mantas EUR 197,5 vērtībā	Vašsirdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Noziegums izdarīts alkohola ietekmē	Piespiedu darbs - 150 stundas
11130015417 ⁸	KL 175.p.3.d.	Smags noziegums	Atlaužot pagrabtelpas durvis, tika nozagta manta EUR 130 vērtībā	Vašsirdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Nav	Piespiedu darbs - 60 stundas
11130046416 ⁹	KL 260.p.2.d.	Mazāk smags noziegums	Personas nāve un vienai personai nodarīti smagi miesas bojājumi, kas bīstami dzīvībai	Vašsirdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Nav	Transportlīdzekļu vadīšanas tiesību atņemšana uz 5 gadiem
11130057817 ¹⁰	KL 175.p.3.d.	Smags noziegums	Nozagti alkoholiskie dzērieni EUR 11,80 vērtībā	Vašsirdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Noziegums izdarīts alkohola ietekmē	Piespiedu darbs - 120 stundas
11130074516 ¹¹	KL 126.p.1.d.	Mazāk smags noziegums	Vidēja smaguma miesas bojājumi	Vainīgais labprātīgi atļūdzinājies cietušajam ar noziegumu radīto kaitējumu, vašsirdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Nav	Piespiedu darbs- 100 stundas

11130080616 ¹²	KL 262.p.1.d.	Mazāk smags noziegums	Tika apdraudēta sabiedriskā drošība transportlīdzekļu kustības un ekspluatācijas sfērā	Vaļširdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Nav	Piespiedu darbs- 80 stundas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību atņemšana uz 1 gadu
11130022716 ¹³	KL 175.p.3.d.	Smags noziegums	Nozagtas mantas EUR 50 vērtībā	Nozieguma izdarītājs ir pieteicies par vainīgu, vaļširdīgā atzīšanās, izdarītā nožēlošana	Nav	Piespiedu darbs- 60 stundas

Analizējot tiesas spriedumus un piemērotos sodus nepilngadīgajām personām, var secināt, ka nepilngadīgās personas pārsvarā tiek sodītas ar piespiedu darbu, dažkārt, par smagu noziegumu piemērots mazāk piespiedu darba stundu nekā par mazāk smaga nozieguma izdarīšanu. Bet tas, protams, neatspoguļo nekādas tendences, jo katrā lietā pastāv savi individuāli personu un nodarījumu raksturojoši apstākļi.

Secinājumi

Vērtējot nepilngadīgu personu sodīšanas krimināltiesiskās tendences, var secināt, ka pilnvērtīgi tiek ievērota Bērnu tiesību konvencijas 37. panta „b” punktā noteiktais, ka bērna apcietināšanai, aizturēšanai vai ieslodzītāšanai cietumā jānotiek saskaņā ar likumu, un tas jāizmanto tikai kā galējas nepieciešamības līdzeklis un uz iespējami īsāku laiku¹⁴. Bet jāatzīst, ka, analizējot konkrēto gadījumu un brīvības atņemšanas soda piemērošanas īpatnības nepilngadīgajiem vispār, var secināt, ka ne vienmēr tiek sasniegti Krimināllikumā noteiktie soda mērķi. Analizējamā gadījumā, kad par Krimināllikumā 260. panta otrajā daļā paredzēto noziegumu nepilngadīgo nevar sodīt, netiek sasniegti soda mērķi – taisnīguma atjaunošana un vainīgās personas sodīšana par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Ar taisnīguma atjaunošanu jāsaprot seku novēršana, kas Krimināllikuma 260. panta otrās daļas izpratnē gandrīz ir neiespējami, jo pantā paredzētās sekas ir personas nāve vai smags miesas bojājums.

Minētās problēmas novēršanai vienkāršākais risinājums ir

brīvības atņemšanas ilguma palielināšana Krimināllikuma 260. panta otrās daļas sankcijā, to nosakot uz laiku līdz deviņiem gadiem. Līdz ar to nodarījums tiks klasificēts kā smags noziegums, tas atbildīs noziedzīga nodarījuma pazīmēm, un pastāvēs iespēja par tā izdarīšanu arī nepilngadīgai personai noteikt atbilstošu sodu.

Atsauces

- ¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. (2007). Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Trešā daļa. Sievišķā daļa. – Rīga: “AFS”, 302. lpp.
- ² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2015. gada 27. februāra lēmums lietā SKK-48. (2015). Pieejams: www.at.gov.lv (Apmeklēts 2019. gada 25. aprīlī).
- ³ Krastiņš U., Liholaja V. (2018). Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 268. lpp.
- ⁴ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 11130046416 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 25. aprīlī).
- ⁵ Ceļu satiksmes likums. 01.10.1997. likums/LV, 274/276 (989/991), 21.10.1997.; Ziņotājs, 27.11.1997.
- ⁶ Ieslodzījuma vietu pārvalde. 2017. gada publiskais pārskats. – Rīga, 2018. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/images/stories/parskats_gada/2018%2006%2015_Parvaldes_publicais_parskats.pdf (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ⁷ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. 11130079816 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ⁸ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 16. novembra spriedums lietā Nr. 11130015417 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ⁹ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 11130046416 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 25. aprīlī).
- ¹⁰ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 4. oktobra spriedums lietā Nr. 11130057817 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ¹¹ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. 11130074516 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ¹² Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 9. marta spriedums lietā Nr. 11130080617 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).
- ¹³ Latvijas Republikas Valmieras rajona tiesas 2017. gada 27. februāra spriedums lietā Nr. 11130022716 (2017). Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (Apmeklēts 2019. gada 4. maijā).

- ¹⁴ Bērnu tiesību konvencija. Daudzpusējs starptautiskais dokuments. Apvienoto nāciju organizācija. 20.11.1989. Latvijas Vēstnesis. 237 (5297), 28.11.2014. 37. p. „b” punkts.

Аннотация

При осуществлении предусмотренных частью 2 статьи 260 Уголовного закона норм на практике (за нарушение Правил дорожного движения или правил эксплуатации транспортных средств, если оно совершено лицом, управляющим транспортным средством, и если в его результате потерпевшему причинено тяжкое телесное повреждение или если оно повлекло смерть человека, – наказывается лишением свободы на срок до восьми лет с лишением права управления транспортным средством на срок до пяти лет), законодатель не принял во внимание обстоятельство, что это преступное деяние может быть совершено несовершеннолетним лицом. Из анализа условия части 2 статьи 260, части 3 статьи 7 и части 2 статьи 65 Уголовного закона следует, что часть 2 статьи 260 является менее тяжким преступным деянием, за которое несовершеннолетнему лицу не может быть применено наказание в виде лишения свободы, которое в свою очередь, в санкции анализируемой статьи является единственным основным наказанием. Из чего вытекает, что несовершеннолетнему лицу не может быть применено адекватное наказание за совершение такого рода преступления, последствиями которого является смерть лица или тяжкие телесные повреждения, опасные для жизни. С учетом установленных Уголовным законом особенностей уголовной ответственности несовершеннолетних лиц за совершенное в части 2 статьи 260 Уголовного закона преступное деяние несовершеннолетнему лицу невозможно применить основное наказание – лишение свободы (до восьми лет), но есть возможность применить только дополнительное наказание – лишение права на управление транспортным средством, максимальный срок на 5 лет, которое является несоразмерным для причиненного вреда.

Для того, чтобы несовершеннолетним лицам было возможно применение основного наказания за совершение преступного деяния, предусмотренного частью 2 статьи 260 Уголовного

закона (последствия – смерть лица и/или тяжкие телесные повреждения), необходимо внести изменения в санкцию части 2 статьи 260 Уголовного закона при установлении наказания в виде лишения свободы более 8 лет. Тем самым будет изменена классификация преступного деяния, и вышеупомянутое преступное деяние будет причислено к категории тяжких преступлений, совершенных по невнимательности, и за которые можно будет применить основное наказание – лишение свободы, как это, скорее всего, было предусмотрено законодателем.

PIERĀDĪJUMU PIELĀUJAMĪBA PIRMSTIESAS KRIMINĀLPROCESĀ PAR CEĻU SATIKSMES NOTEIKUMU PĀRKĀPŠANU¹

Mg. iur. Sanita Labozeviča,

*Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa
Kriminālpolicijas nodaļas inspektore, Latvija*

Abstract

The research paper is devoted to the problems of evidence's disposal admissibility in road accident investigation during pre-trial criminal proceedings.

The understanding of evidence admissibility in the Latvian and foreign criminal procedural law theory and law enforcement practice is examined; implementation of the establishment during pre-trial criminal proceedings by investigating road accident crimes during pre-trial criminal proceedings.

The objective of the research paper: to investigate theoretical and practical issues of the establishment of disposal admissibility by investigating road accident crimes during pre-trial criminal proceedings; to identify problems in this context and to offer their solutions.

During the practice pre-trial criminal investigation in road accident cases indicate shortcomings in the legal framework, as well as the competence of officials conducting criminal proceedings, the organization of work and the lack of methodological materials and standardized forms related to the specific nature of the road accident investigation. The solutions proposed by the author are related to the strengthening of the attachments' admissibility specified in section 130 of the Criminal Procedure Law as evidence in criminal proceedings.

Keywords: guarantee of fundamental rights of a person, evidence, investigation activities, pre-trial criminal proceedings, road accident investigation, unacceptable evidence.

Ievads

Kontinentālo tiesību sistēmas valstīs kriminālprocesa tiesībās atšķirīgi tiek risināts jautājums par to, vai pierādījumi atzīstami par nepieļaujamiem jebkurā kriminālprocesuālo normu pārkāpšanas gadījumā vai tikai būtisku pārkāpumu gadījumos, vai likumā konkrēti norādītos gadījumos vai gadījumos, kad pārkāpums varēja ietekmēt pierādījuma ticamību.

Prasības pierādījumu pieļaujamībai tradicionāli tiek saistītas ar pierādījuma formu, juridiskajā literatūrā sastopamie daudzu tiesību zinātnieku pierādījumu pieļaujamības formulējumi nenoliedzami norāda uz formalizācijas esamību. Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšanas galvenais jautājums ir par ietekmi uz pierādījumu pieļaujamību un pieļautiem procesuāliem pārkāpumiem ziņu iegūšanas procesā jeb procesuālās formas defektu.

Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) nav sniegts pierādījumu pieļaujamības definējums, tomēr secinājums par šādu pierādījumu īpašību izriet no KPL 130. panta satura, proti, „par nepieļaujamām un pierādīšanā neizmantojamām atzīstamas tādas ziņas par faktiem, kuras iegūtas: izmantojot vardarbību, draudus, šantāžu, viltu vai spaidus; procesuālajā darbībā, ko veikusi persona, kurai saskaņā ar šo likumu nebija tiesību to veikt; pieļaujot šajā likumā īpaši norādītos pārkāpumus, kas liedz konkrētā pierādījuma izmantošanu; pārkāpjot kriminālprocesa pamatprincipus”²².

Neskatoties uz pierādījumu pieļaujamības šķietamo daudzveidību kontinentālo tiesību sistēmas valstīs, tām ir arī kopējās iezīmes:

- 1) nosacījumi par pierādījumu pieļaujamību ir ietverti procesuālos likumos atsevišķi no krimināltiesību normām un citām procesuālo tiesību nozarēm;
- 2) pierādījumi var tikt iegūti izmeklēšanas stadijā pirmstiesas procesā, iegūtie pierādījumi turpmāk nav jālegalizē tiesā, personu sniegtās liecības pirmstiesas izmeklēšanas laikā ir uzskatāmas par izņēmumu;
- 3) pierādījumu pieļaujamības noteikumi konkurē ar pierādījumu brīvu novērtēšanu tiesā;
- 4) uzmanība galvenokārt tiek pievērsta kriminālprocesuālajai formai. Lietvedība krimināllietās tradicionāli notiek divos līmeņos (pirmstiesas procesā, tiesā);
- 5) pierādījumu saturam izvirzītās prasības ir ievērojami mazākas kā anglosakšu tiesību sistēmas valstīs.

Anglosakšu tiesību sistēmas valstīs liela nozīme tiek piešķirta procesuālajām, nevis materiālajām tiesībām. Pierādījumu pieļaujamības noteikuma ievērošana ir viena no pirmajām procesuālajām prasībām attiecībā uz tiesībaizsardzības iestāžu darbību.

Pierādījumu pieļaujamība tiek skaidrota sekojoši: „Pieļaujamība ir principi, kas nosaka, vai ir iespējams vai nē noteiktu pierādījumu pieņemt tiesā. Galvenais pieļaujamības princips ir būtiskums. Visi nebūtiskie pierādījumi ir nepieļaujami, bet būtiskie pierādījumi var būt arī nepieļaujami, ja tie tika iegūti, pārkāpjot pierādījumus izslēdzošos noteikumus”³.

Anglijas krimināltiesībām ir raksturīgi, ka normas par pierādījumiem ir nodalītas atsevišķā tiesību nozarē – pierādījumu tiesībās (angl. – *law of evidence*). Anglijas pierādījumu tiesību īpatnība ir noteikta ar kopējās tiesību sistēmas (anglosakšu) nacionālajām iezīmēm, pierādījumu normu izkliešana dažādos tiesību aktos⁴, no kuriem lielāko daļu veido tiesu precedenti. Neskatoties uz to, ka Īrija ir Anglijas tiesību tradīciju turpinātāja, tomēr tiesību normas par pierādījumu pieļaujamību atšķiras ar īpašu kazuismu un vēsturiskajām tradīcijām.

Ja kriminālprocesā, piemēram, kontinentālās tiesību sistēmas valstīs, tiesību normu prasību ievērošana pierādījumu ieguvē ir sava veida „pašmērķis”, kur pierādījumu pieļaujamības institūts ir līdzeklis, kas nodrošina likuma normu ievērošanu, par cik nepieļaujamo pierādījumu izslēgšana no kriminālprocesa ir sankcija, kas aizsargā personu no tās tiesību pārkāpumiem, tad Anglijas krimināltiesībās ir citādāk.

Pierādījumu pieļaujamības institūta izpēte ārvalstu literatūrā ļauj izcelt kopējās pierādījumu pieļaujamības iezīmes, kas raksturīgas tieši anglosakšu tiesībām:

- 1) nav noteikta pierādījumu pieļaujamības normatīva jēdziena. Termins „pierādījumu pieļaujamība” (angl. – *admissibility of evidence*), „nepieļaujamība” (angl. – *inadmissibility*) tiesību aprītē tiek ieviesti bez jebkāda paskaidrojuma⁵;
- 2) pierādījumu pieļaujamība tiek noteikta kazuāli, atbilstoši plašai pierādījumu nepieļaujamības gadījumu diferencēšanai;
- 3) valstu normatīvajā regulējumā ir īpaši noteikumi, pierādījumu atzīšanai par pieļaujamiem;

- 4) liela loma tiesas ieskatam;
- 5) pierādījumu pieļaujamības noteikumi izriet no procesuālajām tiesībām un policijas instrukcijām;
- 6) pierādījumu pieļaujamības institūts ir vispārprocesuāls, proti, tā prasības un izpētes principi ir vienādi visām procesuālajām nozarēm.

Pabeidzot ieskatu pierādījumu teorijā, turpmāk analizētas pierādījumu īpatnības krimināltiesību jomā, proti, nodarījumu ceļu satiksmē izmeklēšanā.

„Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību”⁶, kā noziedzīgo nodarījumu grupa atšķiras ar ievērojamu izplatību un paaugstinātu kaitīgumu, kas ne vien „apdraud sabiedriskās drošības intereses dažāda veida transportlīdzekļu kustības drošības un ekspluatācijas”⁷ jomā, bet kas izraisa smagas sekas, apdraudot personu dzīvību un veselību. Šāda veida noziegumu mehānisms ir samērā sarežģīts un atšķirīgs.

Valsts policijas statistikas analīze liecina, ka 2015. gadā tika reģistrēti kopumā 17 744 ceļu satiksmes negadījumi (turpmāk – CSNg), no tiem 3 697 CSNg ar cietušajiem (no kuriem 187 cilvēki gājuši bojā, 4573 – ievainoti). 2016. gadā negadījumos reģistrēti 19 585 cietušie, no tiem 3 794 ar cietušajiem (no kuriem 157 – bojā gājuši, 4667 – ievainoti). Savukārt 2017. gadā reģistrēti 20 913 CSNg, no tiem 3 859 ar cietušajiem (no kuriem 134 – bojā gājuši, 4810 – ievainoti), 2018. gadā fiksēti 18 664 CSNg, no tiem 3 648 ar cietušajiem (no kuriem 135 – bojā gājuši, 4406 – ievainoti)⁸.

CSNg kategorijas krimināllietu izmeklēšanā, ar sarežģītām cēloņsakarībām un to iespējamiem rašanās mehānismiem, ik dienu tiek veiktas dažādas izmeklēšanas darbības, pieņemts liels daudzums dažādu procesuālo lēmumu, daļa no kuriem būtiski aizskar personas tiesības un brīvības, turklāt iespējas pieņemt nepareizus, nepamatotus lēmumus ir ievērojami lielākas, nekā izmeklējot, piemēram, tīšus noziegumus.

Mūsdienās kriminālprocesuālās zinātnes un likumdošanas attīstības posmā jautājums par pierādījumu pieļaujamību pierādīšanā nav zaudējis savu aktualitāti, turklāt, neskatoties uz kriminālprocesa tiesību normās izvirzīto konkrētumu, attiecībā uz tādu pierādījuma īpašību kā pieļaujamība, CSNg izmeklēšanas praksē rodas dažādas teorētiska un praktiska rakstura problēmas, kas arī pamato minētā temata izvēli.

Pētījuma mērķis ir izpētīt pierādījumu pieļaujamības institūta teorētiskos un praktiskos jautājumus CSNg izmeklēšanā pirmstiesas kriminālprocesā; identificēt pierādījumu pieļaujamības izpratnes un piemērošanas trūkumus CSNg izmeklēšanas praksē un piedāvāt iespējamus risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) apskatīt Latvijas un ārvalstu pieeju pierādījumu pieļaujamības izpratnei kā obligātai prasībai pierādījumiem kriminālprocesuālo tiesību teorijā un tiesību aizsardzības iestāžu praksē;
- 2) atklāt pierādījumu pieļaujamības institūta īstenošanu pirmstiesas kriminālprocesā, veicot raksturīgākās izmeklēšanas darbības kriminālprocesos par CSNg, to taktiskām un psiholoģiskām īpatnībām;
- 3) aplūkot pierādījumu pieļaujamības nosacījumus.

Pētījuma **objekts** ir pierādījumu pieļaujamības institūts CSNg lietās pirmstiesas procesā.

Pētījuma **priekšmets**: pierādījumu pieļaujamības reglamentācija un īstenošana CSNg izmeklēšanā Valsts policijas praksē.

Darba izstrādes gaitā tika izmantotas šādas metodes: semantiskā, gramatiskā, analītiskā, salīdzinošā, aprakstošā, sistēmiskā, teleoloģiskā.

Pierādījumu pieļaujamības institūta nodrošināšana CSNg izmeklēšanā

Veiksmīga CSNg izmeklēšana nav iespējama bez savlaicīgas un efektīvas izmeklēšanas darbību veikšanas, veicot minētās darbības kriminālprocesā, tiek veidota pierādījumu bāze.

Izmeklēšanas darbību rezultāti atspoguļojas tiesvedības pamatuzdevumu risinājumu kvalitātē – personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā, noziegumā cietušo tiesību aizsardzībā un personu aizsardzībā no nepamatotas un nelikumīgas apsūdzības, viņu tiesību un brīvību ierobežošanas. Noziegumu izmeklēšanas praksē izpaužas gan pozitīvā, gan negatīvā pieredze, progresīvais, kas izplatāms, un kļūdas, kas jālabo.

Izmeklēšanas iezīme, un šajā ziņā CSNg lietas nav izņēmums, ir nepieciešamība neatliekami relatīvi īsā laikā veikt vairākas izmeklēšanas darbības. Ievērojot CSNg specifiku, izmeklējot

noziedzīgus nodarījumus satiksmes drošības jomā, noteiktas izmeklēšanas darbības notikuma vietā tiek veiktas kā neatliekamās izmeklēšanas darbības. Neatliekamo darbību definējums un precīzi darbību veikšanas nosacījumi KPL normās nav noteikti, savukārt tiesību doktore I. Bulgakova rakstā „Neatliekamās procesuālās darbības izmeklēšanā pirmstiesas procesā” atsaucās uz K. Kaļinovski, kurš norādīja, „ka par neatliekamo situāciju pieņemts uzskatīt tādu apstākļu pēkšņu rašanos, kas tieši norāda uz nozieguma pazīmēm un ļauj pamatoti uzskatīt, ka novilcināšana var izraisīt nozieguma pēdu zudumu; apdraudēt noziegumu izdarījušo personu noskaidrošanu”⁹.

Apskate ir viena no raksturīgākajām izmeklēšanas darbībām, kas tiek veikta CSNg izmeklēšanā. Tās galvenais uzdevums ir kompleksa notikuma mehānismu raksturojošo apstākļu kopuma izzināšanā.

KPL 159. pants nosaka, ka „apskate ir viena no izmeklēšanas darbībām, kuras gaitā izmeklēšanas darbības veicējs tieši uztver, konstatē un fiksē kāda objekta pazīmes, ja pastāv iespēja, ka šis objekts ir saistīts ar izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu”.

Darbs CSNg vietā ir sarežģīts un ilgstošs process, nodarījuma apstākļi salīdzinoši nelielā laika posmā dažādu faktoru ietekmē var izmainīties, tie nav vairs atjaunojami un arī atkārtoti izpētāmi, tādējādi no izmeklēšanas darbību negadījuma vietā kvalitātes un precizitātes ir atkarīga fiksēto ziņu atbilstība faktiskajiem negadījuma apstākļiem¹⁰ un iegūto pierādījumu atbilstība KPL 130. panta pierādījumu pieļaujamības kritērijiem.

CSNg vietas apskate satur daudzas specifiskas īpatnības, kas nav sastopamas notikuma vietas apskatēs citos noziedzīgos nodarījumos, tomēr tā ir pakļauta kopējām notikuma vietas apskates veikšanas procesuāli taktiskajām prasībām un rekomendācijām.

Apskates rezultātiem ir izteikti svarīga loma kriminālprocesā, pirmkārt, jau tādēļ, ka iegūtā informācija izmeklētājam ļauj izvirzīt versijas par pēdu veidošanās mehānismu, par negadījuma izraisīšanas apstākļiem, tādējādi nosakot izmeklēšanas turpmāko virzienu un veicamo izmeklēšanas darbību loku. Apskatē pieļautie trūkumi un kļūdas var negatīvi ietekmēt CSNg izmeklēšanu un atklāšanu, jo vairumā gadījumu tās nav novēršamas. Tieši tādēļ īpaša uzmanība apskates veicējiem ir jāpievērš likuma normu un kriminālistiskās taktikas nosacījumu ievērošanai.

Notikuma vietas apskates neatņemama sastāvdaļa ir CSNg iesaistītā **transportlīdzekļa apskate**. Transportlīdzekļa apskatei ir

divi pamatuzdevumi: pirmais – atrast, izpētīt un fiksēt pēdas, kas radušās transportlīdzekļa iedarbības rezultātā ar citiem satiksmes dalībniekiem, dzīvniekiem, kā arī ar transportlīdzekļa pasažieriem,¹¹ otrais – noteikt un fiksēt transportlīdzekļa tehnisko stāvokli,¹² tas ir svarīgi jautājuma izlemšanai par tehniska bojājuma nozīmi CSNg izraisīšanā.

Ja CSNg rezultātā ir iestājusies personas nāve, *līķa apskates* pamatuzdevums ir noskaidrot personas nāves cēloni, negadījuma mehānismu, kā arī atrast pierādījumus vainīgās personas noskaidrošanai. Līķa apskates veikšana CSNg notikuma vietā veicama, ievērojot noteiktu secīgumu, tādējādi ļaujot nezaudēt vai nepieļaujot pēdu vai bojājumu uzslāņojumu.

Saskaņā ar KPL 164. panta pirmo daļu līķa ārējās apskates veikšanu var uzdot tiesu medicīnas ekspertam, vai, ja šādas apskates veikšana nav uzdota tiesu medicīnas ekspertam, to veic, piedaloties medicīnas speciālistam.

CSNg rezultātā radušos pēdu un transportlīdzekļa bojājumu noteikšana notikuma vietā vairumā gadījumu nerada grūtības, grūtāk izmeklēšanas darbības veicējam ir pienācīgi procesuāli pareizi apskates protokolā fiksēt konstatēto pēdu raksturu, formu un lokalizāciju.

Jēdzienā „pienācīga fiksācija” ietilpst taktisko paņēmieni ievērošana, proti, izklāstītā viengabalainība un saskanīgums, loģiska secība, īsi un skaidri formulējumi, to viennozīmīgums, izklāstījums no vispārīgā uz konkrēto u. tml. CSNg izmeklēšanas specifiku, notikuma vietas apskates protokola savdabīgumu un saturu pamato īpašas prasības, kuras ir raksturīgas tikai CSNg izmeklēšanā. Apskates protokola veidlapa ir universāla, tā nav veidota un pielāgota specifiskās notikuma vietas, transportlīdzekļa vai līķa apskates laikā konstatētā fiksēšanai, turklāt notikuma vietas apskates noformēšanas īpatnības un darbības veicēja nepietiekama kompetence, apskates protokola kā stāstījuma izpausmes loģiskā secība un konstatētā fiksēšana brīvā formā neveicina notikuma vietā pilnīgu atbilstošu faktiskiem apstākļiem ziņu fiksēšanu.

Taktiska kļūda vai nepilnība apskates gaitā vai rezultātu fiksācijas posmā var būt nepareizi noteiktas apskates robežas, neievērota darbību veikšanas konsekvence, nepienācīga rūpība un nepilnīgums attiecībā uz katru apskatāmo objektu. Šos trūkumus var izraisīt CSNg izmeklēšanas specifiskas neizpratne; izmeklēšanas darbības veicēja

nekompetence, kas var izpausties kā nepietiekamas zināšanas par CSNg izmeklēšanas metodiku; neizpratne par sākotnējo pamatdatu nozīmi autotehniskās ekspertīzes veikšanā. Trūkumus var izraisīt neizpratne par nepieciešamību piesaistīt ekspertus vai speciālistus konkrētā jomā un praktiska neiespējamība nodrošināt visās CSNg notikuma vietās šādu ekspertu klātbūtni. Kļūdas CSNg izmeklēšanā var radīt arī operatīvās reaģēšanas grupas sastāva nepilnības un tehniskā nodrošinājuma trūkums.

Nopratināšana ir ne tikai izmeklēšanas versijas apstiprinājums, bet arī procesuāla izmeklēšanas darbība, kas vērsta „uz ziņu iegūšanu vai jau iegūto ziņu pārbaudi konkrētajā kriminālprocesā”¹³. Nopratināšanas pamatuzdevums ir noskaidrot CSNg rašanās iemeslus un mehānismu, tādējādi liecībā ietvertajai informācijai ir jābūt pilnīgai, vispusīgai un iegūtai saskaņā ar KPL normām.

CSNg ir raksturīgs notikuma īslaicīgums un straujš nobeigums, kas uztveršanai ir visai sarežģīti. Liecinieks reti kad var reproducēt visu CSNg ainu, biežāk tie var reproducēt vien atsevišķus fragmentus. CSNg iesaistīto personu pratināšanā jāievēro procesuālā kārtība, proti, „pret personu, kura piedalās izmeklēšanas darbībā, aizliegts pielietot vardarbību, draudus, melus, kā arī citas pretlikumīgas un morāles normām neatbilstošas darbības vai tādas darbības, kas apdraud personas dzīvību vai veselību vai aizskar personas cieņu”¹⁴ ir viens no nosacījumiem, lai kriminālprocesā netiktu apšaubīta iegūto liecību kā pierādījuma pieļaujamība.

Procesuālo dokumentu formas (kas izpaužas veidlapās) standartizācijas prasības neesamība izslēdz iespēju atzīt dokumentu par nepieļaujamu saistībā ar tā neatbilstību likumā noteiktai formai.

CSNg izmeklēšana ir visai specifiska pēc savas daudzveidības un izdarīšanas veida u. tml. Saskaņā ar KPL 171. pantu, lai pārbaudītu un precizētu informāciju, kā arī iegūtu jaunas ziņas par apstākļiem, kurām ir vai var būt nozīme kriminālprocesā, izmeklētājs ir tiesīgs veikt izmeklēšanas eksperimentu, veicot speciālus mēģinājumus atveidojot noteiktas notikuma darbības, iestatījumus un citus apstākļus, „izmeklēšanas eksperimenta rezultāti ir jāskata tikai kopsakarā ar citiem krimināllietas materiāliem, kas pamatā apstiprina vai noraida izmeklētāja pieņēmumus vai paši kļūst par pamatu jauniem pieņēmumiem par faktu vai parādību”¹⁵.

Rekonstrukcijas objekts, veicot izmeklēšanas darbības, ir CSNg notikuma vietas stāvoklis, ar to saistītie lietas apstākļi un daži

faktiskie dati. Pagātnes notikumu stāvokļa rekonstrukcija jāsaprot nosacīti, par cik pilnīgi precīzi nevar atveidot to pašu situāciju un tos pašus jau notikušus apstākļus vai notikumus. Turklāt nav iespējams atveidot to transportlīdzekļa vadītāja stāvokli, kādā persona atradās nodarījuma brīdī, ar to tiek domāti tādi iemesli, kas varēja ietekmēt personas koncentrēšanās spējas, piemēram, garīgais, sensoriskais, emocionālais un fiziskais nogurums, personas pašsajūta u. tml. Var vien ar noteiktu iespējamības pakāpi atveidot stāvokli, atsevišķus faktus vai apstākļus, kas tuvi tiem, kādi bija pārbaudāmā notikuma vai darbības laikā. Pirmkārt, problēmas skar izmeklēšanas eksperimenta veikšanas procesuālo kārtību.

Ārvalstu juridiskajā literatūrā tiek norādīts, ka izmeklējot ar transportlīdzekļa kustības drošību saistītas lietas, mūsdienu izmeklēšanas un tiesu praksē aizvien biežāk kā pamatdati autotehnisko ekspertīžu veikšanā tiek izmantoti izmeklēšanas eksperimenta rezultāti. Latvijas CSNg izmeklēšanas praksē kā pamatdati autotehniskajās ekspertīzēs pamatā tiek izmantoti jau iepriekš minētie reģistrēšanas protokoli.

Izmeklējot CSNg, neskatoties uz šķietamo vienkāršību, katrs nodarījums ir individuāls, kā pēc rakstura, tā arī pēc faktisko apstākļu kopuma, to rašanās cēloņu kompleksa, kā arī darbības (bezdarbības) un seku cēloņsakarības.

Izmeklētājam, ņemot vērā iemeslus, nosacījumus, kaitīgo seku iestāšanos veicinošos faktorus, to rašanās secīgumu, transportlīdzekļu tehnisko stāvokli, vadītāja, cietušo rīcību u. tml., apstākļu kopumu, pašam notikuma faktam jāsniedz pareiza juridiskā kvalifikācija. Šī uzdevuma risināšanā nenovērtējamas ir tiesu ekspertīzes, tomēr „ekspertīze nav privilēģēts zināšanu un pierādījumu avots, ekspertīzes atzinuma spēja attēlot absolūto patiesību ir ierobežota”¹⁶, tās secinājumi tomēr ir provizoriski.

Saskaņā ar KPL 193. pantu „ekspertīze ir izmeklēšanas darbība, kuru veic viens vai vairāki eksperti procesa virzītāja uzdevumā un kuras saturs ir ekspertīzei iesniegto objektu pētīšana nolūkā noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus, par ko tiek dots eksperta atzinums”¹⁷. Eksperta atzinums kriminālprocesā ir pierādījums un nereti tam ir ļoti svarīga, citreiz arī izšķiroša nozīme krimināllietā.

Ekspertīžu veidi katrā konkrētā gadījumā tiek noteikti atbilstoši apstākļiem, kas kriminālprocesā ir pakļauti pierādīšanai un speciālo

zināšanu raksturam, kas ir nepieciešams, lai atrisinātu jautājumus, kas radušies pirmstiesas izmeklēšanā. CSNg izmeklēšanas praksē visbiežāk tiek noteikta un veikta tiesu medicīniskā ekspertīze, tiesu autotehniskā un trasoloģiskā ekspertīze.

Noteiktus faktus CSNg kriminālprocesos var pierādīt tikai ar noteiktu veidu pierādīšanas līdzekļu palīdzību, piemēram, **ekspertīzi**, ko nosaka gadījumos, kad nepieciešams noskaidrot kriminālprocesam nozīmīgus faktus un apstākļus. Lai arī „no KPL izslēgta norma par obligāto ekspertīzi, kas nozīmē, ka vairs nav neviena tāda gadījuma, kad ekspertīzes veikšana būtu paredzēta kā obligāta”¹⁸. Tomēr saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”¹⁹ 3. pielikuma 2. punktu visu miesas bojājumu smaguma pakāpi un to cēloņsakarību nosaka tiesu eksperts. Līdz ar to **tiesu medicīniskā ekspertīze**, lai noskaidrotu personas nāves cēloni, miesas bojājumu smagumu, raksturu un cēloņsakarību ir obligāta. Turklāt no tās atkarīga noziedzīga nodarījuma kvalifikācija. Transportlīdzekļu radītas traumas veida noteikšana iespējama, vien atklājot specifiskas un raksturīgas pēdas un bojājumus uz apģērba un ķermeņa. Šādas ekspertīzes pamatmērķis ir atbilde uz jautājumu par pēdu rašanās iespējamību vai neiespējamību, faktu rašanās iespējamību vai neiespējamību. Dažreiz šādu jautājumu risināšana ir iespējama vien kompleksās ekspertīzes ietvaros.

Izmeklējot CSNg nereti rodas nepieciešamība noteikt **tiesu autotehnisko ekspertīzi**, lai noteiktu faktus vai pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktisko datu ticamības pārbaudei. Zināmus jautājumus izraisa pamatdati, kuri tiek izmantoti un uz kuriem balstās autotehniskās ekspertīzes veikšana. Tas attiecas uz tādiem lielumiem, kā transportlīdzekļa kustības ātrums, vadītāja reakcijas ātrums, attālumi līdz objektiem u. tml., kas nav pamatoti ar objektīviem datiem. Tomēr šiem lielumiem ir tikai hipotētisks raksturs, un tie ir balstīti uz dalībnieku subjektīviem pieņēmumiem un minējumiem, ja tie nav apstiprināti ar objektīviem datiem.

Autotehniskās ekspertīzes dažreiz tiek vērtēta kritiski, jo saskatāma procesa virzītāju nevēlēšanās uzņemt atbildību, izvairīšanās no sava CSNg vērtējuma. Nosakot šo ekspertīzi, saskatāma vēlme atbildību pārliecināt uz ekspertu, arī gadījumos, kad ekspertīze nav nepieciešama, jo kriminālprocesā ir pietiekami daudz ziņu par situācijas juridisko, nevis tehnisko novērtējumu.

CSNg izmeklēšanas praksē dažkārt kļūdaini autotehniskās

ekspertīzes lēmumā tiek uzdoti eksperta kompetencei neatbilstoši juridiska rakstura jautājumi, piemēram, par vadītāja rīcības atbilstību satiksmes noteikumu prasībām, par personas vainu un cēloņsakarības noteikšanu.

Katram autotehniskās ekspertīzes veidam ir noteikts uzdevumu diapazons, kas atšķiras ar priekšmeta, objekta un pētījuma metožu iezīmēm. Autotehniskās ekspertīzes eksperta atzinums lielā mērā ir atkarīgs no tiesu ekspertīžu veikšanas noteikumu ievērošanas. Būtisks to pārkāpums var ietekmēt atzinuma pieļaujamību, neatkarīgi no tā zinātniskā pamatojuma pakāpes.

Trasoloģiskajai ekspertīzei var būt liela nozīme CSNg izmeklēšanā un atklāšanā, piemēram, ja notikuma vietā atrastas, dažādu cilvēku pēdas, dažādu rīku un mehānismu pēdas, transportlīdzekļu un dzīvnieku un daudzu citu objektu pēdas.

Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšana

Pierādīšanas kriminālprocesā nepieciešams nosacījums ir kriminālprocesuālā likuma ievērošana, pirmkārt, jau to normu ievērošana, kas nosaka pierādījumu īpašības, to iegūšanas veidus, pārbaudi, principus un pierādījumu novērtēšanas noteikumus.

Neizslēdzot iespējamību, ka izmeklēšanas iestādes un amatpersonas, kuras veic pierādījumu iegūšanu un to pievienošanu kriminālprocesa materiāliem, izmeklēšanas praksē dažādu apstākļu ietekmē var pieļaut kļūdas un procesuālo normu pārkāpumus, ir nepieciešama procesuāla procedūra pierādījumu atzīšanai par nepieļaujamiem vai ierobežoti pieļaujamiem un to izņemšanai no krimināllietas materiāliem. Tiesību normu pārkāpumi ar nodomu vai paviršības izraisīti, apjomīgi vai nelieli, diemžēl, joprojām ir sastopami tiesību normu piemērotāju praktiskajā darbā.

Pretrunas starp normatīvo aktu noteikumiem un tiesību aizsardzības iestāžu darbību nerada lielu apdraudējumu, ja vien tās ir viegli identificējamās un pārvaramas. Nosacīti var teikt, ka raugoties no kriminālprocesuālās tiesību aizsargājošās darbības puses, pierādījumu atzīšana par nepieļaujamiem ir procesuālās atbildības līdzeklis.

Procesuālās atbildības izpratne var būt saistīta ne tikai ar tās interpretāciju kā procesuālu deliktu, par kuru iestājas likumā īpaši atrunātas procesuālās sankcijas, piemēram, izraidīšana no tiesas

zāles, bet arī jebkuras nelabvēlīgas sekas, kas ir procesa dalībnieku procesuālās darbības vai bezdarbības rezultāts. Turklāt pierādījumu atzīšanu par nepieļaujamiem neattiecinā ne uz procesuālajiem piespiedu līdzekļiem, ne uz kriminālprocesa dalībnieku procesuālo statusu, ne uz citām procesuālajām kategorijām.

Pierādījumu pieļaujamība ir pilnīgi procesuāls institūts, līdz ar to jautājums par pieļaujamību var tikt pētīts vien saistībā ar procesuāliem līdzekļiem un kriminālprocesa mērķiem. Tādējādi var runāt par īpašu procesuālu seku esamību, proti, ar pierādījumu palīdzību noskaidrojamu ziņu izslēgšanu no pierādījumu loka, juridisko faktu ignorēšanu.

Autore uzskata, ka neskatoties uz iespējamo kritiku, ir pamatota šāda kriminālprocesuālās atbildības jēdziena paplašināšana, un procesuālā atbildība ir visadekvātākais jēdziens, kura ietvaros var skatīt pierādījumu atzīšanu par nepieļaujamiem.

Viens no pieļaujamu pierādījumu nosacījumiem ir attiecībā uz amatpersonu pilnvarojumu iegūt ziņas un nostiprināt likumā noteiktā veidā. „Atbilstoša subjekta” pazīme paredz, ka likumdevējs ir noteicis subjektus, kuri var iegūt un pievienot krimināllietai pierādījumus, kā arī personas, kuras ir tiesīgas veikt izmeklēšanas un citas darbības faktiskās informācijas iegūšanai un nostiprināšanai. Saskaņā ar KPL koncepciju pierādījumu iegūšanas subjekti, kuriem ir pienākums iegūt pierādījumus, ir izmeklēšanas iestādes. Tā, KPL 126. panta otrā daļa nosaka, ka pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam, bet tiesā — apsūdzības uzturētājam.

Tomēr CSNg pirmstiesas procesa izmeklēšanas praksē, veicot vienas no raksturīgākajām izmeklēšanas darbībām, nākas saskarties ar tādām problēmām, kā neatbilstošs izmeklēšanas subjekts. Tā, piemēram, neatliekamās izmeklēšanas darbības notikuma vietā veic procesa virzītājs, kurš faktiski „atbilstošā izmeklēšanas subjekta” – procesa virzītāja pilnvaras, ar lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, nodevis citam darbiniekam kriminālprocesa turpināšanai.

Analoģiska situācija ir novērojama arī lēmumos par tiesu ekspertīzes veikšanu, piemēram, tiesu medicīniskās ekspertīzes, tiesu autotehniskās ekspertīzes, proti, lēmumu pieņem persona, kura saskaņā ar KPL normām nav pilnvarota noteikt tiesu ekspertīzi, piemēram, izmeklētājs, kura lietvedībā neatrodas konkrētais kriminālprocess, operatīvais darbinieks, vai procesuālās darbības izpildītājs, kuru procesa virzītājs bija pilnvarojis veikt noteiktu

izmeklēšanas darbību.

Neatbilstība KPL prasībām saskatāma arī gadījumā, kad procesa virzītājs personas noplatināšanu uzdevis veikt procesuālās darbības izpildītājam, un pastāv nepieciešamība nodrošināt tulka pakalpojumus. Likumdevējs KPL 141. panta otrajā daļā noteicis, ka „procesuālās darbības virzītājs var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu”, tomēr šādas tiesības netiek piešķirtas procesuālās darbības izpildītājam, kam uzdots veikt konkrētu izmeklēšanas darbību. Šāda likumdevēja nostāja ierobežo un apgrūtina procesuālo darbību izpildītāju iespējas nodrošināt tulka dalību izmeklēšanas darbību veikšanā.

KPL normas nosaka speciālu personu, kurai jāveic līķa apskati. KPL 164. panta pirmā daļa nosaka, ka apskati veic tiesu medicīnas eksperts vai procesuālās darbības veicējs kopā ar medicīnas speciālistu, bet praksē tas dažreiz tā nenotiek.

Pierādījumu vērtēšana ir pierādīšanas subjekta loģiska darbība attiecībā uz pierādījumu atbilstību tā īpašībām, CSNg notikuma vietā jau sākotnēji veicama apstākļu novērtēšana, apskatē tiek analizēts uztvertais un tiek noteikts turpmāko darbību virziens. Kādā noslēdzošā posmā pierādījumu vērtēšana kā izpratne tiek veikta „tīrā veidā”, piemēram, pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas posmā, vērtējot esošos pierādījumus, lai pieņemtu lēmumus par pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas pabeigšanu, izbeidzot kriminālprocesu vai ierosinot kriminālvajāšanas uzsākšanu.

Pierādījumu pieļaujamība ir ziņu iegūšana no KPL 9. nodaļā paredzētajiem avotiem. Latvijas kriminālprocesa tiesībās pierādījumi, kurus iespējams izmantot kriminālprocesā atkarībā no pierādījumu satura procesuālās nostiprinājuma ārējās formas, var būt ziņas par faktiem, kas ietvertas liecībās, eksperta vai revidenta atzinumā, kompetentas institūcijas atzinumā, lietiskajā pierādījumā, dokumentā, elektroniskajā pierādījumā vai atbilstošā kārtībā fiksētas izmeklēšanas darbības laikā iegūtās ziņas.

Kā viens no būtiskākajiem pierādījumu iegūšanas avotiem ir CSNg reģistrēšanas protokols, kas, lai uzlabotu CSNg izmeklēšanu, Latvijā tika izveidots kā pamatdokuments, kā vienota CSNg reģistrēšanas protokola forma, kas ir vienāda un tiek pievienota, izmeklējot gan noziedzīgus nodarījumus, gan arī administratīvos pārkāpumus satiksmes drošības jomā, un kurš ir nozīmīgs sakarā ar ietverto saturisko informāciju. Neskatoties uz reģistrēšanas protokolā

fiksētām ziņām, kas iegūtas nepastarpināti veicot izpēti CSNg vietā, minētā protokola forma procesuālā ziņā nevar tikt atzīta par apskates protokolu ne saskaņā ar administratīvo, ne arī kriminālprocesuālo tiesību normām, turklāt reģistrēšanas protokols, sakarā ar ietverto saturisko informāciju atbilst KPL 135. pantā noteiktajam dokumenta, kā pierādīšanas līdzekļa prasībām, un kriminālprocesā tas var tikt un tiek izmantots pierādīšanā, veicot izmeklēšanas eksperimentu, nosakot un veicot tiesu ekspertīzes un citās izmeklēšanas darbībās.

Nereti izmeklēšanas praksē nepieciešams izšķirt, kādā procesuālā statusā ir pratināmi tie notikuma dalībnieki, kuru statuss robežojas starp liecinieku un personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess.

Neskatoties uz KPL 151. pantā noteikto konkrētību, proti, „ja liecinieka pratināšanas laikā tiek konstatēts, ka pastāv pamats liecinieka procesuālo statusu mainīt uz personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tad šāda personas pratināšana liecinieka statusā ir jāpārtrauc”, tomēr Valsts policijas CSNg pirmstiesas izmeklēšanas praksē tiesību piemērotājiem šajā jautājumā nav vienprātības. Dažreiz persona tiek pratināta liecinieka statusā pat pēc tam, kad saņemtas liecības, ka viņa varētu būt izdarījusi izmeklējamo nodarījumu. Šāda rīcība nenoliedzami var norādīt ne tikai uz personas tiesību pārkāpumiem, bet arī uz procesuālajiem pārkāpumiem, veicot izmeklēšanas darbības pierādījumu iegūšanā.

2017. gada 30. maija lēmumā lietā Nr.SKK-60/2017 norādīts, ka jāizvērtē ziņas par personas faktisko saistību ar konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Savukārt, neizvērtējot liecinieka statusā sniegto liecību atbilstību KPL 130. pantā noteiktajiem pierādījumu pieļaujamības kritērijiem, tiek izdarīti nepamatoti atzinumi par šāda pierādījuma pieļaujamību, tādējādi pārkāpjot KPL normas, līdz ar ko šādi pārkāpumi ir atzīstami par būtiskiem KPL pārkāpumiem, kas izraisa nelikumīgu nolēmumu²⁰.

Personas kriminālprocesuālais statuss ir nozīmīgs personām piešķirto tiesību un pienākumu tvērumā, proti, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiek paredzētas tiesības „nekavējoties uzaicināt aizstāvi un noslēgt ar viņu vienošanos vai izmantot valsts nodrošināto juridisko palīdzību, ja šī persona pati par saviem līdzekļiem nevar noslēgt vienošanos ar aizstāvi”²¹, tiesības klusēt, tiesības neliecināt pret sevi. Savukārt likums neparedz lieciniekam nodrošināt aizstāvja piedalīšanos juridiskās palīdzības sniegšanai pēc norīkojuma. Turklāt lieciniekam nopratināšanā ir jāsniedz

tikai patiesas liecības, viņš tiek brīdināts par kriminālatbildību par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu vai nepamatotu atteikšanos no liecības sniegšanas, proti, personai, kura perspektīvā var tikt saukta pie kriminālatbildības, ir jāliecina pret sevi. Šāda personas nopratināšana ir atzīstama par būtisku KPL normu pārkāpšanu, un tās rezultātā iegūtās liecības, ņemot vērā pieļautos procesuālos pārkāpumus, atzīstamas par nepieļaujamām.

Pierādījumu pieļaujamības izvērtēšana paredz arī to iegūšanas procesuālās formas un veidu analīzi. Nav pieļaujams kriminālprocesā izmantot pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot procesuālo kārtību pierādījumu iegūšanā un nostiprināšanā²².

Kriminālprocesuālo tiesību normas reglamentē procesa dalībnieku darbības, tādējādi arī KPL katram pierādījumu iegūšanas veidam ir noteikta pierādījumu iegūšanas un procesuālās nostiprināšanas kārtība. Katrai izmeklēšanas darbībai piemīt tai specifiski izzināšanas paņēmieni, kas jāievēro, izvērtējot to veikšanas taktiku, kopsakarībā ar tiem nosacījumiem, kas pastāvēja pirmstiesas izmeklēšanas konkrētā brīdī.

Pierādījumu novērtēšana no pieļaujamības viedokļa jau kriminālprocesa sākotnējās stadijās ļauj „diskvalificēt” noteiktus pierādījumus, kas savukārt ļauj reāli novērtēt konkrētās krimināllietas perspektīvu un noteikt pierādīšanas robežas²³.

Daži pieļaujamības nosacījumi tieši vērsti uz pierādījumu ticamības nodrošināšanu un ir tā garant, savukārt citi – neietekmē pierādījumu ticamību. Tādējādi, tikai daļa no pierādījumu pieļaujamības kritērijiem tieši attiecas uz mērķi noskaidrot kriminālprocesuālo patiesību. Nav šaubu, ka pierādījumu pieļaujamības institūts ir nopietns šķērslis tiesībaizsardzības iestāžu darbinieku nelikumīgai rīcībai, pierādījumu ļaunprātīgai izmantošanai un nolaidīgai attieksmei pret KPL normām pierādījumu iegūšanas gaitā. Juridiskajā literatūrā pieļaujamība tiek skatīta kā „preventīvs līdzeklis pret negodprātīgu tiesību aizsardzības iestāžu darbinieku darbību”²⁴.

Pierādīšanas process iekļauj pierādījumu iegūšanas, nostiprināšanas, pārbaudes un vērtēšanas elementus, kas savstarpēji cieši saistīti. Likumdevējs KPL 130. pantā ir noteicis to procesuālo pārkāpumu raksturu, kādos gadījumos pierādījumi ir atzīstami par absolūti nepieļaujamiem, un nepieļauj šādu pierādījumu izmantošanu pierādīšanā, vai, pastāvot likumā noteiktiem nosacījumiem, pieļauj to izmantošanu pierādīšanā, un tie uzskatāmi par ierobežoti

pieļaujamiem.

Tādējādi tiesību normā tiek noteikts procesuālās formas defektu uzskaitījums, kas ietver vērtējuma norādi, tomēr KPL 130. pantā uzskaitītie nepieļaujamības kritēriji ir uzskatāmi par būtiskiem un absolūti nepieļaujamiem pierādīšanā.

Dažkārt, CSNg pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā, procesuālo darbību laikā pieļautie procesuālie pārkāpumi un noteikta rakstura trūkumi, sagatavojot procesuālos dokumentus, var tikt vērtēti vien kā atkāpšanās no ierastās pieejas lietvedībai. Piemēram, izmeklēšanas darbības protokola nosaukumā norādīts likumā izmantotai terminoloģijai neatbilstošs nosaukums, nekorekti norādīta izmeklēšanas darbības vieta, ieviesušās pārrakstīšanās kļūdas u. c. fakti, kas nerada kādas saprātīgas šaubas par dokumenta autentiskumu. Būtībā šie fakti ir nepilnīgs, nepietiekami gramatisks vai neprecīzs procesuāla dokumenta izklāstījums. Turklāt trūkumi un nepilnības var raisīt šaubas par amatpersonas profesionalitāti. Vienlaikus, veicot precizējumus, šādas nepilnības ir iespējams novērst.

Nereti izmeklēšanas darbību gaitā iegūtās ziņas tiek fiksētas atbilstoši procesuālās darbības veikšanas noteikumiem, izmantojot KPL normām neatbilstošas novecojušas veidlapas. Tie parasti ir nopratināšanas protokoli, kuros iekļautās personas tiesības un pienākumi, vai konkrētie KPL panti, ir nekorekti un neatbilstoši spēkā esošajai KPL redakcijai un par iepazīšanos ar kuriem persona parakstās.

Dažos gadījumos kļūdu pieļaušana pierādīšanas procesā var robežoties ar amatpersonas noziedzīgu rīcību. Tad var rasties nepieciešamība noskaidrot, kādu apstākļu ietekmē radās kļūdas, un izdarīt secinājumus par to, vai šāda kļūda ietekmēja pierādījumu pieļaujamību.

Pieļautā procesuālā pārkāpuma raksturs nosaka, vai pastāv iespēja to kompensēt, piemēram, novēršot pārkāpumus, iesniedzot papildu pierādījumus, kas apstiprina to ticamību.

Viens no visbiežāk sastopamajiem KPL normu pārkāpumiem izmeklēšanas praksē ir nepienācīga tiesību un pienākumu izskaidrošana personām tieši pirms izmeklēšanas darbību veikšanas, tāpat arī, atzīstot personu par cietušo, vai aizdomās turēto. Noskaidrojot CSNg apstākļus un uzsākot kriminālprocesu, procesuālo darbību veicējiem ir pienākums izskaidrot personai, ka

tai ir tiesības klusēt, liecināt vai atteikties no liecības sniegšanas vai citu pierādījumu sniegšanas.

Tiesību izskaidrošana personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir attiecināma uz tās liecību iegūšanas kriminālprocesuālās formas ievērošanu, no kuras ir atkarīga iegūto pierādījumu pieļaujamība, taču pati par sevi procesuālā forma nav visai izstrādāta, trūkst praktisko rekomendāciju attiecībā uz to, kādām tieši tiesībām ir jābūt izskaidrotām katrā konkrētā gadījumā un vai šādai izskaidrošanai ir jāatkārtojas, veicot jaunu izmeklēšanas darbību.

Izmeklēšanas praksē esošā tiesību izskaidrošanas kārtība kriminālprocesa dalībniekiem ne reiz vien pakļauta kritikai, pirmstiesas izmeklēšanā procesa dalībniekiem vienkārši tiek piedāvāts standartizētās veidlapās, piemēram, lēmumos par atzīšanu par cietušo, par aizdomās turēto, nopratināšanas protokolos u. tml., parakstīties zem likuma panta teksta. Turklāt amatpersonas nereti netiecas izskaidrot tiesības saturu, nozīmi un īstenošanas kārtību, vien rada izskaidrošanas iespaidu, lai izvairītos no iespējamām pārmetumiem.

Šeit gan papildus jānorāda, ka risinot jautājumu vai tādā veidā iegūtie pierādījumi uzskatāmi par pieļaujamiem, ir nepieciešams izvērtēt to, kādas tieši tiesības netika izskaidrotas. Piemēram, pierādīšanas procesu neietekmē, tiesību neizskaidrošana, par tiesībām iesniegt pieteikumu par kriminālprocesa izbeigšanu, vai par tiesībām pārsūdzēt noteiktu lēmumu.

Savukārt, ja pastāv saikne starp tiesību neizskaidrošanu un pierādījumu iegūšanu, ir jānoskaidro, vai nezināšana ietekmēja tiesību neizmantošanu pierādījumu iegūšanā. Piemēram, izmeklēšanas praksē liela nozīme var būt personu sākotnējām liecībām, taču pastāv iespēja, ka procesuālās darbības veicējs neinformē personu par tās tiesībām neliecināt pret sevi, vai tās tiesībām klusēt, bailēs, ka persona savas tiesības varētu izmantot.

Valsts policijas CSNg izmeklēšanas praksē procesuālo darbību gaitas fiksēšanai izmantojamām KPL procesuālo dokumentu veidlapām nav piešķirts stingri imperatīvs statuss, kas viennozīmīgi vērtējams pozitīvi. Taču kā trūkums jāvērtē tas, ka CSNg izmeklēšanā tiek izmantotas šādu kategoriju krimināllietu izmeklēšanai nepielāgotas veidlapas.

Viss iepriekš minētais norāda uz profesionālās specializācijas, proti, darbinieku ar augstu zināšanu un pieredzes līmeni konkrētā

jomā nepieciešamību²⁵. Tas ļautu kvalitatīvi veikt izmeklēšanas darbības notikuma vietā, un tādā veidā mazinātu procesuālo un taktisko kļūdu iespēju, celtu izmeklēšanas kvalitāti, nodrošinātu efektīvu, kvalitatīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu²⁶.

Ar kompetenci saprotama gan pilnvaru, gan lietpratības nozīme, gan darbinieka uzvedība jeb rīcības modelis tipiskā darba situācijā²⁷.

Jau iepriekš norādīts, ka apskates protokola fiksēšana stāstījuma veidā, ņemot vērā CSNg izmeklēšanas specifiku, neveicina pilnīgu ar CSNg saistītu apstākļu atbilstošu fiksāciju. Tas savukārt norāda uz metodisko materiālu un specializēto veidlapu trūkumu.

Ņemot vērā dažādu ārvalstu autoru darbus par CSNg izmeklēšanas taktiku un ievērojot un iekļaujot izmeklēšanas darbību protokolu obligātos rekvizītus, autore izstrādāja CSNg specifikai pielāgotās izplatītāko izmeklēšanas darbību standartizētas veidlapas, kas ir aprobētas Valsts policijas Vidzemes reģiona pārvaldes Alūksnes iecirkņa Kriminālpolicijas nodaļas izmeklētāju praksē (skatīt 1. un 2. attēlu).

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pierādījumu pieļaujamība kriminālprocesā ir kriminālprocesa tiesību institūts, kas ir balstīts uz personas konstitucionālajām tiesībām neizmantojot pret to pierādījumus, kas iegūti, pārkāpjot personas pamattiesības un brīvības taisnīguma nodrošināšanā un krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā. Turklāt minētais institūts paredzēts tādu negatīvo seku novēršanai, kas rodas pierādījumu iegūšanai pilnvarotu amatpersonu kļūdu un negodprātības rezultātā.
2. Nepilnības tiesiskajā regulējumā un kriminālprocesa veikšanai pilnvarotu amatpersonu nepietiekama izpratne par pierādījumu pieļaujamības institūta būtību, proti, garantēt personas pamattiesības un brīvības taisnīguma nodrošināšanā un krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā, apdraud pierādījumu pieļaujamības institūta īstenošanu CSNg pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā.
3. CSNg izmeklēšanā, veicot apskati, nopratināšanu, pieņemot lēmumu par ekspertīzi, identificētie procesuālie pārkāpumi, kas vērtējami atbilstoši KPL 130. panta prasībām, norāda uz:
 - 1) nepilnībām tiesiskajā regulējumā;
 - 2) kriminālprocesu veicošo amatpersonu nekompetenci un

sliktu darba organizāciju;

- 3) ar CSNg izmeklēšanas specifiku saistīto metodisko materiālu (metodisko vadlīniju, rokasgrāmatu) kā arī standartizēto veidlapu trūkumu.

Augstāk minētais nosaka nepieciešamību pilnveidot CSNg izmeklēšanu, pilnveidošanas pasākumus nosacīti iedalot trīs grupās:

I Tiesiskā regulējuma pilnveidošana:

1) Subjektiem un citām personām piešķirto tiesību tvēruma pilnveidošana.

1. Precizēt KPL 164. panta pirmo daļu, paredzot iespēju, ka līķa dinamiskā apskate notiek ekspertīzes gaitā, ja to nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam un to nav iespējams veikt procesuālās darbības veicējam piedaloties medicīnas speciālistam. Šobrīd KPL 164. panta pirmā daļā noteikts, ka, ja līķa ārējo apskati nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam, to veic, piedaloties medicīnas speciālistam.
164. panta pirmo daļu izteikt šādā redakcijā:

(1) Ja līķa ārējo apskati nav uzdots veikt tiesu medicīnas ekspertam, un to nav iespējams veikt piedaloties medicīnas speciālistam, līķa dinamiskā apskate notiek ekspertīzes gaitā. Izmeklēšanas darbības veicējs veic līķa statisko apskati, pēc iespējas izmantojot tehniskos līdzekļus un izdara atzīmi par līķa nogādāšanu ekspertīzes veikšanai.

2. Precizēt KPL 32. panta pirmo daļu, nosakot procesuālo uzdevumu izpildītājam veicamo izmeklēšanas darbību pilnvaru robežas, veikt izmeklēšanas darbības, kas nav saistītas ar lēmumu pieņemšanu. Šobrīd KPL 32. panta pirmā daļā tiek noteikts, ka procesuālo uzdevumu izpildītājs ir izmeklēšanas iestādes amatpersona vai prokurors, kuram procesa virzītājs uzdevis veikt vienu vai vairākas izmeklēšanas darbības, un neiekļaujot viņu izmeklēšanas grupas sastāvā. 32. panta pirmo daļu pēc vārdiem „kuram procesa virzītājs uzdevis veikt vienu vai vairākas izmeklēšanas darbības, un” papildināt ar vārdiem „kas nav saistītas ar lēmumu pieņemšanu,”

3. Paplašināt KPL 114. panta pirmo daļā noteikto personu loku, kas var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu, nosakot, kriminālprocesa veikšanai pilnvarotu amatpersonu. Šobrīd KPL 114. panta otrajā daļā noteikts, ka tikai procesa virzītājs var uzdot tulka pienākuma veikšanu citai personai, kura prot attiecīgo valodu. 114.

panta otrā daļā vārdus „Procesa virzītājs” aizstāt ar vārdiem „Kriminālprocesa veikšanai pilnvarota amatpersona”.

2) To CSNg pirmstiesas izmeklēšanai raksturīgāko izmeklēšanas darbību kārtības pilnveidošana, kuras veicot, amatpersonas pārkāpj pierādījumu pieļaujamības nosacījumus.

4. KPL 110. panta trešās daļas 2. punktu papildināt, nosakot procesuālās darbības veicējam pienākumu liecinieku brīdināt par sekām, gadījumā, ja liecinieks attieksies no tā tiesību neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem realizācijas.

110. panta trešās daļas 2. punktu papildināt ar otru teikumu šādā redakcijā:„

Ja persona piekrīt sniegt liecības, tā ir jābrīdina, ka viņas liecības var tikt izmantotas kā pierādījums kriminālprocesā.”

5. Papildināt KPL 114. pantu, nosakot tulka tiesības, pienākumus un atbildību, kas nav ietvertas KPL normās, lai gan minētā panta trešā daļā tiek noteikts pienākums amatpersonai, kura uzaicina tulku, informēt viņu par tulka tiesībām un pienākumiem, kā arī par atbildību par nepatiesu tulkošanu vai atteikšanos tulkot.

114. pantu papildināt ar trīs daļām, izsakot tās šādā redakcijā:

(2¹) Tulkam ir tiesības:

- 1) uzdot jautājumus kriminālprocesa dalībniekiem nolūkā precizēt tulkojumu;
- 2) iepazīties ar procesuālās darbības protokolu, kurā tulks piedalījās un izteikt iebildumus sakarā ar tulkojuma pierakstu, kas ierakstāmi procesuālās darbības protokolā.

(2²) Tulkam ir pienākums:

- 1) sniegt patiesu tulkojumu;
- 2) neizpaust pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās ziņas, kas viņam kļuvušas zināmas sakarā ar viņa kā tulka piedalīšanos, ja par tā neizpaušanu ir īpaši brīdināts.

(2³) Par apzināti nepatiesu tulkojuma sniegšanu, par nepamatotu attiešanos pirmstiesas izmeklēšanas iestādē, prokuratūrā vai tiesā pildīt viņam uzdotos pienākumus, tiek paredzēta kriminālatbildība saskaņā ar Krimināllikumu.

3) Procesa virzītāja atbildības pilnveidošana, nosakot tam pienākumu novērtēt pierādījumus visās kriminālprocesa stadijās, t.sk. pirmstiesas kriminālprocesā.

6. Papildināt KPL 127.pantu, nosakot procesa virzītājam pienākumu novērtēt lietā esošos pierādījumus, tādējādi

novērtēšanas pienākumu pirmstiesas procesa izmeklēšanas laikā uzliekot procesa virzītājam.

127.pantu papildināt ar pirmo daļu, izsakot to šādā redakcijā:

(1¹) Procesā virzītājs pierādījums novērtē pēc savas iekšējās pārlicības, kas pamatota uz vispusīgi, pilnīgi un objektīvi pārbaudītiem visiem lietas apstākļiem to kopumā, vadoties no tiesiskās apziņas, kas balstīta uz loģikas likumiem, zinātnes atziņām un dzīvē gūtiem novērojumiem.

II Amatpersonu, kuras saskaņā ar KPL noteikto pilnvarojumu veic CSNg pirmstiesas kriminālprocesu izmeklēšanu, kompetenču un darba organizācijas uzlabošana:

- 1) CSNg noformēšanas un izmeklēšanas specifika nosaka nepieciešamību ieviest izmeklētāju specializāciju konkrētā jomā un konkrēto veidu kriminālprocesu izmeklēšanā, tādējādi uzlabojot CSNg izmeklēšanas darba efektivitāti un kvalificēto darbinieku pēc iespējas racionālāku izmantošanu.
- 2) Profesionālās kompetences paaugstināšanai Valsts policijai jānodrošina CSNg kvalitatīva noformēšana un izmeklēšanu veicošo amatpersonu apmācība programmās, kas saskan ar identificētajiem trūkumiem konkrētā jomā, konkrēto veidu kriminālprocesu izmeklēšanā.

III Ar CSNg izmeklēšanas specifiku saistīto metodisko materiālu (metodisko vadlīniju, rokasgrāmatu) kā arī standartizēto veidlapu trūkumu novēršanas iespēja:

Autore piedāvā Valsts policijā CSNg pirmstiesas kriminālprocesu izmeklēšanas praksē integrēt CSNg specifikai pielāgotas izplatītāko izmeklēšanas darbību standartizētas veidlapas (notikuma vietas apskates, transportlīdzekļa apskates, līķa statiskās apskates, personu nopratināšanas protokoli).

Tādējādi vienkāršojot un atvieglojot konkrēto izmeklēšanas darbību veikšanas un fiksēšanas kārtību CSNg vietās, ievērojot apskates veikšanas taktikas noteikumus, sniedzot secīgas norādes, tādā veidā paaugstinot izmeklēšanas darbību fiksēšanas protokola kvalitāti, vienlaikus atvieglojot un uzlabojot kriminālprocesu veicošo personu darbu CSNg izmeklēšanā un samazinot raksturīgākās kļūdas, kuras tiek pieļautas, veicot šādas izmeklēšanas darbības CSNg kriminālprocesos, un kuras vērtējamas caur pierādījuma pieļaujāmības prizmu un atbilstoši KPL 130. panta prasībām.

2. attēls. Līķa statistiskās apskates protokols

APSKATES PROTOKOLA TURPINĀJUMS	
Līķa apskate	
*Pirms līķa apskates jāpārlecinās, vai tas nav pārvietots un vai ar to nav veiktas kādas manipulācijas, piemēram, līķi var pārvietot piederīgie, medicīnas darbinieki. Ja līķa pārvietošana ir veikta, maksimāli jānoskaidro līķa sākotnējā atrašanās vieta un poza.	
1. Līķis pirms apskates ☐ nav pārvietots; ☐ ir pārvietots	
☐ Statiskā līķa apskate. Veic līķi neizskarot un nepārvietojot, piedaloties: ☐ notikuma vietas ekspertam: _____ ☐ medicīnas speciālistam: _____	
☐ Dinamiskā līķa apskate. Veic tiesu medicīnas eksperts	
STATISKĀ LĪĶA APSKATE	
2. Līķa atrašanās vieta un tā izvietojums apkārtnē vidē <small>* Līķa stāvoklis var būt asātriģis (uz zemes, transportlīdzeklī utt.). Jānoskaidro līķa izvietojums attiecībā pret apkārtnē nekustīgajiem priekšmetiem (koks, māja utt.). ** Pārskatot līķa atrašanās vietu, precīzi jānorāda ne tikai attālums no dažādām līķa daļām līdz nekustīgiem orientieriem, piemēram, telpas sienām, bet arī attālums no līķa līdz dažādiem kustīgiem priekšmetiem, kas atrodas līķa tuvumā – piemēram, mēbeļiem, instrumentiem, ieročiem u.tml.</small>	
3. Līķa poza, ekstremitāšu stāvoklis, dažādu pēdu un priekšmetu esamība, kas atrodas uz līķa un zem tā, virsmas uz kuras atrodas līķis, stāvoklis	
3.1. līķa poza atkarībā no ķermeņa stāvokļa attiecībā pret virsmu, uz kuras tā atrasta	
1. kopējais ķermeņa stāvoklis: ☐ guļ ☐ sēž ☐ vertikāli ☐ horizontāli ☐ cits _____ 2. ar seju: ☐ augšup ☐ lejup ☐ uz sāniem: ☐ pa labi; ☐ pa kreisi 3. ķermenis balstīts uz virsmas: ☐ uz sāniem: ☐ pa labi; ☐ pa kreisi; ☐ uz krūtīm; ☐ uz muguras; ☐ cits _____	
3.2. galvas stāvoklis:	
1. attiecībā pret ķermeņa vidējo līniju: ☐ pa labi 2. frontālā plaknē: ☐ pagriezta palabi 3. sagitālā plaknē: ☐ nolaista lejup ☐ pa kreisi; ☐ pagriezta pa kreisi; ☐ atnesta atpakaļ	
2. galvas stāvoklis attiecībā pret citām ķermeņa daļām: ☐ ar zodu skar krūškurvi ☐ vaigs saskaras ar plecu locītavu ☐ cits _____	
_____ _____	
3.3. augšējo ekstremitāšu stāvoklis attiecībā pret rumpi:	
Labā roka: ☐ piespiesta pie tā ☐ atvērta uz sāniem- ☐ pa labi ☐ pa kreisi ☐ uz augšu ☐ atpakaļ; ☐ iztaisnota; ☐ uz vēdera; ☐ uz krūtīm; ☐ saliekta izliekta leņķī ☐ locītava viegli pieguļas ☐ cieši saskaras; ☐ plauksta vērsta uz augšu; ☐ plauksta vērsta uz leju; ☐ pirksti sakārtoti plaukstā; ☐ nedaudz saliekti; ☐ cits _____ Piezīmes: _____ _____	
Kreisā roka: ☐ piespiesta pie tā ☐ atvērta uz sāniem- ☐ pa labi ☐ pa kreisi ☐ uz augšu ☐ atpakaļ; ☐ iztaisnota; ☐ uz vēdera; ☐ uz krūtīm; ☐ saliekta, izliekta leņķī ☐ locītava viegli pieguļas ☐ cieši saskaras; ☐ plauksta vērsta uz augšu; ☐ plauksta vērsta uz leju; ☐ pirksti sakārtoti plaukstā; ☐ nedaudz saliekti; ☐ cits _____ Piezīmes: _____ _____	
3.4. apakšējo ekstremitāšu stāvoklis:	
Labā kāja: ☐ iztaisnota; ☐ atvērta uz sāniem: ☐ pa labi ☐ pa kreisi; ☐ saliekta, izliekta leņķī _____; ☐ viegli pieguļas objektam _____; ☐ cieši saskaras ar objektu _____; ☐ pēda vērsta _____ ☐ cits _____ Piezīmes: _____ _____	
Kreisā kāja: ☐ iztaisnota; ☐ atvērta uz sāniem: ☐ pa labi ☐ pa kreisi; ☐ saliekta, izliekta leņķī _____; ☐ viegli pieguļas objektam _____; ☐ cieši saskaras ar objektu _____; ☐ pēda vērsta _____ ☐ cits _____ Piezīmes: _____ _____	
4. Priekšmeti, kas atrodas uz līķa vai zem tā. * Šajā apskates posmā jāpēta tikai tie priekšmeti, kas atrodas pašā līķī vai saskaras ar to, piemēram, priekšmeti (rīki), ar kuriem ir nodarīti bojājumi. Daži priekšmeti var atrasties pašā līķī, šādu priekšmetu izņemšana nav ieteicama, ja jānodrošina šādu rīku stāvokļa saglabāšana, transportējot līķi uz Morgu. ** Aprakstot ir precīzi jānorāda priekšmeta nosaukums, tā stāvoklis attiecībā pret līķi, vai uz tā ir kaut kādi piesārņojumi. Ja zem līķa vai blakus tai ir vēmekļu masa, asins peķe u.tml. jānorāda to lokalizāciju attiecībā pret noteikto līķa ķermeņa daļu, izmēri, izskats, krāsa. Ja ir asinis atklātā apvidū, tiek atzīmēta grunts piesūcināšanas pakāpe.	
5. Līķa apģērba un apavu stāvoklis: tās veselums, piesārņojums, uzlikšana, mazgāšana, aizdares stāvoklis un cilpas, asinis, kas līdzīgas asinīm vai arī izdalīšanai. *Statiskās līķa apskates stadijā, nepieskaroties apģērbam, tiek veikta virsējā tā priekšmetu apraksts, pievēršot uzmanību tām īpatnībām un detaļām, kuras dinamiskās apskates stadijā nevar saglabāt.	
5.1. Apģērba kopējais stāvoklis: ☐ kārtībā; ☐ nekārtībā, norādīt kādā _____ 5.2. Apģērba priekšmetu nobīde no parastajām vietām (norādīt kādā priekšmeti un kāda ir nobīde - pacelts, nolaists, ietīts, aptīts u.tml.) _____	

5.3. Viegli noņemamu pēdu un piesārņojumu atklāšana uz apģērba un ķermeņa atklātajām daļām _____

5.4. Apģērba bojājumu savstarpēja izvietošana, bojātās apģērba daļas īpatnības un stāvoklis (iefīts, samontētš, salikts krokās), kā arī bojājumu lokalizācija attiecībā pret pieejamajām orientieriem uz apģērba (piemēram, šuvēm) _____

5.5. Apģērba bojājumu īpatnības (izvērstās vai neizvērstās malas, bojāto auduma pavedienu klātbūtne un izvietojums – norādi to līmeni, virzienu) _____

5.6. Apģērbs, apavi: atbilst gadalaikam; neatbilst gadalaikam; ir; obligātie apģērba, apavu piederumi; nav, obligāto apģērba, apavu piederumu.

*Ja apģērbs neatbilst gadalaikam, kā arī ir bez obligātajiem piederumiem, piemēram, apaviem u.tml., norādāms: blakus liķim, norādi kur _____ ;
 nav atrasti; cits _____

5.7. Apģērba apraksts: priekšmeta (mētelis, krekli utt.) nosaukums, auduma krāsa un zīmējums, nolietotošanās pakāpe, aizdares stāvoklis (cilpa, pogas u.tml.), piesārņojums un bojājumi, kabatas saturs, fabrikas zīmogs, etiķetes, uzraksti u.tml. Apskatot apavus, īpaša uzmanība pievēršama zolēm, kurās var būt piesārņojums, kas nav līķa atrašanās vietā, slīdēšanas pēdas u.tml.

6. Vispārēji dati par liķi: ietver anatomisko konstitucionālo informāciju:

Dzimums: ☐ sievietei ☐ vīrietis	Aptuvenš vecums: _____	Ķermeņa garums: _____
Miesas būve: ☐ kalsna ☐ videja ☐ pilnīga ☐ cits	Svešķermeņi dabiskajos caurumos ☐ ir ☐ nav	Izdalījumi dabiskajos caurumos ☐ ir ☐ nav

Piezīmes _____

7. Statiskās apskates laikā redzamo bojājumu atrašanās vieta. * Ar X norādāmas bojājumu vietas

***Piezīmes**

PARAKSTI

Atsauces

- ¹ Raksta pamatā ir autores maģistra darbs, kas aizstāvēts Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā 2019. gada 1. februārī.
- ² Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 130. pants.
- ³ Martin E.A. (2003). Oxford dictionary of Law. 5th ed. Oxford, Oxford University press. P. 13. Pieejams tiešsaistē, 15.10.2018.
- ⁴ Журкина О.В. (2016). Доказательства в уголовно-процессуальном законодательстве зарубежных стран // Вопросы российского и международного права. № 3. С. 110. Pieejams tiešsaistē, 28.09.2018.
- ⁵ The legal structure of propensity evidence. (2016.25.Apr.). The International Journal of Evidence & Proof. First Published. Pieejams tiešsaistē, 26.10.2018.
- ⁶ Krimināllikums (1998. g. 17. jūn.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998., Nr.199/200 (1260/1261), Ziņotājs, 04.08.1998., Nr.15., XXI nodaļa.
- ⁷ Krastiņš, U., Liholaja, V., Hamkova, D. (2016). Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). Rīga: TNA, 404. lpp.
- ⁸ Valsts policijas statistika atskaite par CSNg (2015.-2018.30.11.). Iekšlietu ministrijas atskaite. Nepublicēts.
- ⁹ Bulgakova, I. (2007). Neatliekamās procesuālās darbības izmeklēšanā pirmstiesas procesā. LPA Raksti, Nr.14. (1).p. 4. lpp.
- ¹⁰ Labozeviča, S. (2018). Sākotnējās un neatliekamās procesuālās darbības ceļu satiksmes negadījumu izmeklēšanā. 2018. gada 18. maija Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Starptautiskās studentu un docētāju zinātniski-praktiskās konferences "Indivīds. Sabiedrība. Valsts" rakstu krājums, 2019.
- ¹¹ Ceļu satiksmes negadījuma vietas un ar to saistīto transporta līdzekļu apskate un izpēte (2001). Valsts policijas ekspertīžu centrs, Rīga, 11. lpp.
- ¹² Turpat, 11. lpp.
- ¹³ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 138. pants.
- ¹⁴ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 139. pants.
- ¹⁵ Чернецкий О.К. (2015). Оценка результатов следственного эксперимента. Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского Юридические науки. №1. С. 216 - 220. Pieejams tiešsaistē, 25.08.2018.
- ¹⁶ Gilson, C. C. (2010. 23. Jun.). The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales. Law Commission Consultation Paper No. 190. Pieejams tiešsaistē, 28.09.2018.
- ¹⁷ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 193. pants.

- ¹⁸ Meikališa, Ā., Strada–Rozenberga, K. (2018.). Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās – 2018. gada 20.jūnija grozījumi Kriminālprocesa likumā, Jurista vārds, Nr. 33 (1039).
- ¹⁹ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 15.10.1998. likums/LV, 331/332 (1392/1393), 04.11.1998.; Ziņotājs, 03.12.1998.
- ²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2017. gada 30. maija lēmums lietā Nr.SKK-60/2017. <http://at.gov.lv/lv/judikatura>, 04.09.2018.
- ²¹ Kriminālprocesa likums (2005. g. 21. apr.). Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232), Ziņotājs, 09.06.2005., Nr.11., 60.² pants.
- ²² John B. (2016.28.Sept.). Admissibility of Improperly Obtained Data as Evidence in International Arbitration Proceedings, Kluwer Arbitration Blog. (MIDS Geneva, LL.M. in International Dispute Settlement). Pieejams tiešsaistē, 24.11.2018.
- ²³ The subject and limits of proof in criminal proceedings. Research and evaluation of evidence. Pieejams tiešsaistē, 25.10.2018.
- ²⁴ Ojo, I. (2013). The Relevance of Confessions in Criminal Proceedings. International Journal of Humanities and Social Science Vol. 3 No. 21, Faculty of Law Adekunle Ajasin University Akungba Akoko, Ondo State Nigeria. Pieejams tiešsaistē, 24.11.2018.
- ²⁵ Decker, S.H. (1980). The effect of police characteristics on alternative measures of police output. Criminal Justice Review, Crime Science, An Interdisciplinary Journal, 5 (2), 34-40. Pieejams tiešsaistē, 25.09.2018.
- ²⁶ Collier, P.M. (2001). Police performance measurement and human rights. Crime Science, An Interdisciplinary Journal Public Money and Management, 21 (3), 35-39. Pieejams tiešsaistē, 25.11.2018.
- ²⁷ Vintiša, K. (2011). Kompetenču vārdnīca, Valsts pārvaldes amatu kompetenču apraksti. CREATIVE TECHNOLOGIES. 4. lpp. Pieejams tiešsaistē, 15.08.2018.

Аннотация

Работа посвящена проблемам реализации института допустимости доказательств при расследовании дорожно-транспортных происшествий в досудебном уголовном процессе.

Рассматривается понимание допустимости доказательств в теории уголовно-процессуального права Латвии и зарубежных государств и практике правоохранительных органов; реализация института расследования дорожно-транспортных происшествий в досудебном уголовном процессе.

Цель работы – исследовать теоретические и практические вопросы реализации института допустимости доказательств при расследовании дорожно-транспортных преступлений в досудебном уголовном процессе; выявить проблемы в этой связи и предложить пути их решения.

Процессуальные нарушения в практике досудебных уголовных расследований по делам о дорожно-транспортных происшествиях указывают на недостатки правового регулирования, а также на компетенцию должностных лиц, осуществляющих уголовный процесс, организацию работы и отсутствие методических материалов и стандартизированных бланков, связанных со спецификой расследования дорожно-транспортных происшествий. Предлагаемые автором решения связаны с допустимостью доказательств, установленных статьей 130 Уголовно-процессуального закона, в целях укрепления качества доказательств в уголовном процессе.

PERFECTION OF LEGAL BASIS IN ORGANIZED CRIME'S COMBATING IN UKRAINE. IS IT ENOUGH TO COMBAT ORGANIZED CRIME?

*Dr. Gediminas Buciuonas,
Lecturer of faculty of public security
Mykolas Romeris university, Lithuania*

*“Organized crime constitutes nothing less than
a guerrilla war against society”
(Lyndon B. Johnson)*

Abstract

The aim of the paper is to overview and analyze legal basis for combating organized crime in Ukraine, namely international and regional agreements (The Conventions and their additional protocols).

The novelty of the paper is the fact that this type of research has not been carried out in depth yet abroad with exceptions on some aspects in Ukraine. This will allow us to have clear picture on legal basis for combating organized crime in Ukraine from international point of view. At the same time it facilitates to get a clear and comprehensive answer for the following questions: is international and regional legal basis enough to combat successfully a public enemy? Does Ukraine have law on prevention organized crime?

Keywords: organized crime, international agreements, regional agreements, prevention, Ukraine.

Introduction

Researchers and representatives from law enforcement agencies, security services agreed in one voice that organized crime is one of the most serious threats to each country's national security. Namely the alleged ties between organized crime and terrorism, organized crime and cybercrimes and their implications to country's national security. Acknowledging that organized crime corrupts the system

and morals of a state, destabilizing the society and undermining public faith in the state, rule of law. So, it leads to the question – how to combat organized crime in vibrant and global world?

Despite a positive side of globalization on wellbeing of people, spreading news technologies, freedom of workers' movement, it brings also additional tasks for international community in combating organized crime. Ukraine is not exempted from it.

The Maidan's revolution of 2014 in Ukraine, invasion of Russia into territory of Ukraine and still ongoing war once more remind to us about threat of organized crime. Title III "Justice, Freedom and Security" of the European Union and Ukraine Association Agreement signed in 2014 highlights the commitment **to combating organised crime** and money laundering, to reducing the supply of and demand for illicit drugs and to stepping up cooperation in the fight against terrorism¹.

Object of research: the international legal tools for combating organized crime (hereinafter refer to as "OC") in Ukraine.

The objective of the paper to get answer on the main question of this research: are international and regional legal tools enough for combating OC.

To reach the mentioned objective, the following **tasks** have been set out:

To identify international (namely The United Nations) and regional namely (European Council) Conventions and their additional protocols directly and indirectly targeting OC;

To identify international (The United Nations) and regional namely (European Council) Conventions and their additional protocols signed and ratified by Ukraine;

To review international legal acts signed and ratified by Ukraine on the object of exemption done during ratification procedure at country's Parliament;

To review laws of Ukraine on prevention of OC and on detection of criminal offences committed by organized crime groups via operational and search activity (criminal intelligence).

Legislative framework

According to Paoli and Fijnaut, the term "**organized crime**" coined in the United States at the end of the nineteenth century.

The threat of organized crime to public safety mentioned in the papers of researchers, supranational court's case-law, for example, the Judgment of European Court on Human Rights (hereinafter refer to as The ECHR) in the case *Klass and other v. Germany* dated September 6th, 1978. The ECHR states in the paragraph 59 of mentioned case that *The Court agrees with the Commission that some compromise between the requirements for defending democratic society and individual rights is inherent in the system of the Convention (see, mutatis mutandis, the judgment of July 23rd, 1968 in the "Belgian Linguistic" case, Series A no. 6, p. 32, para. 5). As the Preamble to the Convention states, "Fundamental Freedoms ... are best maintained on the one hand by an effective political democracy and on the other by a common understanding and observance of the Human Rights upon which (the Contracting States) depend"*². *In the context of Article 8 (art. 8), this means that a balance must be sought between the exercise by the individual of the right guaranteed to him under paragraph 1 (art. 8-1) and the necessity under paragraph 2 (art. 8-2) to impose secret surveillance for the protection of the democratic society as a whole*³.

In Malone case the ECHR states, that the increase of crime, and particularly the growth of organized crime, the increasing sophistication of criminals and the ease and speed, with which they can move about have made telephone interception an indispensable tool in the investigation and prevention of serious crime.

The World Economic Forum (hereinafter, WEF) annually publishes Global Competitiveness Report, which looks at dozens of measures of economic and institutional health to compile a ranking of countries. One of the subcategories used by the WEF is the prevalence of organized crime – listed under the "security" index. Extortion, racketeering, theft, violence, and property damage are all factors that could hold back a country's development. WEB uses a scale of 0 to 10, where 0 is highly level of OC and 10 is no OC. According to organized crime index *Finland, Norway rank highest with scores 6.8 and 6.6. Ukraine scores 3.9 and 113 place in ranking amongst 137, Moldova 4.3 and 94 place, Russian Federation 4.5 and 86 place*⁴.

International community acknowledge the threat of organized crime in the whole world and takes step to combat this evil by adopting new body for cooperation between states for example

such as Interpol, by adopting new international legal acts. Some internationally signed acts are binding and some are not binding. The author of the paper analyzes only legally binding international treaties signed by Ukraine.

Part 1, article 9 of the Constitution of Ukraine states, that International treaties that are in force, agreed to be binding by the Verkhovna Rada of Ukraine, are part of the national legislation of Ukraine⁵.

The author reviewed and selected international treaties targeting OC ratified by Ukraine. The following Conventions and their additional protocols had found:

- The United Nations Convention against Transnational Organized Crime (also called Palermo Convention) adopted by General Assembly resolution 55/25 of November 15th, 2000, is the main international instrument in the fight against transnational organized crime⁶;
- Palermo Convention entered into force on September 29th, 2003 and further supplemented by three Protocols, which target specific areas of organized crime;
- The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (Ukraine ratified the protocol on May 21st, 2004);
- The Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air (Ukraine ratified the protocol on May 21st, 2004).

The Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition⁷ (Ukraine ratified the protocol on June 4th, 2013) Ukraine ratified Palermo Convention on May 21st, 2004 with declarations and reservations. For example, paragraph b of article 2: *The term “serious crime” corresponds to the terms “grave crime” and “especially grave crime” in the Ukrainian criminal law. Grave crime means the crime for which the law provides such type of punishment as imprisonment for at least five years and not exceeding ten years (paragraph 4 of Article 12 of the Criminal Code of Ukraine), and especially grave crime means crime for which the law provides such type of punishment as imprisonment for more than ten years or life imprisonment (paragraph 5 of Article 12 of the Criminal Code of Ukraine)*⁸.

- Single Convention on Drugs of 1961 was amended by protocol

of 1972 and it entered into force on September 27th, 2001 in Ukraine⁹. Yellow List – the list of drugs under international control;

- The Convention on Psychotropic Substances 1971. Ukraine ratified the Convention with reservations made upon signature and confirmed upon ratification. The Convention entered into force on November 20th, 1978 in Ukraine¹⁰. Green List – the list of Psychotropic Substances under International Control¹¹.
- The United Nations Convention against Illicit Traffic of Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988. The Convention entered into force on August 28th, 1991 in Ukraine¹². The Convention established anti-money laundering provisions.
- International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism 1999. The Convention entered into force on December 6th, 2002¹³.

Other important international tools for combating organized crime are regional conventions adopted by European Council. Ukraine is active participant of mentioned international organization. **Regional conventions entered into force (signed and ratified by Ukraine) are:**

- European Convention on Extradition 1957.
- European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters 1959.
- European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Matters 1972.
- Additional Protocol to the European Convention on Extradition 1975.
- Second Additional Protocol to the European Convention on Extradition 1978.
- European Convention on the Suppression of Terrorism 1977.
- Convention on the Transfer of Sentenced Persons 1983.
- Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters 1988.
- Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime 1990.
- Agreement on Illicit Traffic by Sea, implementing Article 17 of the United Nations.
- Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1995.

- Additional Protocol to the Convention on the Transfer of Sentenced Persons 1997.
- Criminal Law Convention on Corruption 1999.
- Civil Law Convention on Corruption 1999.
- Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters 2001.
- Convention on Cybercrime 2001 (Budapest Convention).
- Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption 2003,
- Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism 2005.
- Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings 2005.
- Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the
- Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism 2005.
- Third Additional Protocol to the European Convention on Extradition 2010.
- Council of Europe Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health 2011.
- Fourth Additional Protocol to the European Convention on Extradition 2012.

Sum – up, Ukraine signed and ratified the main international agreements (The Conventions and its additional protocols) directly or indirectly targeting organized crime.

All laws targeting organized crimes could relatively be divided into categories:

1) preventing (for example, On Operational and investigative activity);

2) detecting, investigating and prosecuting (for example, Criminal procedure code);

3) executing (for example, Penal code).

Crime reduction strategy in respect of “**organized crime**” should be one of law enforcement priorities. It could be implemented by organizational, legal means (laws, regulations). Alongside with many factors (for example, rate of unemployment), which affects crime index in the country, the author is going to focus only on legal part of organized crime reduction, firstly on prevention. Although it exists,

the difficulties of evaluating prevention in the many areas, in which data quality on crime levels and their organization are poor, but also gives examples (mainly financial crime) where private sector data quality is good enough to demonstrate effectiveness.

Ukraine lacks the law on organized crime prevention. Other countries have law/acts on prevention of organized crime. For example, The **Law On organized crime prevention** of the Republic of Lithuania¹⁴. Article 1 of the law mentioned above states that *the law prescribes the application of preventive measures in respect of a person who by his actions may restrict the rights and freedoms of other persons, creates conditions for the emergence and development of social and economic preconditions of organized crime, and poses a threat to public security*. Georgia has a similar law under name “**On Organized crime and Racketeering**”¹⁵. A well-known law on combating organized crime is **Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act** (hereinafter refer to as, “the RICO”) of 1970 in USA. The RICO is the part of the **Organized crime control Act** of USA¹⁶.

The Law of Ukraine “**On Operational and Search Activity**” (On operative investigative activity)¹⁷ is the main legal act, which aim is to detect criminal offences at early stages of commission or even to prevent it from occur. Covert investigative actions’ usage in investigation are granted by international treaties, which Ukraine signed and ratified and they are in force, case-law of European Court on Human Rights (for example, *Klass v. Germany 1978*).

Article 2 (i) The **United Nations Convention Against Transnational Organized Crime** declared that ***Controlled delivery**’ shall mean the technique of allowing illicit or suspect consignments to pass out of, through or into the territory of one or more States, with the knowledge and under the supervision of their competent authorities, with a view to the investigation of an offence and the identification of persons involved in the commission of the offence*. Article 20 (1) *If permitted by the basic principles of its domestic legal system, each State Party shall, within its possibilities and under the conditions prescribed by its domestic law, take the necessary measures to allow for the appropriate use of **controlled delivery** and, where it deems appropriate, for the use of other special investigative techniques, such as electronic or other forms of surveillance and undercover operations, by its competent authorities in its territory*

for the purpose of effectively combating organized crime.

Article 20 (4) *Decisions to use **controlled delivery** at the international level may, with the consent of the States Parties concerned, include methods such as intercepting and allowing the goods to continue intact or be removed or replaced in whole or in part*¹⁸.

The Law of Ukraine “On Operative and Search Activity” (1992) in article 8. Rights of units carrying out operative and search activity, states, that:

To perform the tasks of operative and search activity subject to existence of grounds provided for in Article 6 of this Law, operative units shall have the right to: (...)

2) *to perform **controlled supply and controlled and operational buy of goods**, items and substances, including those prohibited for circulation, from natural and legal persons irrespective of form of ownership in order to identify and document the facts unlawful acts. **Controlled supply, controlled and operational buy** shall be performed in accordance with the provisions of Article 271 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17) in the manner prescribed by **regulatory** legal acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the central executive body responsible for formulation and implementation of the state tax and customs policy, the Security Service of Ukraine, coordinated with the Prosecutor General’s Office of Ukraine and registered with the Ministry of Justice of Ukraine;*

7) *covertly identify and record traces of grave or especially grave crime, the documents and other items that can serve as evidence of preparation or commission of such crime, or receive intelligence information, including through penetration and inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person under Article 267 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);*

7-1) *for the purpose of identifying and recording acts provided for in Articles 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 of the Criminal Code of Ukraine (2341-14), conduct operations of controlled committing relevant acts. The procedure for obtaining a permit, its validity period and the procedure for conducting an operation of controlled committing a corrupt act shall be defined by the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);*

8) *perform special task of disclosure of criminal activities of an*

organized group or criminal organization in accordance with the provisions of Article 272 of the Criminal Procedure Code Ukraine (4651-17);

9) carry out audio and video monitoring of a person, interception of data in transport telecommunication networks, electronic information networks in accordance with the provisions of Articles 260, 263-265 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);

10) impose arrest on correspondence, review it and seize in accordance with the provisions of Articles 261, 262 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);

11) carry out surveillance over the person, item or place, as well as audio and video monitoring of a place in accordance with the provisions of Articles 269, 270 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);

12) locate the radio-electronic means in accordance with the provisions of Article 268 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);

13) have overt and covert full-time and part-time employees;

14) use confidential cooperation in accordance with the provisions of Article 275 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (4651-17);

15) receive information on crimes being prepared or committed and threat to security of society and the state from legal and natural persons free of charge or for a fee;

*Covert inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person, audio and video monitoring of a person, audio and video monitoring of a place, surveillance over a person, interception of data in transport telecommunication networks, electronic information networks, imposition of arrest on correspondence, its review and seizure, locating the radio-electronic means shall be carried out on the basis of the investigating judge's ruling rendered at the request of the head of the relevant operative unit or his deputy, coordinated with the prosecutor. The above-mentioned measures shall **apply solely for the purpose of preventing** the commission of a grave or especially grave crime, preventing and suppressing acts of terrorism and other encroachments of special services of foreign states and organizations, where it is impossible to obtain information otherwise.*

Article 13. Procedure of using covert personnel

1. When combating organized crime, special units for combating organized crime of the Security Service of Ukraine have the right to engage, if other measures are insufficient to suppress organized crime and bring charges against culprits, on-staff and off-staff covert personnel to infiltrate them into criminal groups under cover. (Article 13 (1) as amended per Law No 193-VIII (193-19) of 12.02.2015)

2. Covert personnel may be infiltrated into organized criminal groups upon availability of information regarding organized criminal activity and on the basis of a written assignment

3. To perform the mission, a covert operative may enter into labor, civil law-regulated and other relationships under his/her cover. The damages or losses caused by actions of a covert operative on a mission are compensable from the state budget. A covert operative cannot be held liable for damages or losses caused by his/her actions, if these actions were necessary to accomplish the mission.

Article 14. Procedure of using members of organized criminal groups to combat organized crime

1. To combat organized crime, cooperation of members of organized criminal groups may be sought according to the procedure provided by the Law of Ukraine On Field Investigation (2135-12) and the Code of Criminal Procedure of Ukraine (4651-17)¹⁹.

Customs Code of Ukraine (2012), in its **Chapter 66. Anti-smuggling measures in article 456. Controlled delivery of drugs, psychotropic substances and precursors states**, that according to the laws of Ukraine, in order to identify the sources and channels of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, and persons engaged, the revenue and duties authorities together with other public authorities that have the right to perform operational search activities may use the method of controlled delivery of those drugs, substances and precursors.

2. Procedure for controlled delivery shall be determined by this Code and relevant regulation of the central executive authority responsible for formulating and implementing the state tax and customs policy, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Security Service of Ukraine, the central authority responsible for implementing the state border protection policy agreed upon with the Prosecutor General's Office of Ukraine and registered with the Ministry of Justice of Ukraine. (as amended by the Law of Ukraine No 405-VII of 04.07.2013)

Article 457. Movement of goods under secret control

1. To identify and hold liable the persons involved in smuggling, as well as to seize goods for which there is a suspicion of illegal movement across the customs border of Ukraine, such goods may be moved under secret control and operational supervision of the law enforcement agencies²⁰.

Conclusions

The Law of Ukraine “**On Operational and Search Activity**” (also under another name “**On operative investigative activity**”) can be partly considered as preventive law.

Proactive investigative methods have become increasingly important. This shift caused by the rise of organized crime and increasing concerns about terrorism, cybercrime. Other particular laws can play a preventive role, mostly targeting the most profitable sources of illegal incomes for organized crime if they are used in a proper way and supported by the state through a transparent financing. For example, **The Law of Ukraine “On Thwarting Human Trafficking”.**

So, legal framework of Ukraine contains enough covert investigative actions for **combating organized crime.**

Ukraine signed and ratified the main international agreements (The Conventions and their additional protocols) directly or indirectly targeting organized crime and their entering into force in Ukraine.

Ukraine lacks the law on organized crime prevention.

References

- ¹ EU-UA Association Agreement. http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/150625-quick-guide-to-the-eu-ua-association-agreement.pdf
- ² ECHR judgement *Klass and other v. Germany*. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57510"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
- ³ Human rights files No 15, p. 32. [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15\(1997\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15(1997).pdf)
- ⁴ Organized crime. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/#series=EOSQ035>
- ⁵ The Constitution of Ukraine. <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>
- ⁶ United Nations Convention against Transnational Organized Crime. <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>

- ⁷ The Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, their Parts and Components and Ammunition. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-12-c&chapter=18&clang=_en
- ⁸ United Nations Convention against Transnational Organized Crime. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12&chapter=18&clang=_en#EndDec
- ⁹ Single Convention on Narcotic Drugs, 1961, as amended by the Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-18&chapter=6&clang=_en
- ¹⁰ Convention on psychotropic substances. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-16&chapter=6&clang=_en#EndDec
- ¹¹ All information on Narcotic drugs and psychotropic substances under international control are at the website of International Narcotics Control Board: <https://www.incb.org>
- ¹² United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-19&chapter=6&clang=_en#9
- ¹³ International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&lang=en
- ¹⁴ The Law on organized crime prevention of the Republic of Lithuania.
- ¹⁵ The law of Georgia on combating organized crime and racketeering. <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/27814/0/en/pdf>
- ¹⁶ Organized crime control act of 1970 (USA). Kelly, Robert J.; Chin, Ko-lin; Schatzberg, Rufus. Handbook of Organized Crime in the United States. Santa Barbara, Calif.: Greenwood Publishing Group, 1994.
- ¹⁷ Law of Ukraine On Operative and Search Activity (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/2135-12>
- ¹⁸ United Nations Convention against Transnational Organized Crime. <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>
- ¹⁹ Law of Ukraine On Operative and Search Activity (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/2135-12>
- ²⁰ Customs Code of Ukraine. <http://sfs.gov.ua/data/files/10977.pdf>

Anotācija

Rakstā analizēts normatīvais regulējums, kas paredzēts efektīvai organizētās noziedzības ierobežošanai Ukrainā. Tie ir Ukrainas likumdošanas aktos ieviestie starptautiskie un reģionālie tiesību akti, konvencijas un to pielikumi. Rakstā paustās atziņas ļauj novērtēt ieviestos pasākumus, kā arī atzīmēt vēl paveicamo normatīvā regulējuma pilnveidei. Ievērojot organizētās noziedzības pieaugumu un aizvien pieaugošās bažas par terorismu, kibernoziegumiem, īpaši akcentēta proaktīvo metožu nozīme.

Nozīmīgi ir arī preventīvie likumi, kas galvenokārt, vērsti uz nelegālu ienākuma avotu ierobežošanu un finanšu plūsmu kontroli. Tomēr organizētās noziedzības novēršanas regulējums būtu pilnveidojams.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОКРАЩЕНИЯ ЧИСЛА ЛИЦ, СОДЕРЖАЩИХСЯ ПОД СТРАЖЕЙ И ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ, В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

*Кандидат юридических наук, доцент Владимир Руднев,
ведущий научный сотрудник Института законодательства и
сравнительного правоведения при Правительстве РФ, Россия*

Abstract

Some aspects of criminal policy related to the number of detainees and persons convicted to imprisonment have been disclosed in the paper. The repressiveness's increase of the Russian Federation Criminal code, which was adopted in 1996 has been discussed. The author has concluded that there is a necessity in reducing of the number of detainees and persons convicted to imprisonment in the Russia Federation. The negative consequences of detention and serving a sentence in jail have been emphasized. Courts' work on the application of a preventive measures in the form of detention have been analyzed. The shortcomings of the Russian Federation of criminal-procedural legislation have been pointed out. The author pays attention on the extension of detention periods. It is concluded that there is necessity in strengthening of the court power. It is proposed to develop specialization of judges. The suggestion about introducing of the position of penitentiary judge has been supported. The decisions of European Court of Human Rights are provided. The suggestions for improvement of some federal laws are made. It is proposed to adopt a law about probation.

Keywords: detention, crime, punishment, imprisonment, convict, court, notion

Введение

Известно, что Российская Федерация занимает одно из первых мест в мире по количеству лиц, осужденных к лишению свободы, после США, Китая, Бразилии. Хотя по количеству осужденных к лишению свободы в расчете на 100 тысяч

населения РФ занимает 10 место в мире и первое в Европе. За Россией в Европе следует Литва – 305 заключенных на 100 тысяч населения¹. В настоящее время в России в местах лишения свободы находится 563 тысячи человек.

Лишение свободы на определенный срок применяется в качестве меры наказания при вынесении приговора и является одним из видов наказаний, предусмотренных ст. 44 Уголовного кодекса РФ. В УК РФ предусмотрено пожизненное лишение свободы, которое, по существу, стало альтернативой такому наказанию, как смертная казнь, которая в РФ не применяется, но в Уголовном кодексе сохранена. Лишение свободы на определенный срок может достигать 30 лет, а по совокупности приговоров – 35 лет. Таким образом, в УК РФ по сравнению с УК РСФСР произошло увеличение репрессивности уголовных наказаний, так как УК РСФСР предусматривал максимальное наказание – 15 лет лишения свободы (хотя при этом применялась также и смертная казнь). Большие сроки наказаний в Уголовном кодексе РФ, возможно, не совсем оправданны и, как представляется, научно не обоснованы. Разумеется, что за совершение насильственных преступлений против личности наказание может быть большим, чем за совершение преступлений, не носящих насильственного характера.

В настоящее время в УК РФ предусмотрена градация преступлений, которые делятся на преступления небольшой тяжести, средней тяжести, тяжкие и особо тяжкие. При этом назначение наказания в виде лишения свободы связано с применением меры пресечения в виде заключения под стражу. Мера пресечения – заключение под стражу может быть избрана лицу, обвиняемому в совершении преступления, за которое предусматривается наказание в виде лишения свободы на срок до трех лет, за исключением ряда обстоятельств, что предусмотрено ст. 108 Уголовно-процессуального кодекса РФ.

Уголовное наказание в виде лишения свободы и избрание меры пресечения в виде заключения под стражу являются проявлениями уголовной политики, свидетельством отношения государства к лицам, привлекающимся к уголовной ответственности и осужденным. Возможно, эта ситуация должна рассматриваться не только с точки зрения борьбы с преступностью и ее сдерживания, но и с точки зрения охраны

прав лиц, вовлекаемых в судопроизводство в том или ином качестве.

В ходе исследования использовались положения законодательства Российской Федерации, Латвии, Казахстана, Франции. Приведены некоторые статистические данные, касающиеся числа лиц, находящихся в местах лишения свободы. Автор опирался на труды финского ученого Т. Лаппи-Сеппала, российского ученого М.Н. Гернета.

Общие вопросы уголовной политики заключения под стражу и осуждения к наказанию в виде лишения свободы

Для Российской Федерации являются актуальными вопросы уголовной репрессии. Это может стать отражением, в частности, процессов криминализации и декриминализации преступлений. Разумеется, что в сфере борьбы с преступностью и противодействия ей должен быть выбран правильный вектор, отвечающий потребностям личности, общества и государства. Не должно быть излишней криминализации и широкого распространения наказаний в виде лишения свободы. И, с другой стороны, – не должны незаконно и необоснованно освобождаться от уголовной ответственности лица, совершившие преступления, и им не должно назначаться мягкое наказание, которого они не заслуживают.

В научной литературе отмечается, что «либерализация уголовного законодательства, а также значительное увеличение числа расследуемых и рассматриваемых уголовных дел, выбор органами следствия прокуратуры и судами в качестве основной меры пресечения – ареста, а в качестве основной меры наказания – лишения свободы повлекло за собой распространение в обычном обществе норм, обычаев и правил поведения криминальной среды, усвоенной индивидом в местах лишения или ограничения свободы»².

Таким образом, если посмотреть на проблему заключения под стражу и осуждения к лишению свободы граждан Российской Федерации (и не только их), то можно обнаружить последствия неуклонного процесса криминализации страны, а также возрастание доли тюремного населения в структуре общества. Кроме того, рассуждая о последствиях нахождения граждан в местах принудительного содержания, таких, как места содержания под стражей и места лишения свободы, то

можно отметить, что пребывание их там не всегда способствует их перевоспитанию, а скорее всего, приводит к приобретению ими традиций и привычек преступного мира. Особенно пагубно это сказывается на несовершеннолетних, лицах молодежного возраста, а также на впервые совершивших преступления. Конечно, нельзя отказаться от наказания в виде лишения свободы по отдельным категориям уголовных дел.

Проблемные вопросы избрания меры пресечения в виде заключения под стражу

Возможное наказание в виде лишения свободы не всегда должно и может играть решающую роль при избрании меры пресечения в виде заключения под стражу. Следует иметь в виду, что в подавляющем большинстве случаев, когда лицо осуждается к лишению свободы, то оно, как правило, в ходе предварительного расследования (которое предшествует судебному разбирательству), находится под стражей. В свое время мы отмечали, что если в суд поступает уголовное дело, по которому лицо содержится под стражей, то суд практически ставится перед необходимостью применения наказания в виде лишения свободы³.

С тех пор такая ситуация практически не изменилась. То есть суды назначают наказание в виде лишения свободы при применении в ходе предварительного расследования меры пресечения в виде заключения под стражу. Если же лицо содержалось под стражей на момент вынесения приговора судом, то не всегда суд вынесет наказание иное, чем лишение свободы, и тем более оправдательный приговор. Это, возможно, приводит к тому, что по статистике на 342 обвинительных приговора приходится только один оправдательный приговор.

Это положение влияет на правосознание судей. Нахождение лица под стражей до вынесения приговора может оцениваться судьей негативно. Более того, есть судьи, которые придерживаются такого правила, что, если человека доставляют в здание суда на конвойной машине (то есть если к нему была применена мера пресечения в виде заключения под стражу), то в этом случае, по мнению таких судей, это лицо должно быть осуждено к наказанию в виде лишения свободы. Если же подсудимый приходит в суд самостоятельно и не находится под стражей, то это лицо (по мнению судьи) должно быть осуждено

к наказанию, не связанному с лишением свободы.

Ранее нахождение под стражей называлось предварительным заключением и было предусмотрено «Положением о предварительном заключении под стражу» от 11 июля 1969 г. В настоящее время действует Федеральный закон от 15 июля 1995 г. № 103-ФЗ «О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений», который предусматривает исполнение меры пресечения в виде заключения под стражу. Сейчас в Российской Федерации решение об избрании меры пресечения в виде заключения под стражу возлагается на суд, а не на прокурора, что происходило до 1 июля 2002 г. Суды длительное время не могли получить право принимать решение о заключении под стражу, что установлено международно-правовыми документами.

Как представляется, это связано с тем, что судам не давали возможность реализовать всю полноту власти, которой они обладают. Между тем, Председатель Верховного Суда РФ В.М. Лебедев отмечает, что «для России, где независимость судей так долго подавлялась и судебная власть к 1992 г. только начинала осознавать себя в качестве самостоятельной и независимой власти, необходимо было создать такие условия, которые бы в максимальной степени способствовали прогрессу в этом направлении»⁴.

Таким образом, прошло совсем мало времени, чтобы судьи почувствовали свою самостоятельность, которой на самом деле почти нет.

В настоящее время в системе судов общей юрисдикции действуют федеральные суды и мировые судьи, относящиеся к судам общей юрисдикции. Принятие решения о заключении под стражу относится к компетенции федеральных судов. Суды могут принять решение о заключении под стражу на срок 2 месяца.

Судьи удовлетворяют почти 90 процентов ходатайств органов предварительного расследования о заключении под стражу. То есть когда в суд обращается следователь или дознаватель с постановлением о возбуждении ходатайства об избрании меры пресечения в виде заключения под стражу, то такое постановление рассматривается судьей в присутствии сторон – обвинения и защиты. Судья должен изучить данное ходатайство,

и по времени срок рассмотрения может быть очень маленьким и составлять несколько десятков минут. Судья не может решать вопрос о виновности лица, которое предстает перед ним. Суды только проверяют причастность лица к преступлению, хотя этого недостаточно для принятия объективного решения о заключении под стражу. Кроме того, судьям представляется только постановление об избрании меры пресечения в виде заключения под стражу, и не представляется уголовное дело. Судья уголовное дело не изучает.

В этой связи деятельность суда в РФ по избранию меры пресечения подвергается критике, что судья не может истребовать уголовное дело и изучить его для принятия решения о заключении под стражу или об отказе в удовлетворении такого ходатайства. Даже предлагается вернуть старый порядок, при котором решение вопроса о заключении под стражу следует возложить на прокурора, то есть на сторону обвинения, с чем согласиться не представляется возможным. Кроме того, недостатком данной процедуры, то есть рассмотрения судом ходатайства об избрании меры пресечения является то, что не в каждом судебном заседании принимает участие защитник, а если и принимает, то это, как правило, защитники по назначению органов предварительного расследования и судов. Это не защитники, которые участвуют в деле по приглашению подозреваемого или обвиняемого.

Между тем, защитники, участвующие в деле по назначению государства, не всегда относятся к своим обязанностям добросовестно. Поэтому решение вопроса о заключении под стражу происходит в большинстве случаев не в пользу подозреваемого, обвиняемого. В таких ситуациях выносятся решения о заключении под стражу и увеличивается число лиц, содержащихся под стражей.

Нельзя сказать, что в Российской Федерации не изучаются предложения по сокращению числа лиц, заключаемых под стражу, и не принимается законодательных и иных мер для того, чтобы случаев незаконного и необоснованного заключения под стражу стало меньше. Между тем большое значение для исправления ситуации в этой области сыграли решения Европейского Суда по правам человека и, в частности, пилотное постановление ЕСПЧ от 10 января 2012 г. «Ананьев и другие

против Российской Федерации», в котором были отмечены нарушения прав лиц, содержащихся под стражей в Российской Федерации. Эти нарушения имеют структурный характер. Властям Российской Федерации было рекомендовано исправить ситуацию к лучшему, и принять ряд мер, направленных на совершенствование законодательства. В этой связи, в частности, было принято несколько постановлений Пленумов Верховного Суда РФ. Кроме того, в отношении предпринимателей и для лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью, в ст. 108 Уголовно-процессуального кодекса РФ введена ч. 1.1, где установлены повышенные требования для заключения под стражу лиц, имеющих отношение к этой сфере. И чтобы заключить под стражу предпринимателя или лицо в сфере предпринимательской деятельности, необходимы дополнительные условия и основания, которые могут оправдать заключение лица такого лица под стражу. Однако это касается небольшой группы лиц, привлекающихся к уголовной ответственности, в отношении которых может быть избрана указанная мера пресечения – заключение под стражу.

Что касается основной массы лиц, к которым может быть избрана мера пресечения в виде заключения под стражу, то на них это правило не распространяется. Более того, если лицо является предпринимателем и одновременно обвиняется в совершении иного преступления, не связанного с предпринимательской деятельностью, то это лицо может быть взято под стражу.

Еще более критическая ситуация имеет место, когда судом рассматривается ходатайство органов предварительного расследования о продлении срока содержания под стражей. Статистика свидетельствует, что судами удовлетворяются такие ходатайства почти в 95–98 процентах случаев. В ст. 109 УПК РФ установлено, что срок содержания под стражей при нахождении лица под стражей (два месяца) может быть продлен судом сразу до 6 месяцев. То есть к 2 месяцам содержания под стражей судом может быть прибавлено 4 месяца содержания под стражей, хотя ранее по УПК РСФСР было установлено, что срок содержания под стражей с двух месяцев продлевался только на один месяц, и мог составить 3 месяца. Продление срока содержания под стражей сразу с 2 месяцев до 6 месяцев судьей того же суда, который принимал решение о заключении

под стражу, нарушает права лиц, содержащихся под стражей, и дает возможность органам предварительного расследования не проявлять особых усилий при расследовании уголовных дел, по которым обвиняемые содержатся под стражей. Хотя, например, по делу, рассмотренному Европейским Судом по правам человека – «Калашников против Российской Федерации» отмечалось, что когда лицо содержится под стражей, власти должны проводить расследование с особым тщанием (усердием)⁵.

Однако к выполнению такого требования органы предварительного расследования в Российской Федерации еще не пришли. Отстают от выполнения аналогичных требований и суды. В юридической литературе обращается внимание на то, что «в современной российской судебной практике при принятии решения о продлении срока (содержание под стражей) суды шаблонно ссылаются на то, что «обстоятельства, послужившие основанием для избрания лицу меры пресечения в виде заключения под стражу, не отпали и не изменились»⁶.

Это, возможно, происходит потому, что суды глубоко и полно не вникают в сущность ходатайства о продлении меры пресечения в виде заключения под стражу. Рассмотрение ходатайства органов предварительного расследования о продлении срока содержания под стражей проявляется в изучении судом малого количества документов и, в частности, изучении постановления о возбуждении ходатайства о продлении срока содержания под стражей, где излагается фабула дела и перечисляются некоторые следственные и иные процессуальные действия и указываются те действия, которые орган предварительного расследования намеревается выполнить. При этом о совершенных следственных и иных процессуальных действиях, их количестве орган предварительного расследования в соответствующем постановлении указывает не всегда. Органом предварительного расследования в постановлении о возбуждении ходатайства о продлении срока содержания под стражей не сообщается, почему указанные действия не были проведены своевременно. Суд глубоко и тщательно не выясняет причину задержки в проведении указанных действий. Судьи в большинстве случаев к этому относятся либо безразлично, либо полагаются на органы предварительного расследования, хотя задержки в проведении таких действий могут быть связаны как с большим объемом

работы, так и с медлительностью, неорганизованностью следователя, дознавателя при расследовании уголовного дела, а также являться следствием иных причин и обстоятельств. Судьи не могут принять правильного и объективного решения, потому что ими не изучается в полном объеме уголовное дело, так как УПК РФ это не предусмотрено. Хотя, например, в УПК Республики Казахстан установлено, что при решении вопроса о заключении под стражу судья вправе истребовать уголовное дело для изучения. Получив уголовное дело, судья будет располагать большим объемом информации, что может повлиять на принятие законного и обоснованного решения о продлении срока содержания под стражей.

В данном случае встает вопрос о специализации судей, о разделении деятельности судей на деятельность, связанную с рассмотрением ими уголовных дел по существу и на деятельность, носящую иной характер и не связанную с рассмотрением уголовных дел. Некоторые судьи судов общей юрисдикции могли бы быть освобождены от рассмотрения дел по существу и рассматривать ходатайства о заключении под стражу, о продлении срока содержания под стражей. В ряде государств мира, и была введена должность следственного судьи. Эта должность означает, что следственный судья имеет право избирать меру пресечения, включая меру пресечения в виде заключения под стражу. Так, например, в Уголовно-процессуальном законе Латвии введена должность следственного судьи. В его полномочия входит рассмотрение вопроса о заключении под стражу⁷. Во Франции эта должность называется судья по свободам и заключению, который рассматривает ходатайства о заключении под стражу. В литературе отмечается положительная роль судьи по свободам и заключению во Франции. Так, благодаря ему сократилось в 3–4 раза число лиц, заключаемых под стражу⁸.

Проблемные вопросы наказания в виде лишения свободы

Что касается сокращения числа лиц, осуждаемых к лишению свободы в Российской Федерации, то в этой ситуации, как представляется, необходимо предпринимать меры к законодательному сокращению сроков лишения свободы. Известно, что длительные сроки лишения свободы не являются эффективными для исправления лиц, отбывающих указанное

наказание и возвращающихся в общество. Более эффективными являются короткие сроки лишения свободы. При этом следует иметь в виду, что некоторые лица, отбывшие наказание в виде лишения свободы в течение периода пяти – семи лет, могут стать бесполезными для общества и деградировать. Более того, с течением длительных сроков в организме человека происходят необратимые процессы, которые могут привести к тому, что лицо перестает сознавать себя нужным другим людям, ему, возможно, становится все безразлично, он вновь может встать на путь совершения преступлений, так как у него не будет каких-либо стимулов нахождения на свободе и т. д.

При этом следует принимать во внимание и уголовную политику ряда государств. В этой связи нельзя не обратиться к опыту других стран, и в частности, скандинавских стран. В научной литературе отмечается, что скандинавская уголовная политика является примером прагматического подхода с ориентированностью на социальную политику. Она отражает ценности скандинавского идеала государства всеобщего благосостояния и следует принципу, согласно которому меры против социальной маргинализации и неравенства являются также мерами против преступности. Контроль над преступностью и уголовная политика – это вопросы обеспечения социальной справедливости, а не просто вопросы контроля над опасными индивидами. Эти структурные условия сделали возможными и поддерживают толерантную политику выработки альтернативы тюремному заключению и способствуют доверию и легитимности⁹.

Подразумевается, что уголовная политика – это часть всей политики того или иного государства, с ее задачами, приоритетами и т. д. И в этом направлении, если исходить из интересов личности общества и государства, то немалую роль могут играть суды.

Так, судьи судов общей юрисдикции признают лицо виновным в совершении преступления и назначают наказание, включая наказание в виде лишения свободы. При этом судьи должны обладать необходимым уровнем знаний. Хотя при назначении наказания на их правосознание могут влиять различные факторы. Судьи могут руководствоваться определенными соображениями при решении вопроса о

назначении наказания, включая наказание в виде лишения свободы. Конечно, есть такие факторы, как профессиональная деформация судьи, загруженность судьи текущими делами и т. д. Необходима постоянная профессиональная подготовка судей и совершенствование их знаний. Судья должен повышать уровень знаний в течение всего периода отправления правосудия. Возможно, что необходимо проведение различных встреч представителей судейского корпуса для рассмотрения вопросов, которые связаны с назначением наказания. В юридической литературе отмечается, что «семинары и круглые столы, на которых представители судебного корпуса и сотрудники уголовно-исполнительных инспекций обсуждали проблемы назначения и исполнения альтернативных наказаний и, в частности обязательных работ, убедили судей ряда регионов России в возможности более широкого применения этого нового для отечественной правовой системы вида наказания»¹⁰.

Возможно, что такие встречи могут принести определенную пользу для судей, для получения ими более полной информации о путях более эффективного исправления лиц, которые не были осуждены к наказанию в виде лишения свободы.

В этой связи следует обратить внимание на деятельность судов в уголовно-исполнительной сфере. В научной литературе указано, что, несмотря на политику гуманизации уголовного наказания, количество осужденных в стране продолжает оставаться одним из самых больших в мире, а уровень нарушений их прав в исправительных учреждениях еще достаточно высок. Необходимо создание системы пенитенциарного правосудия и наделение пенитенциарных судов полномочиями по рассмотрению всех судебных споров, вытекающих из уголовно-исполнительных правоотношений, такое правосудие будет способно наиболее профессионально и эффективно разрешить проблемы, возникающие в процессе отбывания уголовных наказаний¹¹.

В свое время мы также отмечали необходимость введения в России должности пенитенциарного судьи, деятельность которого поможет изменить психологический климат органов и учреждений уголовно-исполнительной системы, так как пенитенциарный судья должен будет восприниматься как представитель государственного органа, отстаивающий

права и свободы человека и гражданина. Возможно, создание пенитенциарных судов будет способствовать формированию пенитенциарной юстиции в Российской Федерации¹².

Действительно, пенитенциарный судья как специализированный судья мог бы на более высоком уровне способствовать защите прав, свобод, законных интересов не только осужденных, но и лиц, содержащихся под стражей. Пока такая должность в Российской Федерации не введена, хотя существует в ряде стран мира.

Для сокращения срока наказания в виде лишения свободы и, следовательно, сокращения числа осужденных имеет значение такой институт, как условно-досрочное освобождение от отбывания наказания. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания или замена наказания более мягким играют определенную роль также и в прогрессивной системе наказаний, которая существует в России. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания выступает в качестве стимула для правопослушных осужденных, которые своим поведением, отношением к процессу исправления показали намерение больше не совершать преступлений. Для осужденных, отбывающих наказание в виде лишения свободы, это имеет немалое значение. Безусловно, что проблема сокращения числа лиц, отбывающих уголовные наказания, и рецидивная преступность во многом зависят от самих осужденных, которые, отбывая наказание, могут не встать на путь исправления по самым разным причинам. Это длительный и трудный процесс, который, в то же время, должен происходить с минимальными издержками. В свое время выдающийся ученый М.Н. Гернет отмечал, что «необходимость в перевоспитании преступника или в его исправлении для целей общежития не исчезнет в новом строе, но мы не сможем предугадать тех средств, которыми воспользуется для этого новое государство. Но, конечно, в этих средствах воздействия на преступника не будет ничего такого, что бы оскорбляло в нем его человеческое достоинство и к чему так охотно прибегают современные законодательства»¹³.

Действительно, арсенал средств исправительного воздействия совершенствуется, и, возможно, потребуются новые средства и методы исправления осужденных. Но эти средства и методы не должны, разумеется, унижать

человеческое достоинство.

При этом могут приниматься во внимание личные качества осужденных, их окружение, а также трудовая занятость в процессе отбывания наказания. Если осужденный занят, работает, то у него может возникнуть мотивация к труду, он в меньшей степени, возможно, будет подвержен отрицательному влиянию в местах отбывания наказания. В такой ситуации он не совершит преступление в местах отбывания наказания и, следовательно, это в целом может повлиять на численность осужденных в местах лишения свободы. В научной литературе отмечается, что «необеспеченность работой осужденных приводит к различным социальным последствиям. Осужденных, не имеющих денег, государство должно содержать, в том числе, за счет налогов, уплачиваемых законопослушными гражданами. Освобождаясь из мест лишения свободы, такие осужденные оказываются менее защищенными в социальном плане – отсутствие средств на первоначальную адаптацию, существующие проблемы, связанные с трудоустройством, толкают их на совершение новых противоправных деяний»¹⁴.

Данное высказывание свидетельствует о большой социальной проблеме. Нельзя не принимать во внимание указанный фактор, и, возможно, по-другому следует подходить к проблеме ресоциализации осужденных, освобождающихся из мест лишения свободы. Этими вопросами во всем мире занимаются службы пробации. Между тем в Российской Федерации пока не принят закон о пробации.

Заключение

Исходя из изложенного, можно сделать следующие выводы.

Сокращение числа лиц, содержащихся под стражей, а также осужденных, отбывающих наказание в виде лишения свободы, возможно путем проведения целого ряда реформ, влекущих внесение изменений в УК РФ, УПК РФ, УИК РФ, Федеральный закон «О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений», а также в другие законы и иные нормативно-правовые акты. Безусловно, необходима глубокая научная проработка института уголовных наказаний, их обоснованности, целесообразности, определения

прогноза их последствий. Требуется дальнейшая специализация судей и введение в судах общей юрисдикции Российской Федерации должности пенитенциарного судьи, который мог бы рассматривать гражданские, административные дела в отношении осужденных, а также дела об условно-досрочном освобождении от отбывания наказания и другие дела, связанные с исполнением приговора. Следует расширить права защитников (адвокатов) в местах содержания под стражей и в местах отбывания наказаний осужденных с тем, чтобы этим лицам безотлагательно оказывалась юридическая помощь в полном объеме. Обязательно должен быть принят федеральный закон РФ о пробации. Это первоначальные предложения, которые в дальнейшем могут быть дополнены и расширены.

В целом проблема сокращения числа лиц, содержащихся под стражей и отбывающих наказание в виде лишения свободы, носит комплексный характер и зависит не только и не столько от законодателей, правоприменителей, сколько от усилий общества и государства в целом.

Ссылки

- ¹ Куликов В. «Садитесь пореже». Российская газета, 10 марта 2016 г. №49 (6917).
- ² Донских Д.Г. Противодействие криминальной субкультуре в обществе: криминологические проблемы. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. М., 2009, с. 3.
- ³ Руднев В.И. Как нам сократить число арестованных. Российская юстиция, 2000, №6, с. 4.
- ⁴ Лебедев В.М. Становление и развитие судебной власти в Российской Федерации. М., 2000, с. 43.
- ⁵ Российская юстиция. 2002, №11, с. 71–78.
- ⁶ Рудич В.В. Организационно-правовой механизм применения мер пресечения в уголовном процессе. М., 2018, с. 264.
- ⁷ Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики (под. ред. М. Шешукова). Рига, 2005, с. 20.
- ⁸ Фоков А.П. Франция: судья по свободам и заключению. Международное публичное и частное право. 2002, №5 (9), с. 53–54.
- ⁹ Лаппи-Сеппала Т. Контроль за численностью заключенных: опыт Финляндии. В кн.: От страны тюрем к обществу с ограниченным причинением боли: финский опыт сокращения числа заключенных. / Сост. И.Г. Ясавеев. – Хельсинки. Национальный исследовательский институт правовой политики. 2012, с. 41.

- ¹⁰ Хуторская Н.Б. Как сократить количество лиц, содержащихся в исправительных учреждениях // Уголовно-исполнительная система России: стратегия развития. Материалы научно-практической конференции. Ч. 1. – Москва: НИИ ФСИН России, 2005, с. 72.
- ¹¹ Акимов С.К. Правовые и организационные аспекты защиты и восстановления прав и свобод осужденных, отбывающих наказание в виде лишения свободы. Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. М., 2006, с. 20.
- ¹² Руднев В.И. Пенитенциарный судья. К вопросу о судебном контроле за исполнением наказаний. Российская юстиция, 2001, №8, с.34.
- ¹³ Гернет М.Н. Избранное. – М., 2005, с. 106.
- ¹⁴ Антипов А.Н., Макаренко Т.Д. О некоторых направлениях совершенствования уголовно-исполнительной системы России. Всероссийский криминологический журнал. Иркутск, 2018, том 12, с. 38.

Anotācija

Rakstā izklāstīti Krievijas kriminālpolitikas jautājumi brīvības atņemšanas soda izciešanai pakļauto personu skaita optimizācijas jomā. Ievērojot Krievijas 1996. gada Kriminālkodeksa represivitāti un ieslodzījuma negatīvo ietekmi, secināts, ka ieslodzīto skaits būtu jāsamazina.

Analizēti arī tiesas motīvi un kriminālprocesa likuma regulējums, lemjot par apcietināšanas kā drošības līdzekļa izraudzīšanos un apcietinājuma termiņa pagarināšanu. Secināts, ka ieslodzīto skaita samazināšanai efektīva varētu būt tiesu un tiesnešu specializācija, tiesu varas stiprināšana, īpaša penitenciārā tiesneša amata ieviešana. Akcentēta arī normatīvo aktu pilnveides nepieciešamība un īpaša probācijas likuma ieviešana.

CIVILTIESĪBU APAKŠNOZARE

JURIDISKAJĀ ADRESĒ NESASNIEDZAMAS KAPITĀLSABIEDRĪBAS DARBĪBAS IZBEIGŠANA

Mg. iur. Aldis Kaļva,

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas vieslektors, Latvija

Abstract

The paper explores termination of the activity of a capital company if it cannot be reached at its registered office. For almost ten years, there is a grapple with a problem that limited liability companies are absent at their legal addresses or the consent of the owners of the property is forged to register the legal address of the company. Regulations have already been amended for several times with the aim of eliminating unfair practices, however, with little success up to now.

Recently, in 2017, the amendments to the Commercial Law have come into force, which provides for the elimination of a capital company that will not be accessible at its legal address; therefore it is important to study the particular issue to determine the impact of the aforementioned amendments on the registration of a front company.

As the aim of the paper was set to discover and analyse the problem of capital companies' simplified liquidation if they cannot be reached at their legal addresses.

Systemic, dogmatic and comparative methods of studying and analyzing normative acts and court rulings have been used in the paper.

Keywords: capital companies, consent, counterfeiting, legal address, liquidation.

Ievads

Rakstā pētīta kapitālsabiedrības „vienkāršotā likvidācija” gadījumā, ja kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās reģistrētajā juridiskajā adresē. Jau gandrīz desmit gadus praksē pastāv problēma, kas saistīta ar kapitālsabiedrību neesamību to norādītajās juridiskajās

adresēs. Turklāt, pēdējo gadu laikā arvien vairāk ir konstatējami gadījumi, kad tiek viltotas nekustamā īpašuma īpašnieku piekrišanas kapitālsabiedrību juridiskās adreses reģistrācijai¹. Līdz šim jau vairākkārt ir grozīti normatīvie akti ar mērķi izskaust negodīgo praksi, taču tas tā arī nav izdevies.

Tikai pavisam nesen – 2017. gada 13. jūlijā stājās spēkā grozījumi Komerclikumā², kas paredz, ka kapitālsabiedrības darbību var izbeigt, ja tā nav sasniedzama tās reģistrētajā juridiskajā adresē, tāpēc šobrīd ir ļoti aktuāli pētīt konkrēto tēmu, lai noskaidrotu, kādu ietekmi uz fiktīvo uzņēmumu reģistrāciju ir atstājuši iepriekš minētie Komerclikuma grozījumi.

Rakstā izmantota salīdzinošā, dogmatiskā un sistēmiskā metode, pētot un analizējot normatīvos aktus, tiesu spriedumus un galvenā valsts notāra lēmumus, kā arī izstrādājot priekšlikumus normatīvo aktu grozījumiem.

Raksta mērķis ir izpētīt Kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu, kas veikta, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu gadījumos, kad kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē, un noskaidrot šī procesa efektivitāti un ietekmi attiecībā uz fiktīvo kapitālsabiedrību darbību.

Raksta uzdevumi ir:

- 1) veikt kapitālsabiedrības juridiskās adreses jēdziena izpēti;
- 2) analizēt normatīvos aktus, kas regulē kapitālsabiedrības vienkāršoto likvidāciju;
- 3) analizēt kapitālsabiedrības vienkāršotās likvidācijas priekšnoteikumus;
- 4) veikt kapitālsabiedrības vienkāršotās likvidācijas norises analīzi;
- 5) izpētīt Galvenā valsts notāra lēmumus, kas saistīti ar Uzņēmumu reģistra valsts notāru lēmumu par kapitālsabiedrību darbības izbeigšanu saistībā ar nesaņemamību to juridiskajā adresē, atcelšanu.

Pētījuma objekts ir kapitālsabiedrības vienkāršotās likvidācijas tiesiskais regulējums. Pētījuma priekšmets ir kapitālsabiedrības vienkāršotā likvidācija gadījumos, kad tā nav sasniedzama tās juridiskajā adresē.

Kapitālsabiedrības vienkāršotās likvidācijas analīze

Saskaņā ar Komerclikuma³ 8. panta trešās daļas 7. punktu kā viena no obligāti norādāmām ziņām reģistrējot kapitālsabiedrību Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā (turpmāk – Uzņēmumu reģistrs) ir kapitālsabiedrības juridiskā adrese. Juridiskās adreses jēdziens ir sniegts Komerclikuma 78. un 139. pantā, kur noteikts, ka kapitālsabiedrības juridiskā adrese ir adrese, kurā atrodas sabiedrības vadība (sabiedrības sēdeklis). Komersantam ir pienākums informāciju par juridisko adresi iesniegt Uzņēmumu reģistrā, un šāds pienākums attiecas gan uz sabiedrības dibināšanu jeb pirmreizējo reģistrāciju komercreģistrā, gan uz juridiskās adreses maiņu. No šādas prasības ir secināms, ka kapitālsabiedrību juridiskās adreses mērķis ir padarīt sasniedzamu kapitālsabiedrības valdi un panākt to, lai komercreģistrā ierakstītās ziņas pa konkrēto kapitālsabiedrību atbilstu faktiskajai situācijai.

Komerclikuma 12. pantā ir iekļauta korespondences saņemšanas prezumpcija, proti, ja komersantam tiek nosūtītas ziņas, dokumenti vai cita korespondence uz komercreģistrā ierakstīto tā juridisko adresi, uzskatāms, ka komersants šos dokumentus, ziņas vai citu korespondenci ir saņēmis, ja nosūtītājs dokumentāri pierādījis, ka šāda nosūtīšana ir veikta. Ir secināms, ka korespondences saņemšanas prezumpcijas mērķis ir nodrošināt trešo personu aizsardzību, respektīvi, ja kapitālsabiedrība ir reģistrējusi savu juridisko adresi un tā ir ierakstīta komercreģistrā, tad sabiedrība nevar atsaukties uz to, ka faktiskā adrese nesakrīt ar juridisko adresi⁴.

Korespondences saņemšana juridiskajā adresē ir nostiprināta arī Paziņošanas likuma 4. panta otrajā daļā, kurā ir noteikts, ka juridiskajai personai dokumentu paziņo uz tās juridisko adresi. Savukārt judikatūrā tiek atzīts, ka sabiedrība nevar uzstādīt tādus papildu noteikumus sasniedzamībai juridiskajā adresē, kas apgrūtinātu vai praktiski padarītu neiespējamu iespēju ar to sazināties un šādu saziņu pierādīt⁵.

Ar Komerclikuma grozījumiem, kas spēkā no 2011. gada 1. jūlija⁶, noteikts, ka gadījumos, ja nekustamais īpašums nepieder personai, kura, dibinot kapitālsabiedrību, paraksta reģistrācijas pieteikumu, nepieciešams iesniegt nekustamā īpašuma (ēkas vai dzīvokļa īpašuma) īpašnieka izsniegtu piekrišanu sabiedrības juridiskās adreses reģistrācijai attiecīgajā ēkā vai dzīvokļa īpašumā.

Piekrišanā jānorāda nekustamā īpašuma kadastra numurs (ja zemei un ēkai ir dažādi kadastra numuri, jānorāda ēkas kadastra numurs), īpašnieka vārds, uzvārds un personas kods vai nosaukums (firma) un reģistrācijas numurs. No iepriekš minētā var secināt, ka šobrīd pastāv absolūts aizliegums juridisko adrešu reģistrācijai, jo bez nekustamā īpašuma īpašnieka atļaujas nav iespējama juridiskās adreses reģistrācija konkrētajā nekustamajā īpašumā⁷. Jāatzīmē apstākļi, ka Komerclikumā nav noteikta prasība pēc šīs atļaujas paraksta notariāla apliecinājuma, kā tas ir attiecībā uz reģistrācijas pieteikuma veidlapu KR4, dalībnieku reģistra nodalījumu un valdes locekļa piekrišanu ieņemt amatu (ja piekrišana jau nav ietverta pieteikumā). Raksta ietvaros analizēsim arī šā apstākļa ietekmi fiktīvu SIA reģistrēšanā bez nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišanas.

Lai arī saskaņā ar Krimināllikuma⁸ 275. pantu ir paredzēta kriminālatbildība par nekustamā īpašnieka piekrišanas juridiskās adreses reģistrācijai viltošanu, ir konstatējams, ka tas neattur personas no iepriekš minēto piekrišanu viltošanas. 2017. gadā veiktajā Tieslietu Ministrijas pētījumā ir secināts, ka laika posmā no 2007. gada līdz 2011. gada 1. jūlijam, kad stājās spēkā attiecīgie grozījumi Komerclikumā, Uzņēmumu reģistrs vidēji mēnesī saņēma 80 iesniegumus par neatrašanos juridiskajā adresē, savukārt pēc iepriekš minēto Komerclikuma grozījumu spēkā stāšanās vidēji mēnesī saņemto iesniegumu skaits pieauga līdz 119 (laika posmā no 2011. gada 1. jūlija līdz 2017. gada 31. decembrim). Turklāt lielā daļā gadījumu pastāvēja aizdomas par nekustamā īpašuma īpašnieka parakstu viltošanu. Laika posmā no 2011. gada 1. jūlija līdz 2017. gada 31. maijam Uzņēmumu reģistrs bija nosūtījis materiālus tiesībsargājošām iestādēm par neatrašanos juridiskajā adresē (iespējams viltota nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišana) par 2876 subjektiem (vidēji par 40 subjektiem mēnesī)⁹.

Pamatojoties uz iepriekš aprakstīto praksē pastāvošo problēmsituāciju, 2017. gadā tika pieņemti grozījumi Komerclikuma 314.¹ pantā, ar kuriem tika ieviesta uzņēmumu “vienkāršotā likvidācija” gadījumos, kad kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē. Un konkrēti, Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas 2. punktā ir noteikts, ka kapitālsabiedrības darbību var izbeigt, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu, ja kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē un divu mēnešu laikā pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas nav novērsusi norādīto trūkumu.

Atbilstoši iepriekš minētajiem grozījumiem, gadījumos, kad Uzņēmumu reģistrā no ieinteresētās personas tiek saņemts iesniegums par to, ka kāda konkrēta kapitālsabiedrība neatrodas tās juridiskajā adresē, Uzņēmumu reģistram ir jānosūta brīdinājums konkrētajai kapitālsabiedrībai par potenciālo pārkāpumu, t. i., par neatrašanos juridiskajā adresē. Savukārt saskaņā ar Komerclikuma 12. panta ceturto daļu, dokumentu nosūtītājam ir jāspēj dokumentāri pierādīt, ka šāda nosūtīšana ir veikta, līdz ar to, Uzņēmumu reģistrs iepriekš minēto brīdinājumu var nosūtīt tikai izmantojot ierakstītu pasta sūtījumu, nevis nosūtīt to vienkāršā pasta sūtījumā.

Atbilstoši Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas 2. punktam vienkāršotās likvidācijas gadījumā kā kapitālsabiedrības likvidācijas kritērijs ir izvirzīta korespondences saņemšana, nevis faktiskā atrašanās norādītajā adresē. Līdz ar to var secināt, ka jaunajā regulējumā tiek saglabāts iepriekš tiesu praksē iedibinātais kritērijs, saskaņā ar kuru tika konstatēta kapitālsabiedrības sasniedzamība tās juridiskajā adresē. Atcerēsimies, ka pirms grozījumiem Komerclikuma 314.¹ pantā, gadījumos, kad kapitālsabiedrība nebija sasniedzama tās juridiskajā adresē, kapitālsabiedrības darbību varēja izbeigt, ceļot prasību tiesā saskaņā ar Komerclikuma 314. pantu.

Kā piemēru augstāk izteiktajam apgalvojumam var minēt Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2017. gada 24. maija spriedumu lietā Nr. C32159317, kurā tika izskatīta Uzņēmumu reģistra prasība pret SIA A. par sabiedrības ar ierobežotu atbildību darbības izbeigšanu.

Konkrētajā lietā tika konstatēts, ka prasītāja bija nosūtījusi atbildētājam brīdinājumu par dokumentu iesniegšanu, aicinot nekavējoties, bet ne vēlāk kā triju mēnešu laikā no brīdinājuma saņemšanas, iesniegt reģistrā paskaidrojumu par atbildētājas nesaasniedzamību juridiskajā adresē vai pieteikumu atbildētājas juridiskās adreses maiņas reģistrēšanai, taču minētais sūtījums ticis atgriezts atpakaļ prasītājam ar VAS „Latvijas Pasts” atzīmi – “Beidzies glabāšanas laiks”.

Tā kā atbildētāja nebija saņēmusi arī tās juridiskajā adresē tiesas nosūtīto sūtījumu – prasības pieteikuma norakstu, kas tika atgriezts atpakaļ tiesai ar VAS „Latvijas Pasts” atzīmi – “Beidzies glabāšanas laiks”, tiesa secināja, ka atbildētāja joprojām nebija sasniedzama tās juridiskajā adresē.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem apstākļiem, tiesa nosprieda prasību apmierināt un izbeigt SIA A. darbību.

Kā redzams no iepriekš minētā sprieduma, kritērijs, saskaņā ar kuru tiesa konstatēja kapitālsabiedrības nenasniedzamību tās juridiskajā adresē, bija korespondences nesaņemšana, nevis kapitālsabiedrības faktiskā neatrašanās norādītajā adresē.

Saskaņā ar Komerclikuma 314.¹ pantu, kapitālsabiedrība divu mēnešu laikā no Uzņēmumu reģistra brīdinājuma saņemšanas var novērst konstatēto trūkumu vienā no šādiem veidiem:

- 1) iesniedzot paskaidrojumu, kāpēc sasniedzamība konkrētajā juridiskajā adresē nav tikusi nodrošināta. Šāda Uzņēmumu reģistram adresēta paskaidrojuma saņemšana faktiski nozīmēs to, ka konkrētā kapitālsabiedrība ir sasniedzama tās reģistrētajā juridiskajā adresē, jo tā būs saņēmusi Uzņēmumu reģistra sūtīto brīdinājuma vēstuli;
- 2) iesniedzot pieteikumu par juridiskās adreses maiņu.

Savukārt ja kapitālsabiedrība nereaģē uz Uzņēmumu reģistra nosūtīto brīdinājumu, tad Uzņēmumu reģistrs pieņem lēmumu par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu. Pieņemto lēmumu vienkāršā pasta sūtījumā nosūta uz kapitālsabiedrības juridisko adresi. Saskaņā ar Komerclikuma 314.¹ panta trešo daļu lēmums par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu stājas spēkā viena mēneša laikā pēc tā paziņošanas sabiedrībai, ja lēmums likumā noteiktajā kārtībā netiek apstrīdēts vai pārsūdzēts.

Izpētot Uzņēmumu reģistra mājas lapā pieejamos galvenā valsts notāra lēmumus¹⁰, ir konstatējams, ka praksē sastopami daudzi gadījumi, kad kapitālsabiedrības nav saņēmušas Uzņēmumu reģistra sūtītos brīdinājumus par nenasniedzamību juridiskajā adresē, tādēļ Uzņēmumu reģistra notārs ir pieņēmis lēmumu par kapitālsabiedrības izbeigšanu, kas ticis nosūtīts uz kapitālsabiedrības juridisko adresi vienkāršā pasta sūtījumā. Taču nosūtīto lēmumu kapitālsabiedrības ir saņēmušas, par to iesniegumā informēts Uzņēmumu reģistrs un lūgts atcelt konkrēto lēmumu. Var konstatēt, ka Galvenais valsts notārs šādos gadījumos vienmēr atceļ Uzņēmumu reģistra notāra pieņemto lēmumu par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu.

Šāda rīcība ir uzskatāma par pamatotu, jo tāpat kā iepriekš minētajos gadījumos ar paskaidrojumu saņemšanu par nosūtīto brīdinājumu, arī Uzņēmumu reģistram adresēta iesnieguma ar lūgumu atcelt pieņemto lēmumu, saņemšana liecina par faktu, ka konkrētā kapitālsabiedrība ir saņēmusi tai nosūtīto lēmumu par tās darbības izbeigšanu, kas savukārt nozīmē, ka konkrētā kapitālsabiedrība ir

sasniedzama tās reģistrētajā juridiskajā adresē.

Kā piemēru augstāk izteiktajam apgalvojumam var minēt 2019. gada 18. marta Galvenā valsts notāra lēmumu Nr. 1-5n/46¹¹, ar kuru tika nolemts atcelt Uzņēmumu reģistra valsts notāra 2019. gada 12. februāra lēmumu Nr. 12-10/18453, kas paredzēja reģistrēt SIA A. darbības izbeigšanu un izmaiņas amatpersonu sastāvā, to ka atbrīvota SIA A. valde E.R. personā. Izskatāmajā gadījumā Uzņēmumu reģistrā tika saņemts paziņojums, kurā norādīts, ka SIA A. neatrodas tās juridiskajā adresē. Līdz ar to Uzņēmumu reģistram, saņemot iepriekš minēto paziņojumu, bija tiesisks pamats prezumēt, ka SIA A. valde neatrodas tās juridiskajā adresē, un nosūtīt SIA A. brīdinājumu. Brīdinājumā tika norādīts, ka gadījumā, ja divu mēnešu laikā Uzņēmumu reģistrā netiks saņemts paskaidrojums vai pieteikums juridiskās adreses maiņai, Uzņēmumu reģistrs var izbeigt Sabiedrības darbību saskaņā ar Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas 2. punktu. Tomēr līdz pat apstrīdētā lēmuma pieņemšanai SIA A. Uzņēmumu reģistrā neiesniedza nevienu dokumentu, kas apliecinātu, ka tā ir ieinteresēta novērst brīdinājumā konstatēto trūkumu. Līdz ar to Uzņēmumu reģistra valsts notārs pieņēma lēmumu izslēgt SIA A. no komercreģistra, ko nosūtīja parastā pasta sūtījumā uz SIA A. juridisko adresi.

Apstrīdēšanas termiņā atbilstoši Komerclikuma 314.¹ panta trešajā daļā noteiktajai kārtībai nosūtītajā iesniegumā norādīts, ka SIA A. atrodas juridiskajā adresē, tiek nodrošināta korespondences saņemšana, kā arī SIA A. veic saimniecisko darbību. SIA A. juridiskā adrese ir SIA A. valdes loceklim piederoša nekustamā īpašuma adrese un dzīvesvieta. Ņemot vērā saņemto SIA A. iesniegumu, tika secināts, ka SIA A. ir saņēmusi apstrīdēto lēmumu, kurš tika nosūtīts uz SIA A. juridisko adresi. Kas savukārt nozīmē to, ka SIA A. ir sasniedzama tās juridiskajā adresē.

Pēc oficiālo e-adrešu ieviešanas, proti, no 2020. gada 1. janvāra¹², Uzņēmumu reģistram saziņai ar komersantiem būs jāizmanto e-adreses. Šāds noteikums izriet no Oficiālās elektroniskās adreses likuma 5. panta pirmās daļas. Līdz ar to ir konstatējams, ka līdzšinējā kārtība, kas nosaka, ka Uzņēmumu reģistrs brīdinājumu komersantam par tā darbības izbeigšanu, ja tas nav sasniedzams tā juridiskajā adresē, nosūta papīra formātā uz komersanta juridisko adresi, būs jāaizstāj ar elektroniskas formas brīdinājuma nosūtīšanu uz komersanta reģistrēto e-adresi.

Šāda situācija vienkāršotās likvidācijas procesu padarīs neefektīvu, jo Uzņēmumu reģistram praktiski vairs nebūs iespējams izbeigt tādas kapitālsabiedrības darbību, kas nav sasniedzama tās juridiskajā adresē. Līdzšinējā kārtība, kas paredz brīdinājuma un lēmuma par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu nosūtīšanu papīra formātā uz kapitālsabiedrības juridisko adresi, nodrošina to, ka Uzņēmumu reģistrs var pārliecināties, vai konkrētā kapitālsabiedrība ir sasniedzama tās juridiskajā adresē – ja komersants, kam nosūtīts brīdinājums vai lēmums par darbības izbeigšanu, reaģē uz saņemto dokumentu un vērsas Uzņēmumu reģistrā, lai risinātu konkrēto situāciju, ir nepārprotami secināms, ka konkrētā kapitālsabiedrība ir sasniedzama tās juridiskajā adresē. Savukārt ar elektroniski nosūtītu brīdinājumu uz komersanta reģistrēto e-adresi Uzņēmumu reģistrs nevar pārliecināties par konkrētās kapitālsabiedrības patieso sasniedzamību tās juridiskajā adresē. Komersanta atbilde uz saņemto elektronisko brīdinājumu, kurā Uzņēmumu reģistram tiks paziņots par to, ka konkrētais komersants ir sasniedzams tā juridiskajā adresē, nesniegs pierādījumu par faktu, ka konkrētais komersants patiesi ir sasniedzams tā juridiskajā adresē, taču vienlaikus tā liegs iespēju Uzņēmumu reģistram izbeigt konkrētās kapitālsabiedrības darbību. Iepriekš minēto atbildi par to, ka komersants ir sasniedzams tā juridiskajā adresē, Uzņēmumu reģistram varēs nosūtīt visi komersanti – arī tie, kas praksē patiešām nav sasniedzami to juridiskajā adresē, tādējādi nodrošinot to, ka konkrētā kapitālsabiedrība varēs darboties, tai neesot sasniedzamai tās juridiskajā adresē.

Lai novērstu iepriekš aprakstīto problēmu, ir nepieciešams veikt izmaiņas, kas paredzēs speciālu izņēmuma kārtību, proti, arī turpmāk brīdinājumi par kapitālsabiedrības nesasniedzamību tās juridiskajā adresē tiek sūtīti papīra formātā uz kapitālsabiedrības juridisko adresi. Un tieši, ir nepieciešams veikt izmaiņas Oficiālās elektroniskās adreses likuma 4. pantā un papildināt to ar ceturto daļu, kura noteiktu, ka Uzņēmumu reģistram, veicot darbības Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas otrajā punktā noteiktā lēmuma pieņemšanai, nav piemērojamas Oficiālās elektroniskās adreses likuma prasības, un izteikt to šādā redakcijā:

“4. pants. Likuma darbības joma

(4) Šajā likumā paredzētā dokumentu sūtīšanas kārtība starp valsts iestādi un reģistros reģistrētiem tiesību subjektiem nav piemērojama darbībām, kas attiecas uz Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas

2. punktā noteiktā lēmuma pieņemšanu”.

Saskaņā ar Uzņēmumu reģistra mājas lapā pieejamo statistikas informāciju, kopš vienkāršotās likvidācijas ieviešanas, gadījumos, kad kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē, ir būtiski palielinājies izslēgto kapitālsabiedrību skaits. No iepriekš minētās statistikas var secināt, ka tikai 2019. gada pirmajā ceturksnī izslēgto kapitālsabiedrību skaits divas reizes pārsniedz visā 2015. gadā izslēgto kapitālsabiedrību skaitu.

Iepriekš aprakstītais apliecina 2017. gadā Komerclikumā ieviestās vienkāršotās likvidācijas efektivitāti praksē saistībā ar fiktīvo uzņēmumu likvidāciju. Tomēr, lai arī vienkāršotā likvidācija palīdz efektīvi izslēgt no komercreģistra fiktīvās kapitālsabiedrības, tā cīnās tikai ar sekām, bet gan nepalīdz novērst praksē pastāvošo problēmu, ja, viltojot nekustamā īpašuma īpašnieka parakstu, kapitālsabiedrības juridiskā adrese tiek pierēģistrēta bez nekustamā īpašuma īpašnieka atļaujas.

Vienīgais efektīvais risinājums iepriekš minētās problēmas mazināšanai ir normatīvajos aktos ieviest obligātu prasību par paraksta apliecinājumu nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišanā reģistrēt kapitālsabiedrības juridisko adresi viņam piederošajā nekustamajā īpašumā.

Lai arī šāda prasība palielinās uzņēmēju izdevumus un administratīvo slogu, tomēr tas ir vienīgais efektīvais risinājums šīs problēmas novēršanai.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, ir nepieciešams veikt izmaiņas Komerclikuma 10. panta otrās daļas 2. punktā, to papildinot ar „j” apakšpunktu, kurš noteiktu, ka nepieciešams notariāli apliecināt personas parakstu nekustamā īpašuma īpašnieka izsniegtajā piekrišanā sabiedrības juridiskās adreses reģistrācijai attiecīgajā ēkā vai dzīvokļa īpašumā.

Secinājumi

1. 2011. gada 16. jūnija grozījumi Komerclikumā, ar kuriem tika ieviesta prasība par nekustamā īpašuma īpašnieka piekrišanu kapitālsabiedrības juridiskās adreses reģistrācijai viņam piederošajā nekustamajā īpašumā, nespēja mazināt praksē pastāvošo problēmu, kas izpaudās kā kapitālsabiedrības juridiskās adreses reģistrācija bez nekustamā īpašuma īpašnieka

piekrišanas, jo aktualizējās šādu piekrišanu viltošana.

2. Vienkāršotā likvidācija gadījumos, kad kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē, ir efektīvs fiktīvu kapitālsabiedrību likvidācijas līdzeklis.
3. Pēc oficiālo e-adrešu ieviešanas kapitālsabiedrību vienkāršotā likvidācija zaudēs savu efektivitāti, jo Uzņēmumu reģistram komunikācija ar kapitālsabiedrībām vienkāršotās likvidācijas procesā būs jāveic elektroniski, kas liegs Uzņēmumu reģistram konstatēt kapitālsabiedrības sasniedzamību tās juridiskajā adresē.

Lai novērstu iepriekš minēto problēmu, nepieciešams veikt izmaiņas Oficiālās elektroniskās adreses likuma 4. pantā, papildinot to ar ceturto daļu šādā redakcijā: “4. pants. Likuma darbības joma (4) Šajā likumā paredzētā dokumentu sūtīšanas kārtība starp valsts iestādi un reģistros reģistrētiem tiesību subjektiem nav piemērojama darbībām, kas attiecas uz Komerclikuma 314.¹ panta pirmās daļas 2. punktā noteiktā lēmuma pieņemšanu”.

4. Kapitālsabiedrību vienkāršotā likvidācija nenovērš praksē pastāvošo problēmu, kad kapitālsabiedrību juridiskās adreses tiek pierēģistrētas bez nekustamā īpašuma īpašnieka atļaujas.

Lai novērstu iepriekš minēto problēmu, jāveic izmaiņas Komerclikuma 10. panta otrās daļas 2. punktā, to papildinot ar „j” apakšpunktu un izsakot šādā redakcijā: „10. pants. Ieraksta izdarīšana komercreģistrā un dokumentu pievienošana reģistrācijas lietai (2) Personas paraksts apliecināms notariāli: 2) uz šādiem pieteikumam pievienojamiem dokumentiem:

- a) sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku sapulces vai akciju sabiedrības padomes sēdes protokola vai tā atvasinājuma, ja pieņemts lēmums par attiecīgās kapitālsabiedrības valdes locekļa ievēlēšanu vai atsaukšanu,
- b) akciju sabiedrības akcionāru sapulces protokola vai tā atvasinājuma, ja pieņemts lēmums par akciju sabiedrības padomes locekļa ievēlēšanu vai atsaukšanu,
- c) kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces protokola vai tā atvasinājuma un kapitālsabiedrības pilna statūtu teksta jaunajā redakcijā, ja pieņemts lēmums par kapitālsabiedrības statūtu grozījumiem,

- d) kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces protokola vai tā atvasinājuma, ja pieņemts lēmums par kapitālsabiedrības likvidatora ievēlēšanu vai atsaukšanu,
- e) sabiedrības ar ierobežotu atbildību dalībnieku reģistra nodalījuma,
- f) personas piekrišanas ieņemt kapitālsabiedrības valdes locekļa amatu, izņemot gadījumu, kad valdes locekļa piekrišana ietverta pieteikumā komercreģistra iestādei un viņa paraksts uz pieteikuma apliecināts notariāli,
- g) personas piekrišanas ieņemt komercsabiedrības likvidatora amatu,
- h) visiem akciju sabiedrības padomes sēdes protokoliem vai to atvasinājumiem, ja tas paredzēts akciju sabiedrības statūtos,
- i) visiem kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces protokoliem, ja tas paredzēts kapitālsabiedrības statūtos,
- j) nekustamā īpašuma (ēkas vai dzīvokļa īpašuma) īpašnieka izsniegtas piekrišanas sabiedrības juridiskās adreses reģistrācijai attiecīgajā ēkā vai dzīvokļa īpašumā”.

Atsauces

- ¹ Informatīvais ziņojums „Par komersantu juridisko adresu regulējumu”. Tieslietu ministrija, 28.09.2017., [sk.16.05.2019.].
- ² Grozījumi Komerclikumā. 15.06.2017. likums/LV, 128 (5955), 29.06.2017./ Stājas spēkā 13.07.2017.
- ³ Komerclikums. 13.04.2000. likums/LV, 158/160 (2069/2071), 04.05.2000.; Ziņotājs, 01.06.2000.
- ⁴ Strupišs A. Komerclikuma komentāri. A daļa. Komercedarbības vispārīgie noteikumi (1.-73. pants). [B. v.]: „A. Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003., 87. lpp.
- ⁵ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 20. marta spriedums lietā Nr. C27157403 (SKA-76/2008). Nepublicēts materiāls.
- ⁶ Grozījumi Komerclikumā. 16.06.2011. likums/LV, 99 (4497), 29.06.2011./ Stājas spēkā 01.07.2011.
- ⁷ Informatīvais ziņojums „Par komersantu juridisko adresu regulējumu”, Tieslietu ministrija, 28.09.2017., [sk. 16.05.2019.].
- ⁸ Krimināllikums. 17.06.1998. likums/LV, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.; Ziņotājs, 04.08.1998.
- ⁹ Informatīvais ziņojums „Par komersantu juridisko adresu regulējumu”. Tieslietu ministrija, 28.09.2017., [sk. 16.05.2019.].

- ¹⁰ Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs. Galvenā valsts notāra lēmumi, <https://www.ur.gov.lv/lv/specializeta-informacija/galvena-valsts-notaralemumi/> [sk.17.05.2019.].
- ¹¹ 2019. gada 18. marta Galvenā valsts notāra lēmums Nr.1-5n/46, <https://www.ur.gov.lv/lv/specializeta-informacija/galvena-valsts-notaralemumi/?search=Nr.1-5n%2F46> [sk. 17.05.2019.].
- ¹² Oficiālās elektroniskās adreses likums. 16.06.2016. likums/LV, 125 (5697), 01.07.2016.

Аннотация

В статье рассматривается “упрощённая ликвидация” общества капитала в случае, когда общество капитала недоступно по зарегистрированному юридическому адресу. Совсем недавно, 13 июля 2017 года, вступили в силу изменения в Коммерческом законе, предусматривающие возможность ликвидации общества капитала в случае его недоступности по зарегистрированному юридическому адресу, поэтому исследование данной темы актуально для выяснения влияния изменений Коммерческого закона на регистрацию фиктивных предприятий. Цель статьи – анализ упрощённой ликвидации обществ капитала, выявление и анализ проблем.

В статье констатируется, что упрощённая ликвидация обществ – это эффективный способ исключения фиктивных обществ из коммерческого регистра. Но после введения официальных электронных адресов процесс упрощённой ликвидации утратит свою эффективность, так как коммуникация между обществами и Регистром предприятий будет предусмотрена в электронном виде, что будет препятствовать констатации факта недоступности предприятия по указанному юридическому адресу. В статье предлагаются возможные изменения в нормативных актах для устранения упомянутых проблем.

В статье использованы сопоставительный, аналитический и системный методы для исследования и анализа нормативных актов, приговоров суда и решений Главного государственного нотариуса, а также для разработки предложений по изменению нормативных актов.

VALSTS TIESĪBU APAKŠNOZARE

INSTITUTION OF REFERENDUM IN POLAND – LEGAL REGULATIONS AND POLITICAL PRACTICE*

*Dr. hab. Małgorzata Podolak,
professor of UMCS Faculty of Political Science,
Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland*

Abstract

The aim of the present paper is to analyze the legal basis of the referendum ordered by the President in Poland and demonstrate how this institution is utilized in political practice. The article assumes and proves that the fundamental condition for ordering of referendum by the President, both in legal and political terms, is the consent of the Senate. In the end this consent is determined by the distribution of political forces in the chamber. Furthermore a thesis was adopted on the political character of presidential initiatives regarding the ordering of referenda.

Keywords: Poland, President, referendum, Senate.

Introduction

The referendum institution has become a very popular tool in decision-making in Central and Eastern Europe in recent years¹. It should be noted that in most countries it was relatively rarely used during the years of the communist system. This was mainly due to the lack of appropriate constitutional and legal solutions as well as the specificity of the previous system. The “new democracies” of Central and Eastern Europe have become an interesting topic in research in political science. One of the methodological reasons is that the political systems in these countries had to start the process

* This article was presented on VII International Scientific Conference „Transformational process in Law, Regional Economics and Economic Polices: Topical Economic, Political nad Legas Issues” on Decembet 7th, 2018, Baltic International Academy, Riga, Latvia.

of democratization at the same time.

The process of building democratic institutions and market economy has begun². The referendum is one of the most popular tools of direct democracy, as citizens thus have the opportunity to participate in the decision-making process. The twentieth century is the time of direct democracy, and therefore the institution of the referendum. The aim of the article is to analyze institution of referendum in Poland, the legal basis and the political practice.

Legal regulations

According to the Polish Constitution section 125 a nationwide referendum may be held in respect of matters of particular importance to the State³. The right to order a nationwide referendum shall be vested in the Sejm, to be taken by an absolute majority of votes in the presence of at least half of the statutory number of Deputies, or in the President of the Republic with the consent of the Senate given by an absolute majority vote taken in the presence of at least half of the statutory number of Senators⁴. A result of a nationwide referendum shall be binding, if more than half of the number of those having the right to vote have participated in it. The validity of a nationwide referendum and the referendum referred to in section 235, article 6, shall be determined by the Supreme Court. The principles of and procedures for the holding of a referendum shall be specified by statute.

The Constitution of the Republic of Poland provides three main models of the nationwide referendum⁵. First of all: on granting consent to the ratification of an international agreement providing for transferring the competence of state organs to an organization or an international body in certain cases (section 90, article 3), secondly: “in matters of special importance for the state (section 125), thirdly, regarding the approval of an amendment to the Constitution regarding the provisions contained in chapters I, II, XII (section 235, article 6)⁶.”

In addition to the referendums mentioned above, the Constitution also establishes the institutions of the local referendum. From the text of the provision of section 170 of the Constitution indicates that the right to participate in a local referendum is vested in a member of a given local government community. The provisions of the

Constitution were developed in the law regulating the principles and manner of conducting a local referendum and in the electoral law for local municipal councils, having appropriate application in the area not regulated by the local referendum law [13, 53-54]. In 2003 (March 14th) was adopted a law of national referendum⁷.

Political practice

In the history of Poland after 1989, the citizens have had an opportunity to express their opinions in nationwide referendums for four times⁸.

The first referendum was held on February 18th, 1996 and there were two referendums:

1. Referendum on Enfranchisement of citizens. *Referendum w sprawie powszechnego uwłaszczenia obywateli*). It was ordered by the President Lech Wałęsa, whilst the others were created on the basis of the resolution made by Sejm. The question: Do you approve the enfranchisement of citizens? All except one were approved by over 90% of voters. However, voter turnout was just 32%, well below the 50% threshold required to make the referendums valid.
2. Privatised referendum (*Referendum o niektórych kierunkach wykorzystania majątku państwowego*) with four questions:
 1. Are you for or against – obligations towards pensioners, annuitants and retirees in the Civil Service will be fulfilled with the privatized state-owned assets?
 2. Are you for or against – a part of the privatized state-owned assets will be assigned to public pension funds?
 3. Are you for or against – the value of joint stock certificates in National Investment Fund will be increased?
 4. Are you for the use of privatization bonds in the universal property restitution programme?

The referendum was not binding due to the low turnout – 32.4 percent, although the declared turnout in the survey conducted on February 2-6 was 48 percent⁹. However, the results of the answer was unambiguous: the first question – 94.54 percent. “Yes”; the second question – 92.89 per cent “Yes”; the third question – 93.70 percent “Yes”; the fourth questions - 72.52 percent. “Yes”; the fifth question – 88.30 percent “Yes”¹⁰.

The enfranchisement referendum is a part of the current negative tendency that accompanies this institution of direct democracy in our country. It did not initiate a positive tradition. It is not optimistic that the campaign on enfranchisement before the referendum has largely become a manifestation of demagogy¹¹.

The next referendum was held on May 25th, 1997 and it was a constitutional referendum (*Referendum konstytucyjne*). People were asked whether they approved of a new constitutional question: Do you approve the Constitution of the Republic of Poland, passed by the National Assembly on April 2nd, 1997? It was narrowly approved, with 53.5% voting in favour (22.58% of voters with rights to vote, voting for “yes”). Voter turnout was just 42.9%. Although the 1995 Referendum Act stated that a 50% turnout was required to validate the referendum, the Supreme Court ruled on July 15th that the constitution could be introduced. From the formal point of view this result was sufficient to adopt the new constitution¹².

On April 17th, 2003 the Sejm passed a resolution on ordering a nationwide referendum concerning Poland’s membership of the European Union¹³. It was held on June 7th and 8th, 2003. The question: Do you approve of the Republic of Poland’s accession to the European Union? The proposal was approved by 77.6% of voters. For the first time in the history of the Third Polish Republic, we had to mobilize the political class, the media, NGOs and the Church in favor of the broadest possible participation of Poles in the vote. The result, attendance above 58 percent it seems from today’s perspective a stunning success, although it was only decent. Needless to say, the prophecy about the mass mobilization of anti-European populists has not come true. The EU referendum will probably remain an important turning point in the history of our nation. Essentially, it ended the many years of applying for membership and ultimately determined Poland’s integration with the European Union, documenting the choice of the western direction of development¹⁴.

And the last referendum was held by President Bronisław Komorowski during his electoral campaign. The voting took place on September 6th, 2015.

The referendum asked voters the following three yes-or-no questions:

1. Are you in favour of introducing single-member constituencies in elections to the Sejm of the Republic of Poland?

2. Are you in favour of maintaining the current method of financing of political parties from the national budget?
3. Are you in favour of introducing a general rule of resolving doubts regarding the interpretation of taxation law in favour of the tax-payer?

The Vote turnout of 7.80 percent was well below the 50-percent threshold required for the referendum results to be legally binding¹⁵.

Conclusion

The referendum institution is not a popular form of direct democracy in Poland. Political elites rarely use referendums in current politics. The predictable prospect of the referendum development in Poland will depend to a large extent on the formation of this institution in European constitutionalism, and on the other hand on the development of information technology. Undoubtedly, the techniques of organization and communication of the referendum are changing, but the basic assumption of the philosophy of J.J. Rousseau proving the necessity of legitimization of power through the institutions of direct democracy¹⁶.

References

- ¹ Albi A., Referenda w sprawach członkostwa w UE w krajach Europy Środkowej i Wschodniej: konsekwencje dla unijnej procedury zmian traktatowych. Zeszyty Natolińskie. 2004, nr 1. P. 5.
- ² Groszyk H., Granat M., Modele referendum w polskim prawie (próba optymalizacji), (in:) Prawo, a wartości. Księga jubileuszowa profesora Józefa Nowackiego, ed. J. Bogucka, Z. Tobera, Kraków 2003. P. 331.
- ³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- ⁴ Czajowski J., *Zasada podziału władz*, (In:) *Szkice o zasadach i instytucjach ustrojowych II i III Rzeczypospolitej*, ed. J. Czajowski, M. Grzybowski, Kraków 2002. P. 87-96.
- ⁵ Sylwestrzak A., *Referendum europejskie w Polsce*, (in:) *Człowiek, a tożsamość w procesie integracji Europy*, ed. B. Sitka, G. Dammacco, J.J. Szczerbowski, A. Kowalska, Olsztyn 2004. P. 272.
- ⁶ Grabowska M., *Polish National Referendum Act. The accession referenda* Yearbook of Polish European Studies, 2002, nr 6. P. 89.
- ⁷ Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o referendum, Dz. U. 2003, nr 57, poz. 507.
- ⁸ Piasecki A.K., *Referenda w III RP*, Warszawa 2005.
- ⁹ Szmyt A., *Zasady zmiany konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, (in:) *Zasady zmiany konstytucji w państwach europejskich*, ed. R. Grabowski, S.

- Grabowska, Warszawa 2008. P. 9-40.
- ¹⁰ Olejniczak-Szałowska E., *Referendum lokalne w świetle ustawodawstwa polskiego*, Warszawa 2002. P.24.
- ¹¹ Kuźelewska E., *Referendum w procesie integracji europejskiej*, Warszawa 2006. P. 118.
- ¹² Gebethner S., *Referendum konstytucyjne - uwikłania społeczne i prawnoustrojowe*, (in:) *Referendum konstytucyjne w Polsce*, ed. M.T. Staszewski, Warszawa 1997. P. 50.
- ¹³ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 kwietnia 2003 r. o zarządzeniu ogólnokrajowego referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu dotyczącego przystąpienia Rzeczypospolitej do Unii Europejskiej*, Dz.U.Nr 66, poz. 613.
- ¹⁴ Głuszyński J., *Polacy przed wejściem do Unii Europejskiej*, (in:) *Tak dla Polski. Referendum akcesyjne*, Warszawa 2004. P. 48.
- ¹⁵ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 września 2015 roku o wynikach głosowania i wyniku referendum przeprowadzonego w dniu 6 września 2015 roku.
- ¹⁶ Podolak M., *Instytucja referendum w wybranych państwach Europy Środkowej i Wschodniej 1989-2012*, Lublin 2014. P. 184.

Anotācija

Rakstā ir izskatīti referendumā īstenošanas konstitucionālie pamati Polijas politiskās prakses kontekstā. Neskatoties uz to, ka Konstitūcijā referendumā veikšanas noteikumi ir izklāstīti skaidri un pietiekami detalizēti, politiķi reti izmanto šo tiešās demokrātijas formu. Laikā no 1989. līdz 2018. gadam Polijā tika sarīkoti tikai četri referendumi, tai skaitā divas balsošanas. Šāda prakse negatīvi raksturo to, ka visus lēmumus pieņem tikai politiķi, nesaskaņojot tos ar suverēnu.

TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES APAKŠNOZARE

NACISTISKĀS VĀCIJAS OKUPĀCIJAS VARAS AUDRIŅU SĀDŽAS IEDZĪVOTĀJU IZNĪCINĀŠANAS AKCIJAS KRIMINĀLLIETAS NR. 31 MATERIĀLU VĒSTURISKĀ NOZĪME

*Dr. hist. Vladislavs Malahovskis,
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas asociētais profesors, Latvija*

Abstract

Audrini has been an administrative center in Rezekne region since 1990. Before the Second World War, Audrini was one of the villages in Makaseni rural municipality populated by old believers.

The tragedy of Audrini is destruction of Audrini inhabitants by Nazi German occupation institutions (22.12.1941. – 01.04.1942). Escaped prisoners of Red Army were hidden in the village. The Nazis burnt down village buildings. In the Ancupanu hills, arrested inhabitants of the village were shot; 30 men – inhabitants of Audrini – were publicly shot at the Marketplace in Rezekne. The punishment action was done in accordance with the German Security Police Commander's orders; in the action local collaborators – Rezekne and Malta police officers – participated.

Criminal case No 31 was initiated on August 5th, 1964. In 1965, an open trial in Riga was held (11.10.1965.–10.30.1965), where six former German police officers were accused of Audrini people killing. Criminal case No.31 consists of 37 huge volumes. Basically, there are three kinds of documents: 1) protocols of witnesses' testimonies; 2) Rezekne region police reports and correspondence with higher instances; 3) the documents related to criminal investigation process.

The paper reveals the reasons for the initiation of the Audrini village's criminal case, the content of the documents available in the criminal case. The reasons for destruction of Audrini inhabitants are stated as well as the revealing of Audrini tragedy in Soviet propaganda and arts after the completion of criminal proceedings.

Keywords: Audriņi, destruction of inhabitants, criminal case
No. 31

Ievads

Līdz Otrajam pasaules karam Audriņi bija viena no sādžām toreizējā Makašēnu pagastā (Rēzeknes apriņķis), ko apdzīvoja vecticībnieki. No 1941. gada 22. decembra līdz 1942. gada 4. janvārim nacistiskās Vācijas okupācijas vara veica Audriņu sādžas iedzīvotāju iznīcināšanas akciju (dēvēta arī par *Audriņu traģēdiju*), kurā pret sādžas iedzīvotājiem tika pielietots kolektīvās atbildības princips. Vācu drošības policijas komandieris Latvijā SS (*Schutzstaffel*) oberšturmbranfīrers Eduards Štrauchs (*Eduard Strauch*) par sarkanarmiešu slēpšanu sādžā izdeva pavēli trijās valodās (vācu, latviešu un krievu):

1. Neskatoties uz vairākiem rīkojuma atkārtojumiem, ka visi pilsoņi, kuri ņem dalību pretvalstiskā darbā, tiks bargi sodīti, un sevišķi stingri tiks sodīti tie pilsoņi, kuri dod nevēlamiem elementiem patveri savos dzīvokļos un saimniecībās, slēpj viņus, paēdina un apgādā ar ieročiem (..),

2. Rēzeknes apr. Audriņu sādžas iedzīvotāji vairākkā ceturtdaļgada slēpa sarkanarmiešus, apgādāja viņus ar pārtiku un visādi centās viņus atbalstīt pretvalstiskā darbībā. Cīņā pret šiem elementiem tika nošauti Latvijas policijas darbinieki.

3. Tāpēc kā soda piemēru: a) Audriņu sādžu nolīdzināt līdz ar zemi, b) Audriņu sādžas iedzīvotājus apcietināt un c) 30 Audriņu sādžas vīriešu kārtas iedzīvotājus 4. 1. 1942. atklāti nošaut Rēzeknes tirgus laukumā¹.

Rezultātā 1941. gada 22. decembrī Audriņos tika arestēti visi sādžas iedzīvotāji (t. sk. 51 bērns), 1942. gada 2. janvārī bija nodedzinātas sādžas ēkas, 3. janvārī Ančupānu kalnos nošauti arestētie audriņieši un 4. janvārī publiski Rēzeknes tirgus laukumā nošauti 30 Audriņu vīrieši (t. sk. 12 gadus vecs zēns). Līdzīga akcija dažas dienas vēlāk notika arī Ludzas apkaimē. 6. janvārī par izbēguša padomju aktīvista slēpšanu Garbarovas mežā nošāva 47 Barsuku sādžas iedzīvotājus². Soda akciju saskaņā ar vācu Drošības policijas komandiera pavēli izpildīja vietējie kolaboracionisti – Rēzeknes un Maltas latviešu palīgpolicijas darbinieki³. Jāatzīmē, ka Drošības policijas komandiera E. Štrauha pavēlē bija minēts par 30 sādžas vīriešu publisku

nošaušanu, taču tika nošauti visi (vairāk kā 200) sādžas iedzīvotāji. Tas tika izdarīts pēc Rēzeknes apriņķa priekšnieka A. E. * (viņam bija pakļauta apriņķa policija un palīgpolicija) un B. M. apriņķa policijas iecirkņu priekšnieku iniciatīvas⁴.

Par iepriekšminēto noziegumu 1964. gada 5. augustā tika ierosināta krimināllieta nr. 31. Tā noslēdzās ar atklātu tiesas prāvu Rīgā VEF (Valsts elektrotehniskā fabrika) Kultūras pilī (11.10.1965. – 30.10.1965). Dzimtenes nodevībā un noziegumos pret cilvēci tika apsūdzēti seši bijušie latviešu palīgpolicijas darbinieki⁵. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Augstākās tiesas krimināllietu tiesas kolēģija atzina katra tiesājamā izdarīto noziegumu, kas paredzēts LPSR Kriminālkodeksa 59. panta 1. daļā – „Dzimtenes nodevība” un 249. panta 1. daļā „Varas ļaunprātīga lietošana”⁶ u. c. Tiesā tika atzīmēts arī tas, ka Starptautiskajā kara tribunālā Nirnbergā (1945–1949) Audriņu sādžas un tās iedzīvotāju iznīcināšanas akts tika atzīts par kara noziegumu⁷.

Uz apsūdzēto sola bija tikai trīs apsūdzētie, jo pārējie trīs jau bija emigrējuši uz ārzemēm (Vācijas Federatīvo Republiku, ASV, Kanādu). Viņus tiesāja neklātienē. Tiesa piesprieda pieciem apsūdzētajiem augstāko soda mēru – nošaušanu, bet vienam – bijušajam Rēzeknes cietuma uzraugam – 15 gadus stingrā režīma cietumā. Tiesas procesā piedalījās pieci cietušie, trīs eksperti un 164 liecinieki⁸.

Apsūdzētie tika tiesāti par pastrādātajiem noziegumiem Rēzeknes un Ludzas apriņķos, t. sk., arī par ebreju un romu noslepkavošanu.

Raksta mērķis ir, izpētot Audriņu sādžas krimināllietas nr. 31 dokumentus, kā arī citus avotus un literatūru, atklāt mazākināmus aspektus nacistiskā okupācijas režīma represīvajā politikā, veicot Audriņu iedzīvotāju iznīcināšanas akciju.

Raksta uzdevumi ir:

1) noskaidrot Audriņu sādžas krimināllietas novēlotos uzsākšanas iemeslus;

2) izpētīt Audriņu sādžas krimināllietas pieejamo dokumentu saturu;

3) atklāt Audriņu iedzīvotāju iznīcināšanas akcijas pamatojumu un rezonansi pēc kriminālprocesa beigām.

Pētījuma objekts ir: nacistiskās Vācijas okupācijas režīma

* Balstoties uz to, ka tiesas materiāliem arī šobrīd ir slepens raksturs, kā arī Personas datu aizsardzības regulu (2018), rakstā ir šifrētie personu vārdi.

nozieguma pret Audriņu sādžas iedzīvotājiem tiesāšana LPSR.

Pētījuma priekšmets: Audriņu sādžas iedzīvotāju iznīcināšanas krimināllietas vēsturiskā nozīme un būtība.

Pētījuma izmantotas metodes: vēstures avotu (dokumentu) un literatūras analīze; vēsturiski ģenētiskā metode; indukcijas metode.

Krimināllietas uzsākšana Latvijas PSR

Jājautā, kāpēc par šādu smagu noziegumu veikšanu tiesas prāva LPSR sākās tik vēlu – gandrīz 20 gadi kopš Otrā pasaules kara beigām. Pirmām kārtām jāatzīmē, ka prāvai lielā mērā bija arī politiska ievirze, jo viens no apsūdzētajiem (nacistiskās Vācijas okupācijas laika Rēzeknes apriņķa policijas 2. iecirkņa priekšnieks B. M.) bija apmeties ASV, un bija kļuvis par Amerikas latviešu apvienības vicepriekšsēdi, kā arī aktīvi darbojās trimdas katoļu baznīcas dzīvē⁹. Turklāt tieši 60. gadu vidū Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) aizsākās vērienīgi tā dēvētās *Uzvaras dienas* svinību pasākumi (ar 20. gadadienu kopš uzvaras karā). Tiesas prāvā noilgums tika pamatots ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1965. gada 4. marta dekrētu „Par noziegumos pret mieru, cilvēctību un kara noziegumos vainīgo personu sodīšanu neatkarīgi no nozieguma izdarīšanas laika” u. c. likumdošanas aktiem¹⁰.

Novēlotajā tiesas prāvā aizdomīgs šķiet fakts par smagā nozieguma netiešo līdzdalībnieku notiesāšanu, jau ienākot padomju karaspēkam Latgalē. 1944. gada jūlijā un augustā tika apcietināti un 1945. gada 30. janvārī ar Latvijas PSR Iekšlietu Tautas komisariāta karaspēka kara tribunāla spriedumu notiesāti ar izsūtīšanu katorgas darbos – I. Z. (uz 15 gadiem), D. Z. (uz 8 gadiem), K. T. (uz 10 gadiem), I. Š. (uz 20 gadiem). Apsūdzību pamatā bija: piedalīšanās Audriņu iedzīvotāju mantas apraktīšanā un izvešanā, vācu armijas dezertieru un padomju partizānu gūstīšana, Audriņu ciema dedzināšana, palīdzība izrēķināties ar Audriņu sādžas iedzīvotājiem u. tml. Bargais sods I. Š. tika piespriests arī par sava paziņas K. Z. nošaušanu 1943. gada oktobrī, jo tas esot dziedājis padomju dziesmas¹¹.

Tiesas dokumentu saturs

Runājot par *Audriņu traģēdijas* dokumentiem krimināllietā nr. 31, jāņem vērā, ka, pirmkārt, Audriņu traģēdijas liecību dokumentēšanai

bija ne tikai krimināls un slepens, bet zināmā mērā arī politisks raksturs. Otrkārt, dokumentēšanu veica Valsts Drošības komitejas (VDK) darbinieki.

Krimināllietas nr. 31 materiāli ietverti 37 apjomīgos sējumos. Pamatā tie ir trīs veidu dokumenti:

- 1) traģēdijas liecinieku nopratināšanas protokoli;
- 2) Rēzeknes apriņķa policijas iestāžu ziņojumi un sarakste ar augstākstāvošām instancēm;
- 3) krimināllietas izmeklēšanas procesa dokumenti.

Lielāko dokumentu grupu veido traģēdijas liecinieku nopratināšanas protokoli (apcietinātie, šķūtnieki un policijas darbinieki). Lietā ir 198 protokoli jeb paskaidrojumi. No psiholoģiskā viedokļa formulējums *paskaidrojums* liek cilvēkam justies nedaudz vainīgam. *Paskaidrojumu* rakstīšanai tika dots pietiekams laiks, un, iespējams, vismaz daļa no tiem tika rakstīti mājas apstākļos, lai ļautu cilvēkam pēc iespējas objektīvāk atcerēties skarbos notikumus. To apliecina gan informācijas daudzums, gan protokolu garums (vairākums pārsniedz 10 lpp.), gan rūpīgais pieraksts; daži rakstīti arī mašīnrakstā. Protokolos notikumu izklāsts lielā mērā sakrīt, tas izteikts no dažādu rakstītāju pozīcijas (bijušie ieslodzītie un bijušie policijas darbinieki). Faktoloģiskajā materiālā (par arestēto, nošauto, šāvēju skaitu) dominē frāzes – „skaidri neatceros”, kas izskaidrojamas gan ar psiholoģiskajiem faktoriem, gan arī ar vairāk kā 22 gadu lielu laika intervālu kopš traģiskajiem notikumiem.

Protokolos atspoguļota:

- Audriņu sādžas iedzīvotāju apcietināšanas norise. Šķūtnieka V. T. (veda apcietinātos Audriņu iedzīvotājus) nopratināšanas protokola fragments: *(..) tā policisti aplenca māju, pavēlēja iedzīvotājiem sagērbties (iedzīvotāji jau gulēja), iziet no mājas un braukt līdzi. Kad vienas mājas visi iedzīvotāji bija izdzīti un sasēdināti pajūgā, tad tie paši policisti aplenca nākošo māju un tur atkārtojās tas pats (...). Policisti arestēja visus ģimenes locekļus bez izņēmuma: vīriešus, sievietes, bērnus un sirmgalvjus. (...) sādžas mājas pēc iedzīvotāju aizvešanas palika tukšas. (...) Audriņu iedzīvotāji bija ļoti uztraukušies. Sievietes raudāja un izteicās, ka droši vien viņus visus nošaus, jo policisti viņiem neļaujot neko sev ņemt līdzi. (...) audrinieši pasvītvoja, ka notiekot liela netaisnība, izrēķināšanās, jo viņi par partizāniem uzzinājuši tikai pēc policista nošaušanas¹²;*

- atsevišķu amatpersonu un militārpersonu attieksme pret soda

akcijas veikšanu. Īpašu neiecietību izrādīja no Kurzemes pārceltais A. E. – Rēzeknes apriņķa priekšnieks, kam daļēji bija pakļauta arī policija un cietums¹³. Kad Rēzeknes apriņķa pārvaldē tika apspriests jautājums par policista nošaušanu Audriņos, apriņķa pārvaldes darbinieki lēma, ka jāatrod vainīgie, bet nevis jāapšauj visi sādžas iedzīvotāji, ka tā tiks nelietīgi pārkāptas cilvēktiesības. A. E. noteicis, ka viņi *neizprotot laikmeta garu*¹⁴. Turklāt A. E. vispār bija naidīgi noskaņots pret Latgales iedzīvotājiem. A. Ž. liecināja: *Es personīgi dzirdēju, ka A. E. reiz izteicās, ka viņš visus Latgales iedzīvotājus pa vienam vien nošaušot*¹⁵.

Īpašu vietu liecību vidū ieņem Rēzeknes cietuma mašīnrakstītājas (1941–1944) A. D. šifrētā veidā rakstītā piezīmju burtnīca, kuru sieviete līdz pat krimināllietas uzsākšanai 1964. gadā bija glabājusi savā dzīvoklī Rīgā. Burtnīcā atzīmēti apcietināto cilvēku izvešanas uz nošaušanu datumu, nošauto skaits, kā arī izvesto uz nošaušanu uzvārdi¹⁶.

Otrā avotu grupa krimināllietā nr. 31 ir Rēzeknes apriņķa policijas iestāžu ziņojumi un sarakste ar augstākstāvošām instancēm. Ziņojumos vērojami pārspīlējumi, lai pamatotu veikto represiju nepieciešamību. Sarakstē atklājas disciplināras dabas problēmas policijas struktūrās – represēto civiliedzīvotāju īpašuma piesavināšanās, alkohola lietošana u. c. Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieka palīga liecībā norādīts, ka lietas pret politiskajiem ieslodzītajiem vācu policijas un drošības dienestā SD (*Sicherheitsdienst*) tika izspriestas ļoti pavirši: *„(..) biju iegājis SD policijā (..) sastapu tur divus latviešus un vienu SD formā vācieti. Viņi tur šķirstīja apcietināto lietas, neizturējās nopietni, savā starpā ņirgājās. Uz lietu sākuma lapām taisīja atzīmes „f” – brīvība, „g” – cietums un „e” – eksekūcija” (..) Manīju, ka viņi tur bija dzēruši reibinošus dzērienus*¹⁷.

Pēc cietuma kantora darbinieka liecības apcietinātos, ko izveda no Rēzeknes cietuma, iedalīja trīs grupās: 1) vispār atbrīvoti; 2) izvesti uz nošaušanu; 3) aizvesti uz Daugavpils cietumu, Rīgas cietumu vai Salaspils nometni. Visi izvesto saraksti tika saņemti no SD dienesta. Ja apcietinātā lietā bija norāde „nodots SD rīcībā”, tas faktiski nozīmēja apcietinātā iznīcināšanu. Šādas atzīmes lika uz politieslodzīto lietām, bet kriminālnoziedznieki (apsūdzētie par zādzībām, huligānisma u. tml.) nonāca policijas un prokuratūras rīcībā¹⁸.

Pēc Rēzeknes cietuma mašīnrakstītājas A. D. liecības apcietināto

sarakstus sastādīja steigā un bez jebkādas pārbaudes: (...) sarakstu sastādīšanas laikā (...) darbinieki, kas runāja latviešu valodā, bija iereibušā stāvoklī, kantora telpās spēlēja radioaparāts, uz galda atradās viena vai vairākas (skaitu neatceros) alus pudeles¹⁹.

Saskaņā ar krimināllietu nr. 31 1941. gada decembrī tika arestēti visi 200 Audriņu iedzīvotāji (61 vīrietis, 88 sievietes un 51 bērns). Pēc Rēzeknes cietuma mašīnrakstītājas piezīmju burtnīcas datiem tika nošauts 201 Audriņu iedzīvotājs (66 vīrieši, 84 sievietes un 51 bērns)²⁰. Mašīnrakstītājas A. D. liecības fragments vēsta: *Minēto nošauto apcietināto skaitu es esmu uzzinājusi vai nu no oficiāliem cietuma dokumentiem, ko man nācās pārrakstīt uz rakstāmmašīnas vai arī no dēļa, uz kura ar krītu katru rītu dežurējošie virsuzraugi uzrakstīja Rēzeknes cietumā atrodošos apcietināto skaitu. Pēc apcietināto skaita izmaiņām varēja konstatēt, cik ieslodzīto iepriekšējā dienā tika izvesti uz nošaušanu*²¹. Savukārt vēsturnieks Uldis Neiburgs raksta, ka tika arestēti 235 audriņieši, no kuriem lielāko daļu noslepkavoja²². Arī vēsturniece Inese Dreimane atzīmē, ka Ančupānu kalnos nošāva 205 Audriņu iedzīvotājus un Rēzeknes tirgus laukumā 30 sādžas vīriešus²³. Jākonstatē, ka noteikt precīzu arestēto un noslepkavoto Audriņu iedzīvotāju skaitu ir problemātiski divu iemeslu dēļ: 1) arestētie audriņieši nemaz nebija reģistrēti cietuma žurnālā, jo pēc cietuma priekšnieka norādījuma: *to darīt nav nozīmes*²⁴; 2) daļa arestēto audriņiešu – sievietes un bērni – tika ieslodzīti Rēzeknes palīgcietumā (aresta namā), bet daļa – vīrieši un pusaudži – Rēzeknes centrālajā cietumā²⁵.

Trešā dokumentu grupa ir krimināllietas izmeklēšanas gaitas dokumenti. Izmeklēšana tika veikta skrupulozi – izņemot liecinieku nopratināšanu, veiktas tiesu medicīniskā, tiesu ballistiskā, grafiskā un kriminālistiskā ekspertīze. Izmeklēti tika arī vācu policijas iestāžu darbinieku noziegumi Rēzeknes, Ludzas un Maltas apkaimē. Ievērtības vērtā epizode ir par 1965. gada 18. jūnijā par atrastajām septiņām deformētām lodēm Maltas vidusskolas pagraba sienā, kur 1941. gadā notika masveidīga civiliedzīvotāju apšaušana²⁶. Veicot ekspertīzi, izrādījās, ka tās ir 7,62 mm lodes no PSRS ražojuma Tokareva konstrukcijas pistoles „TT” vai automātiem. Sekoja slēdziens par to, ka šauts ir *nosacīti sen* un tāpēc: *Konkrētāk šo jautājumu nav iespējams atrisināt*²⁷.

Audriņu iedzīvotāju iznīcināšanas pamatojums

Krimināllietā nr. 31 iekļautajā 1942. gada 2. februāra vācu operatīvo iestāžu ziņojumā „Par notikumiem PSRS (Nr. 163)” norādīts, ka sādža komunistiskajā ziņā ir viena no aktīvākajām. Turklāt minēts, ka Audriņu iedzīvotājiem ir sakars ar Rēzeknes karagūstekņu nometni „Štalag – 347”. Pierādījums tam ir it kā pie kāda no nometnes izbēguša bēgļa atrastā zīmīte: *Sādžā Audriņi 12 km no Rēzeknes*²⁸.

Audriņu sarkanarmiešu sakarā ziņojumā Nr. 163 teikts: *Viņu paslēptuve bija pagrabs, kuru izraka pirms aukstuma iestāšanās. Tā celšanā piedalījās ciema iedzīvotāji, izpalīdzot ar būvmateriāliem, kurus nevarēja sadabūt A. G. mājā. Būvdarbi ilga veselu nedēļu. Tāpēc izslēgts, ka pārējie ciema iedzīvotāji to nebūtu redzējuši. Vēl pēdējā nedēļā pirms notikušā I. V. bandas rīcībā nodeva lauzni. Bez 5 sarkanarmiešiem un R. G., mājā vēl dzīvoja A. G. un viņas 13 gadīgais dēls – pavisam 8 personas. (..) viņai nekad nebija tik pārtikas, lai uzturētu vismaz 8 personas. Trūkstošos produktus atnesa pārējie Audriņu sādžas iedzīvotāji un deva tos daļēji A. G., daļēji sarkanarmiešiem. (..) Audriņu sādžas iedzīvotāji ir krievi – vecticībnieki, kopā 48 ģimenes. Viņi, būdami aiz sava nacionālisma aklī, 100 procentīgi atbalstīja sarkanarmiešus. Audriņu sādžā dzīvoja 5 apbruņoti sarkanarmieši, 3 bijušie milicijas darbinieki, 3 no gūstekņu nometnes izbēgušie karagūstekņi*²⁹.

Sarkanarmieši Audriņu sādžā uzturējās apmēram četrus mēnešus. Pēc apcietināto Audriņu iedzīvotāju šķūtnieka ziņām Audriņu sādža bija apmēram divus kilometrus gara³⁰. Turklāt sādžas mājas bija būvētas pēc viensētu principa, patālu viena no otras. Tādējādi varētu uzskatīt, ka par sarkanarmiešiem – nelegālistiem zināja tikai daļa sādžinieku. I. Dreimane atzīmē, ka gandrīz visi Audriņu un apkārtējo sādžu iedzīvotāji zināja par sarkanarmiešiem³¹.

Atbildi par traģēdijas izcelsmes laiku un iemeslu (kas vismaz daļēji uzskatāms arī par nejaušību vai apstākļu sakritību) sniedz tuvējās Zarečjes sādžas iedzīvotājas M. M. 1944. gada apsūdzības lietas materiāli par sadarbību ar nacistu okupācijas varu³². Traģēdijas izcelsmes pamatā bija sadzīvisks strīds divu sieviešu starpā par nošauto ebreju nozagtās mantas sadalīšanu. Pie vienas no sievietēm (A. G.) arī slēpās sarkanarmieši. No M. M. vairākkārt sekoja draudi, ziņot policijai par sarkanarmiešu slēptuvi. Nav iespējams uzzināt,

kas tieši tika stāstīts policijā, bet – sarkanarmieši netika pieminēti. Visticamāk runa bijusi par zagtajām ebreju mantām, nelegālu kandžas tecināšanu u. tml.³³ Rezultātā 1941. gada 18. decembrī Audriņos ieradās latviešu palīgpolicijas patruļa divu cilvēku sastāvā. Viņi, sev par pārsteigumu, atklāja sarkanarmiešus brīdī, kad tie tīrīja ieročus. Rēzeknes apriņķa policijas 2. iecirkņa 1941. gada 19. decembra ziņojumā teikts, ka katrs policists esot raidījis divus šāvienus, nošaujot vienu sarkanarmieti. Tad policisti metušies bēgt, bet sarkanarmieši uz viņiem raidījuši apmēram 30 šāvienus. Viens policists tika nošauts, bet otram izdevās izglābties³⁴. Tajā pašā dienā sarkanarmiešu meklēšanā iesaistīja 35 palīgpolicistus, bet nākamajā – vēl 80³⁵. Tika aplenkts un pārmeklēts tuvējais Majovkas mežs, kur notika apšaušana. Pēc sadursmes Majovkas mežā seši sarkanarmieši devās uz Rikavas mežniecības apkārtni, kur viņi atrada patvērumu I. T. ģimenes mājā. 1941. gada 31. decembrī mājas saimniece, zinot par Audriņu sādžas iedzīvotāju apcietināšanu un baidoties no represijām pret viņas ģimeni, par mājā esošajiem sarkanarmiešiem paziņoja policijai. Policijas grupa naktī uz 1942. gada 1. janvāri aplenca minēto māju un atklāja uguni. Divi sarkanarmieši tika nošauti turpat mājas pagalmā, bet pārējie četri gāja bojā aizdedzinātajā mājā. Par šo ziņojumu I. T. ģimenes rīcībā nodeva kādas nošautas ebreju ģimenes dzīvokli Viļānos un nošauto cilvēku apģērbu³⁶.

Audriņu traģēdijas rezonanse pēc krimināllietas beigām

Pēc 1965. gada tiesas prāvas *Audriņu traģēdijas* tēma kļūst īpaši aktuāla padomju propagandas līdzekļos, t. sk., arī mākslā. Jau tajā pašā gadā tiek uzņemta dokumentālā filma „Spriedums”, kurā stāstīts par vietējiem palīgpolicistiem un viņu izpalīgiem, kuri iznīcināja Audriņus. Gadu vēlāk, 1966. gadā, nāk klajā grāmata „Neaizmirsti Audriņus!”, kurā no padomju ideoloģijas skatpunkta aprakstīta Audriņu traģēdija, tās sava veida *priekšvēsture* jau tā dēvētajā buržuāziskajā Latvijā un tiesas procesa gaita. Komponists Oļģerts Grāvītis traģēdijai velta operu „Audriņi”, kuras pirmatskaņojums notiek 1965. gadā Operas un baleta teātrī³⁷ (tagad Latvijas Nacionālajā operā).

1965. gadā Audriņos demontē arī 1951. gadā atklāto piemekli karā kritušajiem audriniešiem³⁸, jo šis piemineklis no komunistiskās partijas nomenklatūras darbinieku viedokļa īsti neatbilda

sociālistiskā reālisma mākslas principi – zemnieks ar karogu rokās, kas dusmīgi skatās uz priekšu, blakus viņam ceļos nometies sarkanarmietis ar automātu. Acīmredzot tieši sarkanarmieša tēls (nometies ceļos) visvairāk nepatika partijas funkcionāriem. Formāls iemels pieminekļa demontēšanai bija tas, ka piemineklis atradās plānotā kultūras nama celtniecības vietā. Pieminekļa vietā tiek uzstādīta memoriālā plāksne, savukārt piemiņas plāksni ar 30 publiski nošauto Audriņu vīriešu vārdiem uzstāda pie Rēzeknes tirgus (tag. Latgales ielā 87). Audriņu traģēdijas 30. gadadienā (1972. gadā) Audriņu ciemā pakalnā uzstāda tēlnieces Alises Veinbahas veidoto pieminekli nacisma upuriem kā mūžīgo atgādinājumu dzīvajiem. Savukārt Ančupānu kalnos – Nacistiskā terora upuru masu kapos 1973. gadā tiek izveidots memoriāls ar tēlnieces Rasas Kalniņas-Grīnbergas skulptūru „Māte ābele”.

Audriņu ciema galvenajai ielai dots Lidices nosaukums, kas ir simboliski, jo arī šo Čehijas ciemu, tāpat kā Audriņus, 1942. gadā iznīcināja nacistu represīvais režīms.

Secinājumi

1. Neskatoties uz to, ka Starptautiskajā kara tribunālā Nirnbergā Audriņu iedzīvotāju iznīcināšana tika atzīta par kara noziegumu, LPSR krimināllietā par šo nodarījumu tika uzsākta 1964. gadā. Tas vedina uz pieņemumu par krimināllietas politisko ievirzi, jo tieši šajā laikā viens no galvenajiem noziedzniekiem ieņēma nozīmīgu sabiedrisko amatu ASV latviešu emigrācijā.
2. Krimināllietā nr. 31 ir kārtējais atgādinājums par totalitāro (šajā gadījumā – nacistiskās Vācijas) režīmu represīvo politiku pret civiliedzīvotājiem. Veicot represijas pret Audriņu iedzīvotājiem, vietējie vācu policijas darbinieki izrādīja lielāku „iniciatīvu”, nekā to prasīja augstākstāvošās instances. Vācu drošības policijas komandiera Latvijā pavēlē bija minēts par 30 vīriešu nošaušanu, bet vietējie policisti iznīcināja visus sādžas iedzīvotājus.
3. Krimināllietā nr. 31 par dzimtenes nodevību un ļaunprātīgu varas izmantošanu tika apsūdzēti seši nacistiskā režīma latviešu policijas darbinieki. Apsūdzības pamatā bija LPSR Kriminālkodeksa attiecīgie panti.

4. Krimināllietas nr. 31 dokumenti sniedz pietiekami izvērstu un daudzpusīgu informāciju par *Audriņu traģēdiju*. Lietā ir dažādu veidu dokumenti, kas tapuši gan nozieguma pastrādāšanas laikā, gan kriminālprocesa gaitā. Tomēr ir jāņem vērā fakts, ka tiesas prāva notika padomju laika ideoloģijas apstākļos, un var rasties jautājums par atsevišķu tiesas dokumentu (pamatā liecinieku liecību) objektivitāti. Tāpēc papildus krimināllietas materiāliem ir jāpēta arī citi dokumentārie avoti. Raksta ietvaros tie ir M. M. apsūdzības lietas materiāli, kas norāda uz *Audriņu traģēdijas* laika un izcelsmes savā ziņā nejaušo raksturu.
5. Tieši pēc atklātās tiesas prāvas pret Audriņu iedzīvotāju slepkavām tā dēvētā *Audriņu traģēdija* kļūst par aktuālu tēmu padomju kino, literatūrā, mūzikā un mākslā.

Atsauces

- ¹ Borgs B. Audriņi. – Rīga: Liesma, 1974., 9. lpp.
- ² Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (LNA LVA), 1986. f., 1. apr., 45038. l., 38. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (1. sējums)).
- ³ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 2. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Наблюдательное дело н. 31 по обвинению Б. И.)).
- ⁴ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 12.–14. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ⁵ Turpat, 13. lp.
- ⁶ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss, 27., 81. lpp. Pieejams: <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/17549309.pdf> [skatīts 18.02.2019.].
- ⁷ LNA LVA, 1. apr., 45038., 2. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Наблюдательное дело н. 31 по обвинению Б. И.)).
- ⁸ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 223. lp. (Krimināllieta Nr. 31(Apsūdzības raksts)).
- ⁹ Neiburgs U. Audriņi un Maikovska lieta. // Mājas Viesis, 2002., Nr. 1, 7. lpp.
- ¹⁰ Sausnītis K., Silabriedis J., Stulpāns J., Vējāns A. Neaizmirsti Audriņus! – Rīga: Liesma, 1966., 184. lpp.
- ¹¹ LNA LVA, 1. apr., 45038., 1. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (8. sējums)).
- ¹² LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 22. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ¹³ Sausnītis K. u. c. Neaizmirsti Audriņus! – Rīga: Liesma, 1966., 33. lpp.
- ¹⁴ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 29. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ¹⁵ Turpat, 30. lpp.
- ¹⁶ LNA LVA, 1. apr., 45038., 292. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (8. sējums)).
- ¹⁷ LNA LVA, 1. apr., 45038., 39. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (1. sējums)).
- ¹⁸ Turpat, 114.–115. lp.
- ¹⁹ LNA LVA, 1. apr., 45038., 85. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (8. sējums)).
- ²⁰ Turpat, 90. lp.

- ²¹ Turpat, 86. lp.
- ²² Neiburgs U. Audriņi un Maikovska lieta. // Mājas Viesis, 2002., Nr.1, 7. lpp.
- ²³ Dreimane I. Sieviešu sadarbība ar nacistu represīvajām struktūrām Latvijā 1941.–1944. gadā. / Caune A. (atb. red.). Okupētā Latvija 20. gadsimta 40. gados. Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 16. sējums., 2007., 325. lpp.
- ²⁴ LNA LVA, 1. apr., 45038., 118. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (1. sējums)).
- ²⁵ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 24. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ²⁶ LNA LVA, 1. apr., 45038., 292. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (8. sējums)).
- ²⁷ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 241. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ²⁸ LNA LVA, 1. apr., 45038., 85. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (2. sējums)).
- ²⁹ Turpat, 87. lpp.
- ³⁰ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 21. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ³¹ Dreimane I. Sieviešu sadarbība ar nacistu represīvajām struktūrām Latvijā 1941.–1944. gadā. 324. lpp.
- ³² LNA LVA, 1986. f. 1. apr. 12604. l. M. M. apsūdzības lieta.
- ³³ Dreimane I. Sieviešu sadarbība ar nacistu represīvajām struktūrām Latvijā 1941.–1944. gadā. 324. lpp.
- ³⁴ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 14. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ³⁵ Neiburgs U. Audriņi un Maikovska lieta. // Mājas Viesis, 2002., Nr. 1, 7. lpp.
- ³⁶ LNA LVA, 1. apr., 45038. l., 26., 27. lp. (Krimināllieta Nr. 31 (Apsūdzības raksts)).
- ³⁷ Silabriedis O. Kā noticēt latviešu operas dzīvības spēkam? Pieejams: <http://www.studija.lv/?parent=1475> [skatīts 03.04.2019.].
- ³⁸ Rudens A. Atklāts piemineklis Audriņu varoņiem. // Cīņa, 05.05.1951.

Аннотация

С 1990 года Аудрини является административным центром Аудриньской волости в Резекненском крае. До Второй мировой войны Аудрини была одной из деревень в Макашенской волости, населённой староверами.

Оккупационные власти нацистской Германии осуществили акцию по уничтожению жителей Аудрини (22.12.1941 г. – 01.04.1942 г.). За сокрытие красноармейцев нацисты арестовали жителей Аудрини и сожгли постройки деревни. Арестованные жители Аудрини были расстреляны в Анчупанских горах, а 30 аудриньских мужчин публично расстреляли на Резекненской рыночной площади. Карательную акцию в соответствии с приказом командира немецкой Полиции безопасности провели местные коллаборационисты – работники полиции Резекне и Малты.

5 августа 1964 года было возбуждено уголовное дело № 31. Оно завершилось открытым судебным процессом в Риге (11.10.1965

г. – 30.10.1965 г.). В предательстве родины и преступлениях против человечности обвинялись шестеро бывших сотрудников латышской вспомогательной полиции.

Материалы уголовного дела № 31 обобщены в 37 объёмных томах. В основном это документы 3 видов: 1) протоколы допроса свидетелей трагедии; 2) рапорты учреждений полиции Резекненского уезда и переписка с вышестоящими инстанциями; 3) документы процесса расследования уголовного дела.

В статье выяснены причины столь позднего начала уголовного дела, установлено содержание доступных документов уголовного дела, раскрыты причины уничтожения жителей Аудрини, раскрыто отображение Аудриньской трагедии в советской пропаганде и искусстве после окончания уголовного дела.

К ВОПРОСУ О ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ: АПГРЕЙД КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА

*Кандидат юридических наук, доцент **Инна Андреевна**,
ФГБОУ «Псковский государственный университет»,
директор института непрерывного образования, Россия*

*Кандидат экономических наук, доцент **Анна Рожкова**,
ФГБОУ «Псковский государственный университет», Россия*

Abstract

In the information and digital environment, the transformation of the legal system is becoming topical and is being updated, including state authorities of all levels as well as the regulatory legal system, regulation-making, law enforcement and judicial practice, the powers of officials and subjects of legal relations in order to comply with such principles as openness, accessibility, legality, public control. In this regard, the transformation will first of all affect the specialists in the field of jurisprudence, whose competencies are being formatted at the intersection of information, digital and legal areas in the creation process of the updated legal system base. In this context, scientific and educational institutions of the highest level are assigned to implement a strategic task to update the new professions in the field of law at institutional level.

The aim of the research work is to identify some relevance aspects of law education transformation. The problem of research work is linked with contradictions at the job market due to the low demand for former professions as well as the depreciation of the educational system because of the lack of technology in the development of educational and other alternative forms of education on platforms and profile platforms. The novelty of the research work is expressed by the practical application of the institutional approach to the implementation of professional standards in qualifications' updating through network collaborative educational and project programmes. The conclusions of the research work are expressed in the concept of professional standards' implementation; development of network collaborative educational programmes; module and project training as the main tools for legal professions' modification.

Keywords: law education, digital transformation, educational programme, the professional standard, qualifications.

Введение

Цифровая трансформация правового пространства обусловлена законодательным закреплением порядка создания и модерации юридических сервисов и контентов. По заявлению Министерства юстиции РФ первоначально следует: «Юридическому сообществу переосмыслить традиционные подходы к построению правовых норм, а также отдельные правовые институты для обеспечения эффективного использования достижений технического прогресса. Первоочередными вопросами являются: определение юрисдикции и порядка идентификации личности в интернете, статуса пиринговых технологий; соотношение действия национального законодательства и правил, установленных зарубежными администраторами информационных сервисов»¹. Поэтому раскрытие цели исследования обусловлено текущими трендами пересмотра правового регулирования подготовки и аттестации специалистов внедрения профессиональных и адаптированных образовательных стандартов, соблюдение нормативно-правовых требований к научным и образовательным организациям в осуществлении научно-образовательной деятельности, государственной или профессионально-общественной аккредитации. Разработка и лицензирование образовательных сетевых программ проектного и модульного обучения с применением онлайн и дистанционных форм обучения императивно в соответствии с нормами Закона № 273 «Об образовании в Российской Федерации»² ФГОС Юриспруденция (Приказ Минобрнауки РФ от 14 декабря 2010 г. № 1763, Приказ Минобрнауки России от 01.12.2016 N 1511 (ред. от 11.01.2018)). Приведение в соответствие критериев и порядка аттестации кадров определяет практику актуализации новых профессий в области юриспруденции, в том числе подготовки юристов по дополнительным образовательным программам. Императив активизации сотрудничества с работодателями в разработке и внедрении профессиональных стандартов, в создании совместных профессиональных и экзаменационных

площадок для практико-ориентированных и интерактивных форм обучения и независимой оценки квалификации.

Возникнут модифицированные правовые институты, как «цифровая сделка»³, «цифровые права»⁴, «цифровой нотариат»⁵, «онлайн-медиация»⁶ в разрешении споров, «электронные доказательства» во всех отраслях права – от обращения граждан до судебного и исполнительного производства.

Актуализация профессий сопряжена с внедрением цифровых документов об образовании (дипломов, свидетельств, сертификатов) к 2021 году, которые вполне могут содержать научно-образовательные и общественные достижения, награждения и благодарности, иными словами, на основе сформированного онлайн-портфолио или индивидуально-образовательного трек-проекта в формировании карьерно-профессиональной линии.

В силу указанных новшеств предметом исследования служит необходимость нарастающими темпами институционализировать единое образовательно-цифровое пространство; императив специалистов аутсорсинга и рекрутинга профессии цифрового юриста в целях профессионального формирования единого безопасного правового пространства. В свою очередь, объектом исследования выступает модификация правоотношений при подготовке и аттестации специалистов новых профессий на рынке юридических и государственных услуг.

Модификация подготовки юридических специалистов

Реализация национальных стратегий, госпрограмм (постановления Правительства №1242, 1642, 295)⁷ развития образования (на 2013 – 2020 годы) актуализирует новые конкурентоспособные юридические профессии, модификацию право-отраслевой компетентности специалистов на рынке юридических и государственных услуг. Доля занятого населения, прошедшего профессиональную подготовку, должна составить 37% ежегодно на территории РФ при достижении целевых показателей⁸.

В рамках приоритетного проекта «Современная цифровая образовательная среда в Российской Федерации»⁹ предусмотрен

правовой регламент осуществления проектной, грантовой профессиональной деятельности в юриспруденции: создания системы онлайн-обучения, технологической программно-информационной инфраструктуры; взаимодействие с работодателями на профессионально-цифровых платформах.

Предусмотрено профессиональное обучение при внедрении профессиональных стандартов на основе коллективного договора, соглашениями и трудовыми договорами (ст. 196 ТК РФ¹⁰), в том числе в области экспертно-консультационной, сопроводительной и представительской деятельности нормотворческой и правоохранительной системы.

Отметим правовые основы профессионального образования как среди лиц гражданско-профессиональной деятельности, так и лиц государственной службы. Императивно правовое регулирование научно-образовательной системы в сфере аттестации научных и профессиональных кадров, механизма функционирования информационно-цифровой системы представлено на рис.1.

На основании ч. 1 ст. 62 Закона №79-ФЗ¹¹, Указа Президента РФ от 21.02.2019 N 68 (далее –Положение)¹² императивом выступает профессиональное развитие государственных гражданских служащих за счет государственного заказа, задания, на основании образовательного сертификата (ст. 16 Положения) с применением специализированных информационных систем (ст. 4 Положения).

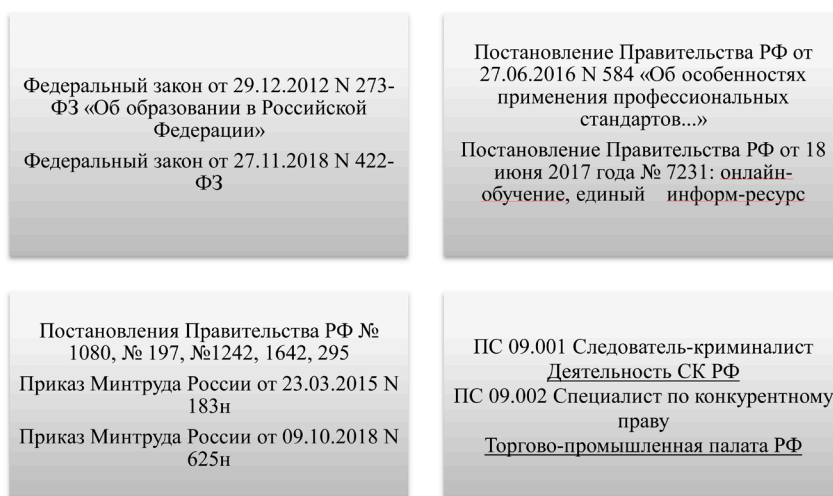

Рис.1 Правовые основы регулирования профессионального образования

При этом результаты профессионального развития «могут учитываться» (ст. 6 Положения) при аттестации и / или назначении на другую должность, получении «удостоверения о повышении квалификации или диплома о профессиональной переподготовке» (ст. 12 Положения).

В соответствии с нормой ч. 6 ст. 76 Закона №273-ФЗ предусмотрена «с учетом потребностей лица, организации» актуализация профессиональных компетенций работником и получение «удостоверения о повышении квалификации или диплома о профессиональной переподготовке» (ч. 10 ст. 60 Закона № 273) или свидетельства о квалификации (ст. 5 Закона №238¹³).

Следует отметить актуальность применения профессиональных стандартов и проведения сертификации в отношении законодательно закреплённых субъектов на рынке как самозанятых лиц (медиаторы, фрилансеры дистанционных форм занятости), осуществляющих самостоятельно профессиональную деятельность (ст. 2 Закон от 27.11.2018 №422-ФЗ¹⁴) в области экспертно-консультационной, сопроводительной и представительской деятельности.

На сегодня актуальны такие проблемы, как:

- низкий спрос на прежние профессии юриста в связи с недостаточным обеспечением на региональном уровне альтернативно-профессиональных платформ и профилированных площадок в области юридического образования;
- адвокатская деятельность, деятельность судей и прокуроров выпадают из сферы применения профессиональных стандартов, как урегулированные специальным законодательством;
- отсутствие линейной взаимообусловленности профессиональных и образовательных стандартов;
- устаревший формат профессионально-трудовой деятельности действующих специалистов на рабочих местах.

Очевидно, что указанные проблемы не исчерпывают перечень, при этом требуют первостепенного разрешения посредством институционального правового подхода.

В целях разрешения проблем стратегическими линиями

образования выступают:

- обеспечение профессионально-правового потенциала путем систематической аттестации и сертификации научно-педагогических и отраслевых специалистов: в том числе повышение квалификации, профессиональная переподготовка, независимая оценка работников;
- генерация и активизация цифровых инноваций и альтернативных форматов в единстве профессионально-правового и образовательного пространства, а также материально-технического оснащения;
- обновление формата социально-правовой и профессионально-трудовой деятельности участников на рынке правовых, образовательно-просветительских и экспертно-консультационных услуг;
- внедрение и апробация новых профессиональных стандартов.

В информационно-цифровых условиях образовательная среда в области юриспруденции обусловлена следующими показателями:

- уровень спроса на новые профессиональные квалификации и альтернативные формы занятости населения на региональных рынках правовой продукции и услуг;
- уровень соответствия нормативно-правовым требованиям в части научно-образовательного и профессионально-ориентированного процесса, государственной и профессионально-общественной аккредитации;
- степень внедрения профессиональных стандартов актуальных правовых профессий путем внедрения сетевых и эффективных образовательных программ;
- эффективность сотрудничества с работодателями в рамках договорных равных правоотношений в разработке совместных профессионально-экзаменационных площадок и цифровых платформ;
- степень альтернативных форм финансирования, как привлечение грантовых средств, средств фондов, субсидирования, кредитования, взаимных зачетов в рамках национальных и региональных программ социального партнерства с государственными / муниципальными органами и представителями бизнеса.

Достижение указанных показателей позволит преодолеть инерционность образовательной и правовой системы и противоречия на рынке юридических и государственных услуг. Путем действительного применения гибких и эффективных форм образовательных программ, содержание которых предусматривает современные тренды, обеспечить доступность потребителей-слушателей к программным продуктам в профессиональных отраслях по экспертно-аналитической, проектно-правовой деятельности; сформировать профессионально-правовое сознание и компетентность, на примере сетевого юриста, киберследователя, медиаюриста, киберкриминалиста как конкурентоспособных участников рынка в формировании прибавочной стоимости валового продукта.

В разработке адаптированных образовательных стандартов, удовлетворяющих спрос на новые профессии рынка юридических и государственных услуг, мониторинга и исследований распространения сетевых образовательных программ, согласно Распоряжению от 23 августа 2017 года №1792-р Утверждён перечень, в который включены 4 научные организации и 19 вузов. Распоряжением от 27 августа 2018 года №1766-р в перечень включен Национальный исследовательский Томский государственный университет и Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого. Согласно Закону N 148-ФЗ¹⁵ указанные организации обладают следующими компетенциями (табл. 1).

Таблица 1

Классификация критериев, предъявляемых к организациям

Вид организации	Объем затрат на научные исследования/год, в руб.	Публикаций в научных журналах, индексируемых в базе данных «сеть науки» (Web of science)/100 нп/исследователей	Уровень обучающихся по программам магистратуры аспирантуры от общей численности, %
Образовательные организации	1 млн.	100	20
Научные организации	4 млн. - 1 млрд.	100	-

В оценке степени научности согласно установленным критериям ВАК имеем достаточный уровень соответствия научно-образовательных организаций (далее – НОО) России (табл. 2).

Таблица 2
Распределение НОО по степени соответствия критериям ВАК

Группа соответствия	Степень соответствия	%
1.	100	5,11
2.	90-100	27,86
3.	80-90	31,45
4.	70-80	21,45
5.	50-70	12,26
6.	0-50	1,88

Из таблицы 2 следует, что 77 % научно-образовательных организаций имеют степень соответствия критериям ВАК от 70% до 100 %.

Представлена структура действующих научно-образовательных организаций по паспорту научных специальностей¹⁶ (далее – НС) юриспруденции (см. рис. 2).

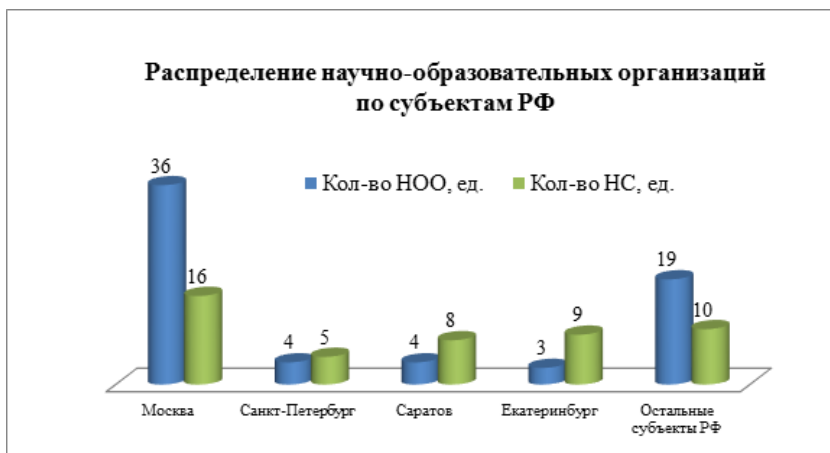

Рис. 2 Количество НОО и научных специальностей к 2019 г.

На рисунке 2 значительная доля научно-образовательных организаций в Москве превышает количество научных специальностей в 2,25, аналогично в Саратове. В Екатеринбурге на 3 НОО приходится 3 НС. В целом наблюдается неравномерное

распределение в связи с опережающим развитием сети вузов в столице Москве. В свою очередь, на наш взгляд, такой тренд имеет перспективу на региональном уровне расширения сетевого формата образовательных программ, специализацию научных исследований.

Актуальны такие инструменты научно-образовательной стратегии, как:

- разработка и внедрение эффективных правовых образовательных проектов и совместных сетевых программ;
- реализация стратегической модели внедрения профессиональных стандартов и независимой оценки квалификации;
- модификация и внедрение гибких и эффективных форм дополнительных образовательных программ в фокусе современных трендов.

Предлагается раскрыть аспекты применения указанных инструментов.

1. В рамках определения потребностей, общественного обсуждения и экспертной оценки профессиональных стандартов на этапе подготовки предусмотрена разработка и внедрение эффективных профессионально-образовательных проектов и совместных сетевых программ, в том числе разработок Высшей школы экономики. Согласно ст. 15 Федерального закона N 273-ФЗ в целях расширения и формирования инфраструктуры образовательного пространства закреплена форма договорных правоотношений участников всех уровней образования и работодателей.

В свою очередь, блокчейн, *криптовалюты*, *кибербезопасность*, *искусственный интеллект*, цифровая экономика в области подготовки конкурентоспособных юристов требует акцентирования на изучение международного, патентного, информационного права и иных отраслей в части:

- создания системы оценки качества онлайн-курсов, разработки требований к навыкам в области онлайн-обучения, разработки предложений по нормативно-правовому обеспечению развития такого обучения;
- создания программного обеспечения, технологической инфраструктуры, государственных сервисов,

- интеграционных решений для развития онлайн-обучения, создания информационного ресурса, обеспечивающего использование онлайн-курсов по принципу «одного окна»;
- повышения квалификации преподавателей и специалистов в области онлайн-обучения и дистанционных форм обучения;
- продвижения технологий онлайн-обучения и информационного сопровождения приоритетного проекта.

2. Проведены исследования по развитию юриспруденции и ее направлений в будущем Московской школой управления «Сколково» и Агентством стратегических инициатив¹⁷. Эксперты пришли к мнению, что к 2030 году в сфере юриспруденции перспективными окажутся новые профессии на стыке профессиональных и правовых компетенций адаптированных профессиональных и образовательных стандартов.

Реализация стратегической модели внедрения профессиональных стандартов и независимой оценки квалификации в отраслях для работодателей и работников предусматривает императивное исполнение постановления Правительства РФ от 27.06.2016 № 584 и постановления Правительства РФ № 1080 и № 197¹⁸ (в том числе, ч. 2 57, ст. 195.3, 195.1 ТК РФ).

На сегодня относительно профессии юрист утверждены профессиональные стандарты (далее – ПС) в криминалистике и подотрасли гражданского права (табл. 3).

Таблица 3
ПС в области юриспруденции¹⁹

09.001	Следователь-криминалист	Приказ Минтруда России от 23.03.2015 N 183н
09.002	Специалист по конкурентному праву	Приказ Минтруда России от 09.10.2018 N 625н

Ведущей организацией ПС Следователь-криминалист выступает Следственный Комитет РФ. Относительно ПС специалиста по конкурентному праву выступает Торгово-промышленная палата РФ. При этом следует отметить сетевой формат ряда организаций-разработчиков, де-факто формирующих прототип профессионального совета (табл.4).

Таблица 4
Прототип профессионального совета

1	Адвокатское бюро «Егоров, Пугинский, Афанасьев и партнеры», город Москва
2	АНО «Центр оценки квалификаций», город Москва
3	АНО ДПО «Академия новой экономики», город Москва
4	ПАО «Сбербанк-АСТ», город Москва
5	Коллегия адвокатов «Муранов, Черняков и партнеры», город Москва
6	НП «Ассоциации антимонопольных экспертов», город Москва
7	ООО Центр эффективных закупок «Тендеры.ру», город Москва
8	ПАО «МТС», город Москва
9	Федеральная антимонопольная служба Российской Федерации, город Москва
10	Фонд развития профессиональных квалификаций Торгово-промышленной палаты Российской Федерации, город Москва
11	Центр исследования конкурентной политики и экономики ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации», город Новосибирск
12	Центр развития конкурентной политики и государственного заказа института ВШГУ ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации», город Москва

Однако, в целях полноценного функционала профессионального совета, по нашему мнению, уместно формировать на базе Ассоциацию Юристов. Привлечь организации и работодателей региональных рынков юридических услуг, и сформировать региональные профессиональные советы, которые требуют локального закрепления полномочий, в том числе делегированием полномочий, в формировании порядка разработки профессиональных стандартов и сетевых образовательных программ на основе корпоративного управления с учетом регионально-отраслевой специализации рынка юридических услуг.

Представим ряд разработанных проектов профессиональных стандартов профессии юриста²⁰.

1. Проект ПС «Юрист» относительно деятельности по оказанию юридических услуг физическим и юридическим лицам в части профессионально-трудовых функций в обеспечении эффективной реализации гражданами

РФ конституционного права на квалифицированную юридическую помощь, защита прав и законных интересов юридических и физических лиц, содействие осуществлению гражданских прав и помощь в восстановлении нарушенных прав.

2. Проект ПС «Юрисконсульт» в части: юридическое сопровождение и защита интересов участников гражданского оборота. Трудовые функции сопряжены с сопровождением, экспертизой и представительством в суде.

3. Проект ПС «Корпоративный юрист» (МГУ им. М.В. Ломоносова):

«Осуществлять разработку учредительных документов организации, координировать работу по ведению реестров акционеров, разрабатывать положения о сделках, связанных с приобретением или отчуждением имущества, осуществлять договорную, претензионную, исковую работу корпорации, подготавливать заявки для получения лицензий, разрешений, необходимых для осуществления хозяйственной деятельности корпорации, осуществлять разработку документов, касающихся вопросов обеспечения сохранности собственности корпорации, проверку законности увольнения и перевода работников корпорации, представлять интересы корпорации в государственных надзорных органах, осуществлять консультирование работников корпорации по различным правовым вопросам».

Таким образом, несмотря на экономико-правовой контент пяти представленных утвержденных ПС и проектов ПС, содержание трудовой деятельности не предусматривает тренды цифровой трансформации юриспруденции в обеспечении информационно-правового пространства.

Однако совместно с Ассоциацией Юристов России представлен ПС, вполне удовлетворяющий спрос на рынке: «Преподаватель юридических дисциплин в высшей школе» – в экспертно-аналитической, интерактивно-сопроводительной, профессионально-правовой и научно-стратегической деятельности в применении интегрированных цифровых правовых компетенций – подобного рода стандарт в дальнейшем имеет перспективы разработки дополнительных ПС

относительно цифровой адвокатуры, кибер-криминалистики, виртуальных судебных и следственных органов.

Запуск новых профессиональных линий (виртуальный адвокат, киберследователь, сетевой юрист, медиаполицейский) на рынке правовой продукции и услуг обусловлен апгрейдом кадрового потенциала закреплением новых трудовых функций и новым порядком трудовых правоотношений: всех отраслей права.

Согласно профилированным направлениям ФГОС ВО в области юриспруденции допускаем следующие прототипы совместного цифрового правового типа ПС с указанием пакета трудовых опций.

1. Проект ПС нормотворческой деятельности в разработке нормативных правовых актов и их подготовке к реализации для виртуального мира и сетей «Сетевой юрист»: управляет инвестициями компании в новые проекты (стартапы), которые, в свою очередь, создаются для развития продуктовой линии компании. Он не только руководит инвестициями, но и сопровождает развитие этих стартапов от идеи до производства.
2. Проект ПС правоприменительной деятельности обоснование и принятие в пределах должностных обязанностей решений, а также совершение действий, связанных с реализацией правовых норм; составление юридических документов «Медиа-юрист»: специалист, который посредством цифровых, интерактивных платформ, чат-форумов применяет нормы в области журналистики, информационного права в целях правовой защиты участников СМИ.
3. Проект ПС правоохранительной деятельности в обеспечении законности, правопорядка, безопасности личности, общества и государства; охрана общественного порядка; предупреждение, пресечение, выявление, раскрытие и расследование правонарушений; защита частной, государственной, муниципальной и иных форм собственности, в том числе:
 - 3.1. «Киберкриминалист»: осуществляет сбор и исследование улик с места преступления, применяя лабораторно-цифровые средства криминалистики

в соответствии с крим-методикой в экспертно-криминалистической деятельности. Для успешной работы необходимо владение аналитическими навыками и умение программировать в обеспечении кибербезопасности, в том числе вещественных доказательств цифрового формата.

- 3.2. «IT-следователь»: ведет электронное производство и оперативно-розыскные мероприятия, IT-процессуальные и следственные действия, администрирует дактилоскопическую информацию, осуществляет аналитику и расчеты конструкции преступления и личности преступника посредством автоматизированной системы и программирования.
- 3.3. «Виртуальный адвокат»: обеспечивает представительскую и правозащитную деятельность в чат-форумах на цифровых платформах и мобильных приложениях, использует облачные, web-технологии и сервисы онлайн-защит прав граждан и юридических лиц.

4. Проект ПС экспертно-консультационной деятельности консультирование по вопросам права; осуществление правовой экспертизы документов «Виртуальный юрист»: это специалист, который анализирует законодательство для виртуального мира и сетей. Также он разрабатывает системы правовой защиты человека и собственности в Интернете, включая виртуальную собственность. Для виртуального юриста важно уметь работать с запросами потребителя, свободно владеть английским и любым другим языком в онлайн-режиме, понимать специфику работы в различных отраслях стран-партнеров.

Однако при проектировании профессиональных стандартов предполагаем в дальнейшем императив мониторинга трудовых функций с информационно-правовыми компетенциями и разработку по уровням информационно-правовых квалификаций должностей в области права.

В целом разработка и применение профессиональных стандартов для стандартизации квалификаций обусловлена тремя компонентами: интерактивные и информационные системы, единый реестр профессиональных стандартов, научно-

методическая система независимой оценки квалификации.

Модификация и внедрение гибких и эффективных форм образовательных программ предусматривает комплекс дополнительных профессионально-правовых образовательных программ, актуальных в области коммерции, правозащитной и правоохранительной деятельности, социального обслуживания с применением информационно-цифровых технологий (табл. 5).

Таблица 5
Комплекс дополнительных профессиональных образовательных программ в области юриспруденции

	Область применения	Наименование ДОП
1.	Право, отрасли права	1. Право и современное законодательство 2. Конституционные основы государственного и муниципального управления 3. Новеллы российского права
2.	Правозащитная и правоохранительная деятельность	1. Совершенствование законодательства Российской Федерации в сфере арбитражного судопроизводства 2. Противодействие коррупции 3. Гражданская позиция и патриотизм как факторы профилактики и противодействия распространению идеологии терроризма
3.	Социальное обслуживание	Право и организация социального обеспечения в Псковской области
4.	Управление, коммерция, бизнес	Корпоративный юрист Юридический бизнес

«Действующим юристам требуется переквалификация и получение дополнительного образования». К примеру, целью образовательной программы «Сетевая юриспруденция на практике» может явиться формирование информационно-профессиональных компетенций в «использовании электронной подписи, криптоканалов для обмена информацией, токенов и электронных валют, смарт-контрактов; применять асимметричное шифрование, технологии цифровых отпечатков, блокчейн; внедрение *big data* в юридическую практику при экспертизе документов; применение электронных конструкторов

договоров, составление судебных исков, с применением конференц-связи судебного заседания»²¹.

Например, преимущества «онлайн-правосудия в порядке упрощенного производства (гл. 29 АПК, гл. 21.1 ГПК, гл. 33 КоАП) позволяют обеспечить справедливое и добросовестное судопроизводство российской судебной системы, упрощение транзакционных отношений с судами, тем самым повысит принцип доверия к закону и государству»²².

Для подготовки юристов значимы практико-ориентированные формы обучения посредством стажировки в государственных/муниципальных, правоохранительных, судебных органах, также частных, финансовых, юридических и общественных организациях на договорном и проектно-сетевом принципе с образовательным учреждением.

На сегодня запущена практика применения цифровых технологий. Так, ПАО «Сбербанк» запустило сервис роботов²³, которые обрабатывают иски физические лиц. Существуют также мобильные приложения, с помощью которых пользователи могут, например, заполнить и подать заявление на обжалование штрафа за парковку. Аналогичные сервисы есть для бракоразводных процессов, и количество вариантов их применения растет.

Выводы и предложения

В целом вышеизложенные положения и тренды позволяют предложить концепцию – дорожную карту – на примере совместного образовательного проекта «Юрист в сфере цифровой экономики» на уровне магистратуры по реализации основополагающих направлений:

1. Мониторинг проектов профессиональных стандартов, трудовых опций и должностей юриста в цифровой экономике.
2. Анкетирование – обследование целевой аудитории на предмет актуальности новой профессии юрист в цифровой экономике и мониторинг результатов.
3. Уточнение квалификации, пакета трудовых опций, в том числе по ФГОС ВО, ПС.
4. Разработка совместных проектов и сетевых образовательных программ в апробации «Юрист в сфере

цифровой экономики».

Так, в части программного продукта «Юрист в сфере цифровой экономики» предусмотрено модульное обучение, где включены примерные модули (табл. 6).

Таблица 6
Дорожная карта сетевой образовательной программы
«Юрист в сфере цифровой экономики»

<p><u>Модуль 1. Общенаучный:</u> методологический (инструментальный) модуль</p> <p>Компаративистика в условиях единого цифрового пространства Цифровые технологии в области права</p> <p><u>Вариативный модуль 1</u></p> <p>Правовой стартап Проектное право</p> <p><u>Вариативный модуль 2</u></p> <p>Платежные системы в цифровую эпоху Онлайн-ККТ для ИП и юридических лиц</p>
<p><u>Модуль 2. Проблемный:</u> Актуальные проблемы права в цифровой экономике</p> <p>Актуальные проблемы права в цифровой экономике Актуальные проблемы предпринимательского права в цифровой экономике</p> <p><u>Вариативный – отраслевой модуль</u></p> <p>Актуальные проблемы цифровизации трудовых правоотношений Антимонопольное регулирование в цифровой среде Обязательственное право и цифровая среда Налоговые обязательства корпорации и частно-правовые средства налогового планирования</p> <p><u>Вариативный – регулятивный модуль</u></p> <p>Правовое регулирование электронной коммерции Договорное регулирование имущественных отношений в условиях цифровизации Криптовалюты и право Цифровые технологии в социально-корпоративной сфере</p> <p><u>Вариативный – правоприменительная практика модуль</u></p> <p>Электронное правосудие и исполнительное производство Онлайн защита прав потребителей Виртуальное медиативное соглашение по разрешению споров Электронное обращение граждан по обеспечению и защите прав</p>

<p><u>Модуль 3. Практика:</u> Цифровая среда как объект правового воздействия Цифровизация государственно-правовых институтов Цифровые платформы и сквозные технологии: Legal Automation Consultant <u>Вариативный – управление модуль</u> Правовые основы цифровизации государственного управления Информационно-аналитические технологии государственного и муниципального управления Информационные технологии в управлении Корпоративные информационные системы Вариативный – безопасность модуль Организация системы автоматизации и информационно-правовой безопасности финансовых и банковских операций, платежных систем Правовое обеспечение кибер-безопасности Защита персональных данных <u>Учебная практика</u> Учебная практика LegalTech-practicum (автоматизация юридической деятельности) <u>Производственная практика</u> Совместные профессионально-цифровые площадки практико-ориентированных занятий в области консультационной, экспертно-аналитической и правовой деятельности на базе организаций и предприятий <u>Научно-исследовательская работа</u> Проектная организация научно-исследовательской профессиональной деятельности Научно-исследовательский семинар «Проблемы правового обеспечения развития цифровой экономики»</p>	
<p><u>Факультативы онлайн-обучение</u> Интеллектуальные системы и научные технологии Технология проектирования Intranet-приложений Виртуальная юридическая клиника</p>	
<p><u>Итоговая государственная аттестация</u> Защита проект-портфолио полученных научно-образовательных, профессионально-правовых достижений и результатов</p>	
<p>Образовательный партнёр</p>	
<p>Применение опыта совместного проекта</p>	<p>Балтийский федеральный университет имени Иммануила Канта, юридический институт</p>

Партнёр-работодатель	
Учебная практика LegalTech-practicum (автоматизация юридической деятельности)	ООО «Центр правовой информации Консультант» ЦРиС администрации ПО Псковское отделение Сбербанк России
Производственная практика	ПАО «Ростелеком» ПАО «Мегафон» Филиал МТС в Пскове ПО
Итоговая государственная аттестация	

5. По итогам реализации пилотной версии образовательной программы «Юрист в сфере цифровой экономики» предполагается внедрение и применение профессионального стандарта.

В заключение отметим, что указанные тенденции научно-образовательного, профессионально - аттестационного направления в условиях единой цифровой образовательной и информационно-правовой среды равноправного партнерства образовательных учреждений, государства и представителей бизнеса, заказчиков новые профессии в области юриспруденции в части экспертно-консультационной, сопроводительной, представительской и правозащитной деятельности раскрывают огромные перспективы для юристов и рынка юридических услуг. Обучающимся, будущим и действующим юристам предоставлена возможность оперативно модернизировать карьерную линию, онлайн презентовать профессиональный портфолио в качестве конкурентного продукта на рынке труда.

Перспективы юридического образования, являясь эффективным инструментом саморегулирования рынка квалификаций, выражают: актуализацию новых профессий в интересах развития региональных экономик; насыщение рынка правовой продукции и услуг конкурентоспособными компетенциями; обеспечение участникам доступа к информационным платформам и актуальным квалификациям, отвечающим современным потребностям цифровой экономики.

Ссылки

- ¹ Глава Минюста Александр Коновалов о правовых аспектах развития цифровой среды. // [Электронный ресурс]. URL: <https://digital.ac.gov.ru/news/1007> (дата обращения: 16.06.2019).
- ² Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» от 29.12.2012 N 273-ФЗ (последняя редакция).
- ³ Обзор: «С 1 октября 2019 года в ГК РФ появятся цифровые права» (КонсультантПлюс, 2019). // [Электронный ресурс]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_320475 (дата обращения: 16.06.2019).
- ⁴ Федеральный закон от 18.03.2019 N 34-ФЗ «О внесении изменений в части первую, вторую и статью 1124 части третьей Гражданского кодекса Российской Федерации» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.consultant.ru/law/hotdocs/57188.html/> КонсультантПлюс, 1997-2019.
- ⁵ Бегларян М.Е., Добровольская Н.Ю. Блокчейн-технология в правовом пространстве // Вестник КРУ МВД России. 2018. №2 (40). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/blokcheyn-tehnologiya-v-pravovom-prostranstve> (дата обращения: 16.06.2019).
- ⁶ Федеральный закон «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» от 27.07.2010 N 193-ФЗ. Краткий обзор онлайн площадок для урегулирования споров онлайн за рубежом: CyberSettle, SquareTrade // <https://emediator.ru>.
- ⁷ Постановление Правительства РФ от 12.10.2017 N 1242 (ред. от 31.05.2019) «О разработке, реализации и об оценке эффективности отдельных государственных программ Российской Федерации» (вместе с «Правилами разработки, реализации и оценки эффективности отдельных государственных программ Российской Федерации»). Постановление Правительства РФ от 26.12.2017 N 1642 (ред. от 29.03.2019) «Об утверждении государственной программы Российской Федерации «Развитие образования»» (с изм. и доп., вступ. в силу с 12.04.2019). Постановление Правительства РФ от 14 марта 2017 г. № 295 «Об утверждении Правил предоставления субсидий из федерального бюджета организациям оборонно-промышленного комплекса на создание и развитие системы повышения квалификации и переподготовки работников по наиболее востребованным направлениям подготовки на условиях софинансирования».
- ⁸ Письмо Министерства образования и науки Российской Федерации от 26 декабря 2013 г. No АК-3076/06. Методические рекомендации по стимулированию и поддержке непрерывного образования в субъектах Российской Федерации.
- ⁹ Паспорт приоритетного проекта «Современная цифровая образовательная среда в Российской Федерации» (утв. президиумом Совета при Президенте РФ по стратегическому развитию и приоритетным проектам, протокол от 25.10.2016 N 9). // [Электронный ресурс]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_216432 (дата обращения: 30.03.2019).

- ¹⁰ «Трудовой кодекс Российской Федерации» от 30.12.2001 N 197-ФЗ (ред. от 01.04.2019).
- ¹¹ Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 11.12.2018) «О государственной гражданской службе Российской Федерации» (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2019).
- ¹² Указ Президента РФ от 21.02.2019 N 68 «О профессиональном развитии государственных гражданских служащих Российской Федерации» (вместе с «Положением о порядке осуществления профессионального развития государственных гражданских служащих Российской Федерации»).
- ¹³ Федеральный закон «О независимой оценке квалификации» от 03.07.2016 N 238-ФЗ.
- ¹⁴ Федеральный закон «О проведении эксперимента по установлению специального налогового режима «Налог на профессиональный доход» в городе федерального значения Москве, в Московской и Калужской областях, а также в Республике Татарстан (Татарстан)» от 27.11.2018 N 422-ФЗ.
- ¹⁵ Федеральный закон от 23 мая 2016 г. N 148-ФЗ О внесении изменений в статью 4 Федерального закона «О науке и государственной научно-технической политике».
- ¹⁶ Паспорта научных специальностей ВАК <http://arhvak.minobrnauki.gov.ru/316>
- ¹⁷ Юриспруденция будущего: 4 перспективных юридические профессии. // [Электронный ресурс]. URL: <http://loyer.com.ua/ru/yurisprudentsiya-budushhego-4-perspektivnyh-yuridicheskie-professii/>
- ¹⁸ Постановление Правительства РФ от 27.06.2016 N 584 «Об особенностях применения профессиональных стандартов в части требований, обязательных для применения государственными внебюджетными фондами Российской Федерации, государственными или муниципальными учреждениями, государственными или муниципальными унитарными предприятиями, а также государственными корпорациями, государственными компаниями и хозяйственными обществами, более пятидесяти процентов акций (долей) в уставном капитале которых находится в государственной собственности или муниципальной собственности». Постановление Правительства РФ от 08.09.2017 N 1080 «О внесении изменений в Положение о федеральном государственном надзоре за соблюдением трудового законодательства и иных нормативных правовых актов, содержащих нормы трудового права». Постановление Правительства РФ от 4 апреля 2003 г. N 197 «Об особенностях работы по совместительству педагогических, медицинских, фармацевтических работников и работников культуры».
- ¹⁹ Справочная информация: Профессиональные стандарты (Материал подготовлен специалистами КонсультантПлюс). // [Электронный ресурс]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_law
- ²⁰ Медиагруппа «Актион-МЦФЭР» // [Электронный ресурс]. URL: <https://profstandart.law.ru/standard.php>

- ²¹ «Единое окно» для бизнеса по юридическим и финансовым вопросам: регистрация и изменения, бухучет, аудит, налоги, судебная защита, интеллектуальная собственность, зарубежные компании и счета, общее консультирование. // [Электронный ресурс]. URL: <https://bda-company.com/vyacheslav-sergeev>
- ²² Ануш Согомоян. Юрист будущего: заучивать законы и кодексы больше нет нужды? 2017 // <https://www.garant.ru/article/1148675/>.
- ²³ Бахур В. Сбербанк выпустил конструктор документации для бизнеса. 2018 [Электронный ресурс]. URL: // <http://cnews.ru/link/n380711>

Anotācija

Raksts veltīts juridisko profesiju darbinieku izglītības pilnveides jautājumiem Krievijā. Informācijas digitalizācijas apstākļos aktuāla ir tiesiskās sistēmas transformācija, iekļaujot valsts iestādes, normatīvi tiesisko sistēmu, tiesību jaunradi, tiesu praksi un cita veida tiesību piemērošanas praksi, amatpersonu un citu tiesisko attiecību subjektu pilnvaras, ar mērķi ievērot galvenos principus – atklātību, pieejamību, likumību, sabiedrības kontroli.

Raksta mērķis ir noskaidrot aktuālākos izglītības pilnveides procesa jautājumus. Galvenie secinājumi ir saistīti ar nepieciešamību izglītošanas procesa ietvaros praktiskās iemaņas noteiktās jomās veidot digitālu mācību programmu ietvaros, modulāpmācībai un projektu izstrādei ir jābūt galvenajiem juridiskās izglītības procesa modifikācijas pasākumiem. Digitālās prasmes būtu jāiekļauj juridisko profesiju standartos.

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas zinātniski teorētiskā žurnāla
“Administratīvā un Kriminālā Justīcija”
iesniegto rakstu noformēšanas noteikumi
(vadlīnijas rakstu autoriem)**

1. Raksti, kurus iesniedz publicēšanai zinātniski teorētiskajam žurnālam “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, ir **problēmorientēti un satur zinātniskās pētniecības vai zinātniskās jaunrades elementu**, proti, tie risina kādu tiesību zinātnes problēmjautājumu un satur zinātniska rakstura novitāti. Iesniegtajam rakstam jābūt **oriģinālam**, t.i., tas nedrīkst būt iepriekš publicēts vai iesniegts publicēšanai citos zinātniskajos izdevumos. Raksts tiks anonīmi recenzēts. Recenzenti izvērtēs raksta satura atbilstību pēģitājamai tēmai, teksta zinātnisko kvalitāti un novitāti. Ja rakstu iesniedz studējošais, tas jāiesniedz kopā ar zinātniskā vadģtāja recenziju.

2. Rakstu var iesniegt latviešu, angļu, vācu vai krievu valodā.

3. Iesniegtā raksta apjomam vajadzģtu būt **ne mazākam par 0,5 autorloksnģm** (20 000 rakstu zģmes, ieskaitot atstarpes) un nevajadzģtu pārsniegt **1 autorloksni** (40 000 rakstu zģmes, ieskaitot atstarpes).

Tekstam ir jābģt *Microsoft Word* formātā. Lapas izmģrs – A4.

Lapas malas: kreisā mala – 2,5 cm, labā mala – 2 cm, augšģjā un apakšģjā mala – 2 cm.

Izmantojamais fonts – Times New Roman.

Starprindu intervāls – *Single*.

Atkāpe rindkopas sākumā (*Tab*) – 0.5 cm.

Atstarpes starp vārdiem un pģc pieturzģmģm liekamas tikai vienu reizi katrā gadģjumā. Izņģmums – pģdiņas un iekavas, kur iekšpusģ, tās atverot, kā arī abpus defisģm atstarpes nav jāliek.

4. Rakstā iekļaujamas sastāvdaļas:

- **raksta nosaukums** – burtu izmērs 14 pt, Caps Lock, **Bold**, centrēts. Raksta nosaukumam jābūt latviešu, angļu un krievu valodā;

- **ziņas par autoru (-iem):**

- a) zinātniskais grāds, akadēmiskais amats un profesionālā kvalifikācija – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- b) autora vārds, uzvārds – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- c) pārstāvētā institūcija un ieņemamais amats, studējošiem – augstskola, kuru pārstāv, studiju programmas nosaukums – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;
- d) autora kontaktinformācija – tālrunis un e-pasta adrese.

- **anotācija angļu valodā**

Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – (12 pt, Regular, Justify) zem virsraksta **Abstract** (12 pt, **Bold**, centrēts)

- **5 – 6 atslēgvārdi** angļu valodā (12 pt, Regular, Left) aiz nosaukuma **Keywords:** (12 pt, **Bold**, Align Left).

- **raksta pamatteksts** – raksta ievaddaļā norāda pētāmās juridiskās problēmas aktualitāti, raksta mērķi, uzdevumus, kā arī norāda izmantotās izpētes metodes; raksta nodaļas satur skaidru un loģisku, argumentētu satura izklāstu; secinājumu daļā skaidri formulē pētījuma galvenos rezultātus, secinājumus, priekšlikumus. – burtu izmērs 12 pt, Regular, Justify.

Nodaļu nosaukumiem (jā tādi ir) jābūt 12 pt, **Bold**, centrētiem.

Ja kādu teksta daļu vēlas izcelt, jāizmanto **Bold** vai *Italic*.

Visi zīmējumi, tabulas un citi netekstuālie objekti ir jāievieto *TextBox*. Tie ir jānumurē un jānorāda to nosaukumi – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**. Publicējamās tabulas, shēmas vai diagrammas jāpagatavo tā, lai melnbaltajā variantā atšķirtos stabiņi, sektori un līnijas un tie būtu saprotami lasītājam.

Starp jebkurām divām raksta sastāvdaļām ir jābūt vienas rindas atstarpei;

- **atsauces** – jānumurē automātiski un jāievieto pēc raksta pamatteksta – 10 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Atsauces** – 14pt, **Bold**, centrēts;

- **anotācijas**: viena – obligāti angļu valodā (**ievietota pirms pamatteksta**), otrā – atšķirīgā no raksta pamatteksta valodā (latviešu, krievu, vācu). Ja raksts nav latviešu valodā, tad anotācijām jābūt angļu un latviešu valodā. Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – 12 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Anotācija, Аннотация vai Annotation** (attiecinīgajā valodā) – 14pt, **Bold**, centrēts.

5. Raksts iesniedzams elektroniskā formātā, to ievietojot žurnāla elektroniskās publicēšanas vietnē, veicot reģistrēšanos sadaļā informācija autoriem:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Ja nepieciešams tehniskais atbalsts saistībā ar raksta ievietošanu, lūdzam sazināties:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

Baltic International Academy and Rezekne Academy of Technologies Scientific-Theoretical Journal “*Administrative and Criminal Justice*” Submission of Manuscripts

Instructions for Authors

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity**. Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student’s scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 0.5 cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps

Lock, **Bold**, Centred, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- Information about the author/s:

- a) The scientific, academic or professional degree must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.
- c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- d) The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address

- Abstract in English. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

- Keywords: 5 to 6 words characterizing ideas and topics of paper.

- The body of the paper. The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font

size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

- **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 14 points, **Bold**, centred.

- Second **Abstract**: – in different language from used for submitted paper (Latvian, Russian, German). If paper hasn't written in Latvian then **Abstract** should be in English and Latvian.

Abstract must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

5. Papers must be submitted electronically, by posting them on website after registration:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

If technical support is needed with regards to posting papers on website please contact:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

Правила оформления статей научно-теоретического журнала Балтийской Международной академии и Резекненской Технологической академии „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”

1. Статьи, представленные для публикации в научно-теоретическом журнале „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” („Administrative and Criminal Justice”), являются **проблемно-ориентированными и содержат научные исследования или творческий элемент**, то есть решают научные проблемы правоуправления и содержат научную новизну. Представленные статьи должны быть оригинальными, то есть не должны быть ранее опубликованы или представлены для публикации в других научных изданиях. Рецензирование осуществляется анонимно двумя рецензентами. Рецензенты оценивают соответствие содержания статьи заявленной теме, научное качество и новизну. Если статью представляет магистрант или докторант, то необходимо представить также рецензию научного руководителя.

2. Статьи могут быть представлены на латышском, английском, немецком или русском языках.

3. Объем представленной статьи должен быть **не менее 0,5 авторского листа** (20 000 знаков, включая пробелы) и не должен превышать **1 авторский лист** (40 000 знаков, включая пробелы).

Текст должен быть в формате Microsoft Word. Размер страницы – А4.

Поля страницы: левое – 2,5 см, правое – 2 см, верхнее и нижнее – 2 см.

Основной шрифт – Times New Roman.

Междустрочный интервал – одинарный (*Single*).

Красная строка в начале обзаца (*Tab*) – 0.5 см.

Пробелы между словами и после знаков препинания ставятся только один раз в каждом конкретном случае.

4. Основные данные о статье:

- **название статьи** – размер шрифта 14 пт, Caps Lock, полужирный шрифт (**Bold**). Название статьи должно быть на английском, русском, латышском языках;

- **сведения об авторе (-ах)** не менее, чем на двух языках, один из которых – обязательно английский:

а) ученая степень – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

б) имя, фамилия автора – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по левой стороне;

в) представляемое место работы и занимаемая должность, для для магистрантов и докторантов – вуз и название учебной программы – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

г) контактные данные автора (-ов) – номер телефона и адрес электронной почты.

- **аннотации** – на двух языках, один из которых – обязательно английский, второй – в зависимости от языка основного текста статьи (латышский, русский, немецкий). Если основной текст статьи **не на** латышском языке, то аннотации должны быть на английском и латышском языках.

В аннотации необходимо указать цель статьи, сформулировать исследуемую проблему, продемонстрировать новизну и представить основные выводы. Объем аннотации должен составлять 1000 знаков (включая пробелы) – 12 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком на соответствующем языке (**Anotācija, Abstract, Annotation** или **Аннотация**) – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

- **5 – 6 ключевых слов на английском языке.**

Основной текст статьи должен включать вводную и описательную часть:

- **во вводной части статьи** следует обосновать актуальность изучаемой юридической проблемы, указать цели и задачи статьи, объект исследования, а также использованные методы исследования;

- **описательная часть статьи (разделы статьи)** содержит четкое и логичное, аргументированное изложение содержания статьи.

Названия разделов статьи (если таковые имеются) должны быть 12 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

Заключительная часть статьи четко формулирует основные результаты исследования, выводы, предложения – размер шрифта 12 пт, выравнивание текста по ширине (Justify).

Чтобы выделить часть текста, используйте полужирный шрифт (**Bold**) или курсив (*Italic*).

Все рисунки, таблицы и другие нетекстовые объекты помещаются в *TextBox*. Их необходимо пронумеровать и указать названия – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**). Публикуемые таблицы, графики, диаграммы необходимо подготовить таким образом, чтобы в черно-белом варианте столбцы, секторы и линии различались и были бы понятны читателю.

Между любыми двумя составными частями статьи должен быть интервал – 1 строка.

Сноски нумеруются **автоматически** (концевые автоматические сноски) и помещаются после основного текста статьи – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком **Сноски** – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

5. Статью следует представить в электронном виде, разместив на электронном сайте журнала и осуществив регистрацию в разделе „Информация для авторов”:
<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>
<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Если необходима техническая поддержка, просим обращаться:

Гундега Бериня (*Gundega Bēriņa*):

gundega.berina@rta.lv

Atrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497